

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Anja Zupanc

Protiteroristično delovanje vs. človekove pravice in svoboščine

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Anja Zupanc

Mentor: doc. dr. Iztok Prezelj

Protiteroristično delovanje vs. človekove pravice in svoboščine

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Protiteroristično delovanje vs. človekove pravice in svoboščine

Diplomsko delo govori o nujnosti širokega in dobro usklajenega odziva sodobnih demokratičnih držav v boju proti mednarodnemu terorizmu. Pri samem načrtovanju in izvedbi boja proti terorizmu je potrebno predvsem spoštovati vrednote, kot so demokracija, človekove pravice in vladavina prava. Le-to je, po mnenju strokovnjakov, eden najučinkovitejših dolgoročnih ukrepov proti terorizmu. Zaradi okrepljene skrbi za varnost se nikakor ne sme omejevati spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Mednarodna skupnost, predvsem Združene države Amerike kot glavne zagovornice svetovne vojne proti terorizmu, je pri načrtovanju protiterorističnih ukrepov vedno znova tehtala med svobodo in varnostjo. In prav ta svetovna velesila, ki se povečuje kot svetovni steber demokracije, je z izbiro, ali je pomembnejše spoštovanje človekovih pravic ali zagotavljanje varnosti, znotraj mednarodne skupnosti omejevala in kršila temeljne človekove pravice, pod krinko zagotavljanja varnosti ob domnevni neizmerni ogroženosti države.

KLJUČNE BESEDE: terorizem, boj proti terorizmu, človekove pravice in svoboščine, spoštovanje in zaščita človekovih pravic, varnost

Anti-terrorism operation vs. human rights and freedoms

Diploma paper is about the necessity of a wide and well balanced response of the modern democratic countries in the fight against international terrorism. When planning and implementing the fight against terrorism it is especially necessary to respect values like democracy, human rights and the rule of law. According to the experts, this is one of the most effective long-term measures against terrorism. In the light of concerns about the safety, the respect for human rights and fundamental freedoms should not be restricted by no means. International community, especially the United States of America as the main defenders of the general war against terrorism, balanced between freedom and safety repeatedly while planning the anti-terrorism measures. Precisely this world superpower, which is praising itself as the world pillar of democracy, limited and violated the fundamental human rights within the international community with a choice of whether the respect for human rights or ensuring safety is more important under cover of ensuring safety at the supposedly immense endangerment of the country.

KEY WORDS: terrorism, fight against terrorism, human rights and freedoms, respect and protection of human rights, safety

KAZALO

SEZNAM KRATIC.....	6
1 UVOD.....	7
2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR.....	11
2.1 Opredelitev predmeta preučevanja.....	11
2.2 Izhodišča in cilji preučevanja.....	12
2.3 Hipoteza.....	13
2.4 Metodološki pristop.....	14
3 TERORISTIČNO IN PROTITERORISTIČNO DELOVANJE.....	17
3.1 Terorizem.....	18
3.2 Terorizem – dimenzija ogrožanja nacionalne varnosti.....	19
3.3 Mednarodni terorizem.....	21
3.3.1 Načrtovanje boja proti mednarodnemu terorizmu.....	25
4 ČLOVEKOVE PRAVICE IN SVOBOŠČINE V BOJU PROTI TERORIZMU. 29	
4.1 Spoštovanje in zaščita človekovih pravic – pomemben dejavnik zagotavljanja varnosti v boju proti terorizmu.....	31
5 BOJ PROTI MEDNARODNEMU TERORIZMU: VARNOST IN SVOBODA.....	37
5.1 Varnost in svoboda – razmerje med dvema človekovima pravicama.....	38
6 AMERIŠKA VOJNA PROTI TERORIZMU.....	41
6.1 Busheva Strategija nacionalne varnosti 2002 kot utrjevanje prevlade mimo mednarodnega prava?.....	42
6.2 Spremembe v domovinskem varnostnem sistemu ZDA po 11. septembru zaradi zaščite lastnih državljanov	49
6.3 Ameriška vojna proti terorizmu v tujini po 11. septembru – omejevanje človekovih pravic.....	53
6.3.1 Upravičenost ameriškega boja proti terorizmu v tujini?.....	56

6.4 Protiteroristična reakcija in omejitev človekovih pravic in svoboščin.....	67
6.4.1 Vojaška sodišča.....	69
6.4.2 Guantanamo.....	73
6.4.3 Tajni zapori CIE	76
6.4.4 Abu Ghraib.....	79
ZAKLJUČEK IN SKLEPNE MISLI	83
LITERATURA.....	92

SEZNAM KRATIC

CIA	<i>Central Intelligence Agency</i> / Centralna obveščevalna agencija
FBI	<i>Federal Bureau of Investigation</i> / Zvezni preiskovalni urad
ETA	<i>Euskadi Ta Askatasuna</i> / Baskovska domovina in svoboda
EU	<i>European Union</i> / Evropska unija
EUROPOL	<i>European Police Office</i> / Evropski policijski urad
IRA	<i>Irish Republican Army</i> / Irska republikanska armada
IAEA	<i>International Atomic Energy Agency</i> / Mednarodna agencija za jedrsko energijo
NATO (Nato)	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> / Organizacija Severnoatlantske pogodbe
OZN	Organizacija Združenih narodov
UL OZN	Ustanovna listina Organizacije Združenih narodov
UNMOVIC	<i>United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission</i> / Komisija organizacije Združenih narodov za nadzor, verifikacije in inšpekcijo
WTC	<i>World Trade Center</i> / Svetovni trgovinski center
ZDA	Združene države Amerike

1 UVOD

11. septembra 2001 so štiri ugrabljena ameriška potniška letala napadla Združene države Amerike (ZDA). Nemoteno in običajno življenje v ZDA je steklo izven ustaljenih tirnic, za kar je takšni akciji zadostovala manj kot ura časa. Svetovni trgovinski center (WTC - *World Trade Center*), simbol ZDA, ameriške poti, ameriškega sna, ameriškega imperializma, kapitalizma in globalizacije je bil izbrisan z zemljevida. Del Pentagona v Washingtonu, vojaške trdnjave, duhovnega dvojčka WTC-ja, je bil nenadoma zravnán z zemljo. 11. septembra 2001, takoj po napadu na newyorška WTC in Pentagon, so nekdanji ameriški predsednik Bush ter člani njegove administracije drug za drugim oznanjali, da gre za začetek vojne, vojno dejanje proti ZDA, da so ZDA v vojni in da je edini možni odgovor na nastalo situacijo vojaška akcija.

Teroristični napadi so močno pretresli dogajanje znotraj mednarodne skupnosti, sodobno družbo je vse bolj začel preplavljati občutek ogroženosti varnosti in svobode. Američani in njihovi tradicionalni evropski zavezniki so v mesecih in celo letih po 11. septembru 2001 marsikdaj zelo »paranoično« poudarjali svoj občutek nemoči, negotovosti in skorajšnje katastrofalne nevarnosti pred vnovičnimi napadi terorističnega zla.

O samem pomenu in konotaciji terorizma je bilo v vsem tem času mogoče slišati ali razbrati vsaj tisoč in eno razlago. Najmanj polovica definicij je bila izkrivljenih. Svetovni politični, družbeno-socialni in celo versko kulturni mnenjski voditelji so ob svojih pozivih svetu k združenemu boju proti terorizmu premalo upoštevali, da gre pri tem uničujočem zlu za organizirano nasilno dejanje, ki je usmerjeno proti civilistom in civilnim ustanovam v politične ali gospodarske namene. Gre za javna dejanja, ki jih izvajajo nedržavne skupine ali države, s katerimi želijo doseči čim več ljudi in tako vplivati na širše javno mnenje.

Vsekakor ne smemo namerno zanemariti dejstva, da je življenje, gibanje in izražanje povsod po svetu po 11. septembru 2001 dejansko postalo manj varno. Navsezadnje to dokazuje tudi obstoj velikega števila terorističnih organizacij, zabeleženih zgolj na

seznamu ameriškega zunanjega ministrstva (*State Department*), ki vzdržuje uradni seznam terorističnih organizacij, ki so tarče ukrepov proti terorizmu in izoblikovanem ter dopolnjenem po tragičnem 11. septembru. Med njimi zagotovo najbolj izstopa razvpita Al Kaida, ki jo vodi savdski mogotec Osama bin Laden, domnevni organizator terorističnega napada na ZDA 11. septembra 2001. Precej manj pa tako ameriška kot svetovna javnost zaznavata grožnjo v ostalih terorističnih mrežah, kot so filipinski Abu Sajaf, španska baskovska separatistična organizacija ETA, libanonski Hezbolah, palestinski Islamski džihad, v Singapurju, Maleziji, Indoneziji in južnem delu Filipinov delujoča Džamaja islamija, turška Kurdska delavska stranka in šrilanški Tamilski tigri. Nekatere organizacije se borijo za teritorialno neodvisnost, druge za spremembe oblasti, spet tretje za pravico do drugačne svetovne ureditve ali proti tiraniji določene politike. Vse pa so nase in na svoje zahteve v zadnjih letih opozorile z manjšimi in večjimi terorističnimi udari. Najbolj odmevne tarče teroristov v zadnjem desetletju so predvsem nedolžne žrtve letovišča na Baliu, v Indoneziji, Savdski Arabiji, Turčiji, Egiptu, Maroku, Pakistanu in v civilno-družbenem objektu v Severni Osetiji. Ko je 11. septembra 2001 postalo jasno, da je terorizem postal ena največjih groženj mednarodnemu miru in varnosti, je to leta 2004 ob terorističnem napadu na Madrid, ko je umrlo 191 ljudi, in napadu na londonsko podzemno železnico julija leta 2005 postalo absolutno nedvomno.

Zdi se, da so grožnje varnosti, svobodi in miru vse pogostejše, napovedi o novih skorajšnjih napadih teroristov pa vse glasnejše. Kako sploh zatreti to zlo?

Dva dneva po 11. septembru se je začela odvijati svetovna diskusija o tem, katerim svoboščinam, pravicam in navadam se bomo morali državljani odpovedati, da bodo politični vrhovi lahko zagotovili varnost. Zunanjo varnost naj bi države lahko zagotavljale izključno prek mednarodnih povezav, v katere so vpete. Oblasti držav, ki so se znašle na seznamu morebitnih novih tarč, so skušale omejiti prečkanje meja in povečati nadzor nad prebivalci, predvsem pa s poostreno kontrolo omejiti njihovo zasebnost na letalskih poletih. Potniki v mednarodnem letalskem prometu so med letališko mejno kontrolo elektronsko ožigosani s tremi barvami, ki kažejo, kako nevarni naj bi bili. Večina potnikov naj bi dobila oznako zelene barve, kar bi pomenilo hitrejši

prehod skozi varnostne kontrole, manjši del bi dobil označbo z rumeno barvo, ki bi pomenila ostrejšje kontrole pred potovanjem, najnevarnejši pa so označeni z rdečo barvo, ki pomeni prepoved potovanj in takojšnjo aretacijo.

Po napadu na WTC leta 2001 so nekatere države sprejele zakone, ki jim omogočajo ostrejši spopad s teroristi, še preden ti izvedejo svoje akcije.

Največja svetovna demokracija in gospodarska velesila, ZDA, je v naslednjem koraku začela izvajati številne aretacije domnevno osumljenih terorističnega delovanja ali zgolj sodelovanja s teroristi. Proti tem osumljencem so sledila sojenja brez pravnih zagovornikov, izročitve civilistov vojaškim oblastem, legalizirano mučenje, razširjena pooblastila organom pregona, vojaški napad na Irak ter njihova politična in gospodarska oslabitev. Ameriške oblasti so državljane neposredno postavile ali celo pahnille pred tehtanje o legitimnosti in legalnosti, opravičljivosti omenjenih dejanj, ki jasno dokazujejo namero in napoved svetovne vojne proti terorizmu.

Uradna obrazložitev pravi, da si je administracija tedanjega ameriškega predsednika Georgea W. Busha po terorističnih napadih 11. septembra 2001 zastavila zahteven cilj, da z izpopolnjeno protiteroristično strategijo izkorenini vse oblike tega zla kjer koli po svetu. V neposrednem odgovoru na napade so se ZDA lotile temeljitih sprememb in prilagoditev notranjih varnostnih ukrepov, izboljšale mednarodno protiteroristično sodelovanje ter s pomočjo afganistanskih opozicijskih sil strmoglavile talibanski režim v Afganistanu, ki naj bi dajal zavetje glavnemu osumljencu za napade 11. septembra - teroristični mreži Al Kaida pod vodstvom savdskega bogataša Osame bin Ladna. Sledila je vojaška intervencija v Iraku.

Nekdanji predsednik Bush je v svojih nagovorih domači in svetovni javnosti zadnja leta večkrat poudarjal, da ameriške sile skupaj z zavezniki od 11. septembra 2001 razbijajo teroristične mreže in njihove finančne podpornike po svetu, odstranjujejo voditelje Al Kaide in uspešno varujejo državljane. Po svetu naj bi ameriške oblasti doslej aretirale več kot 3000 teroristov in zamrznile več kot 100 terorističnih celic. Samo v vojni proti

terorizmu na tleh ZDA so organi pregona podali več kot 230 kazenskih ovadb, okoli 150 obtožencev pa naj bi priznalo sodelovanje s terorizmom, saj so priznali krivdo v zameno za nižje kazni ali pa jih je za krive spoznalo pristojno sodišče. Ameriške oblasti so poleg tega, med »operacijo zasledovanja sumljivih«, aretirale približno 1200 sumljivih oseb, okoli 600 tujcev so izgnali, nekaj sto pa jih ostaja v zaporih, kjer med zaslišanji že dlje časa čakajo na obtožnice. Polovica znanih voditeljev Al Kaide naj bi bila pobitih ali v zaporu.

Svetovni politični voditelji poudarjajo, da se v vojni proti terorizmu pri iskanju terorističnih osumljencev ne sme prištevati vseh svetovnih muslimanov med teroriste ali njihove sodelavce, povračilni ukrepi pa ne bi smeli biti naperjeni proti nedolžnim ljudem. Po drugi strani pa je prav predsednik Bush večkrat označil večino muslimanov za osumljence terorističnih dejanj in podpornikov terorizma. Pa so si kljub temu, medtem ko je javnost v ZDA še vedno v šoku žalovala za žrtvami, v ameriški vladi in zunanjih ministrstvih po vsem svetu 12. in 13. septembra zastavljali predvsem tri vprašanja: ali bo George Bush razglasil Al Kaido kot odgovorno za napad, za kakšno povračilno akcijo v Afganistanu se bo odločil in ali namerava državo popeljati v dolgotrajno vojno proti resničnim ter namišljenim sovražnikom. In tako je Bushu uspelo izsiliti svetovno protiteroristično koalicijo, ki se je vsaj na videz sicer krepila, vendar je delovala, vsaj na začetku, bolj ali manj načelno. Z izjemo britanskega zunanjega ministrstva, ki je svetovni javnosti ves čas oddajalo bojevita sporočila, so zunanja ministrstva po svetu s tesnobo sprejemala pozive ameriškega predsednika Busha k sodelovanju v boju.

Ne glede na to, ali so predloženi ameriški dokazi svetovno in domačo javnost prepričali o upravičenosti vojaškega posega v Afganistanu in Iraku, pa velja, da so bili ti ukrepi v svetu sprva sprejeti z razumevanjem in podporo, ki pa se je zmanjšala marca leta 2003, ko so ZDA brez mednarodne podpore napadle Irak. Dokler je ZDA vodil predsednik George Bush, ameriški oziroma svetovni vojni proti terorizmu ni in ni bilo videti konca, a Busheva bitka je bila vsak dan deležna manj podpornikov. Predvsem zato, ker se je izkazalo, da bo Busheva svetovna protiteroristična strategija močno osušila ameriški proračun. Nenazadnje je prav razvpiti Osama bin Laden, ki je uspel ustrahovati tako

voditelje kot ljudi, še vedno na svobodi in se občasno javlja prek videoposnetkov, ki jih uspešno lansira nekaterim medijem.

2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Opredelitev predmeta preučevanja

Številne znanstvene razprave in raziskovanja, objavljeni po 11. septembru 2001, dokazujejo, da terorizem predstavlja izredno zapleten in obsežen pojav za sodobno družbo, zato preučevanje le-tega terja zelo kompleksen pristop.

Nedvomno so teroristični napadi po vsem svetu močno zaznamovali miselnost in zavedanje, da življenje na tem planetu najbrž ne bo nikoli več potekalo tako nemoteno, sproščeno in varno, kot je večinoma doslej. Dileme, kot je na primer, *le kako se nam je to zgodilo, le zakaj nas ne marajo*, kažejo na to, da se je tudi svetovna velesila ob teh tragičnih dogodkih zavedela, da bo dotedanjo sorazmerno visoko stopnjo svobode treba omejiti in zato prilagoditi delovanje vseh vzvodov družbenega, političnega in gospodarskega odločanja ter življenja v ZDA.

Pri načrtovanju boja proti mednarodnemu terorizmu naj bi Američani, sodeč po napovedih navzven, uporabili vsa razpoložljiva spoznanja o zgodovinski, politološki, sociološki in tudi psihološki naravi terorističnega dejanja, ki je prizadelo njihovo domovino. V dobri uri so bili Američani nenadoma soočeni z zlom, ki ga je posredno dodatno oživila in spodbudila sodobna doba globalizacije, s številnimi skritimi ali »virtualno živečimi«¹ sovražniki ter nenehnim paničnim tehtanjem med svobodo in varnostjo. Pa je bila svoboda resnično omejena upravičeno in pravim posameznikom?

To »gašenje požara brez vode«² je pokazalo, da so bile svetovna velesila in tudi večina drugih držav vse dotlej popolnoma nepripravljene na takšne tragedije in na odzivanje. Pričakovati je bilo torej, da bodo ZDA v pozivih k začetku svetovne vojne proti terorizmu deležne podpore najbolj zvestih držav zaveznic. Te so terorizem nemudoma

obsodile, teroriste in vse tiste, ki kakor koli sodelujejo z njimi ali jih kakor koli podpirajo, med drugim tudi voditelje nekaterih »malopridnih držav«, pa obtožile, da ubijajo nedolžne in kršijo njihove osnovne človekove pravice. Ali to pomeni, da aktivnosti v vojni proti terorizmu ne počnejo prav tega?

Prav na vprašanje, kako aktivnosti v boju proti terorizmu kršijo človekove pravice in svoboščine, pa bo skušala odgovoriti diplomatska naloga. Pri iskanju odgovorov se bo treba osredotočiti na konkretno analizo protiterorističnih ukrepov, predvsem v ZDA. Predvsem tistih ameriških protiterorističnih ukrepov, za katere mednarodna skupnost trdi, da se z njihovim izvajanjem posameznikom kršijo človekove pravice in da se za zagotavljanje njihove varnosti neutemeljeno omejuje svoboda, tako ameriškim državljanom kot domnevnim terorističnim osumljencem.

Postavlja se vprašanje, koliko in katerim svoboščinam so se Američani pripravljani in primorani odpovedati v zameno za zagotavljanje lastne varnosti? Ali izredne razmere, kot jih je razglasil in v boju proti terorizmu prikazoval nekdanji predsednik Bush, res terjajo tudi uporabo izrednih sredstev, ukrepov? Varnost je vendarle ena temeljnih človekovih potreb. Vprašanje pa je, kako in ali jo ZDA ter tudi celotna mednarodna skupnost sploh lahko zagotovijo, ne da bi preveč intenzivno posegali v vsakdanje življenje Američanov in potencialnih domnevnih osumljencev terorističnih dejanj.

2.2 Izhodišča in cilji preučevanja

Ameriške in ostale svetovne oblasti so se po neizmernem terorističnem udarcu poskušale čimhitreje pobrati. Na teroristične napade pa so se poskušale odzvati z oblikovanjem varnostno politične strategije. S tem so poskušale zavarovati sebe in svet pred morebitnimi novimi napadi. Vsebina diplomskega dela mora zato pokazati, kaj vse je prispevalo k odločitvam, v prvi vrsti nekdanjega ameriškega predsednika Busha in svetovnih mnenjskih voditeljev, ki so se mu pridruževali v vojni proti terorizmu in na kaj so opozarjali, katera načela mednarodnega prava so pri oblikovanju protiterorističnih ukrepov upoštevali in katera kršili. To pa pomeni, da je treba:

- celovito opredeliti koncept tako terorističnega kot protiterorističnega delovanja in dokazati, da tako terorizem kot protiterorizem omejujeta varnost in svobodo posameznikom,
- predstaviti koncept nujnosti spoštovanja človekovih pravic pri zagotavljanju svobode, miru in varnosti nasploh in v luči protiterorističnega delovanja,
- dokazati, da morajo subjekti mednarodnega prava s protiterorističnim delovanjem zagotoviti varnost, svobodo ter zavarovanje in nedotakljivost človekovih pravic ter temeljnih svoboščin,
- opisati ameriško protiteroristično strategijo, predvsem koliko so ZDA pri načrtovanju in izvedbi boja proti terorizmu spoštovale vrednote, kot so demokracija, človekove pravice in vladavina prava.

2.3 Hipoteza

Protiteroristično delovanje oziroma boj proti terorizmu že v osnovi ne bi smel predstavljati oblike maščevanja ali vsebovati kakršnih koli verskih ali celo rasnih predznakov. Prav tako pa boj proti terorizmu ne bi smel teptati standardov, ki so bili širše sprejeti v zvezi z varovanjem človekovih pravic.

Na tem mestu tako velja izpostaviti hipotezo, ki bo vodila rdečo nit pri nastajanju diplomskega dela in jo bom skušala dokazati:

ZDA, med vladavino Georgea Busha, pri protiterorističnem delovanju niso upoštevale ali spoštovale standardov, ki so bili širše sprejeti v zvezi z varovanjem človekovih pravic. V boju proti terorizmu so se namreč poslužile uporabe mučenja domnevnih teroristov, istočasno pa so se zavemale za vzpon in razvoj demokracije po vsem svetu. Medtem ko so v boju proti terorizmu skušale zagotoviti varnost državljanov, so obenem omejile njihovo svobodo in svobodo domnevnih osumljencev terorizma.

2.4 Metodološki pristop

Diplomsko delo je sestavljeno iz šestih poglavij. Vsebina vseh je nastala z objektivnim raziskovalnim delom, prek literature in internetnih virov. Sestavni del moje analize predstavljata uporaba in interpretacija sekundarnih virov, torej knjig in člankov, terciarnih (spletnih člankov, razprav, tez, mednarodnih blogov) ter določenih primarnih virov. Slednje so predstavljali uradni dokumenti držav in mednarodnih organizacij, pretežno deklaracije, protokoli, državne pogodbe, sklenjene z namenom izvajanja boja proti terorizmu in spoštovanja človekovih pravic.

Uporaba teh virov mi je bila v pomoč pri izdelavi vseh treh delov diplomskega dela, uvoda, jedra in zaključka. Na osnovi prebranega sem določila problem, aktualno situacijo ter relevantnost obravnavane teme in hipotezo. Vsebino, podatke in povzetke iz sekundarnih virov, mnenja in podatke različnih avtorjev, sem z metodo primerjalnega raziskovanja med seboj primerjala in jih v svoje raziskovalno delo umestila kot protiutež uradnim obrazložitvam iz primarnih virov.

Zaradi objektivne uporabe opisno-deskriptivne metode, s pomočjo katere je nastalo jedro, je bilo najbolj smiselno opraviti najprej analizo primarnih virov, dokumentov, nato pa podatke primerjati z analizo sekundarnih in terciarnih virov, vse pa podkrepiti z lastnim razmišljanjem.

Tretje poglavje, ki pojasnjuje ključne pojme pri raziskovalnem delu, terorizem, mednarodni terorizem in načrtovanje boja proti terorizmu, je nastalo s pomočjo analize sekundarnih in terciarnih virov. S konceptualno in zgodovinsko analizo opredeljujem izvor terorizma in spremembe, ki so vodile v izoblikovanje sodobnega terorizma. S pomočjo vseh pridobljenih podatkov skušam prikazati vzroke za terorizem in kdo so izvajalci terorističnih dejanj ter kaj jih spodbuja k terorističnemu delovanju. Analiza sekundarnih in terciarnih virov je tako podlaga za celostno razčlenitev pojma terorizem in nenazadnje opredelitev terorizma kot dimenzije ogrožanja nacionalne varnosti. To pa hkrati pomeni osnovo za opredeljevanje in analiziranje načrtovanja protiterorističnih

strategij s pomočjo enake metode. Potrebna je bila predvsem analiza primarnih virov, posameznih sprejetih dokumentov in sekundarnih virov, ki razlagajo pojem boja proti terorizmu in dejanja, ki se smatrajo kot nujna v boju proti terorizmu s strani določenih subjektov mednarodnega prava.

Pri pisanju četrtega poglavja je bilo treba analizirati primarne vire s področja spoštovanja človekovih pravic. Vzporedno z opisom protiterorističnih strategij na splošno je namreč treba opisati pojem človekovih pravic, namen njihovega spoštovanja in standarde njihovega spoštovanja. Želim namreč razložiti in osvetliti razpravo o spoštovanju človekovih pravic kot predpogoju za zagotavljanje mednarodnega miru in varnosti v boju proti terorizmu.

Vzporedno želim v petem poglavju, prek analize sekundarnih in terciarnih virov, uvesti diskusijo o boju proti terorizmu, ki naj bi iz številnih razlogov omejeval človekove pravice, varnost in svobodo. Sledi osvetlitev vprašanja o razmerju med varnostjo in svobodo državljanov, z vidika, ki je postal izredno zanimiv po terorističnih napadih v ZDA leta 2001. Odgovoriti je treba na vprašanje, ali boj proti mednarodnemu terorizmu tudi vedno zagotavlja svobodo posameznikom in državam in koliko protiteroristično delovanje ogroža posameznikovo svobodo gibanja.

V šestem delu se prek študije primerov lotevam analize protiterorističnih ukrepov, ki so bili v ZDA, pod taktirko nekdanjega ameriškega predsednika Busha, izvedeni po 11. septembru 2001. S pomočjo analize sekundarnih virov in študije primerov razložim ozadje terorističnih napadov, ki so se zgodili 11. septembra 2001 v ZDA. Sledijo odzivi in delovanje ameriških oblasti doma in v tujini, ki so jih sprožila teroristična dejanja. S pomočjo analize primarnih, sekundarnih in terciarnih virov se osredotočim na ameriške priprave na povračilne ukrepe, ki so bili izvedeni v okviru svetovne vojne proti terorizmu v tujini, del analize se osredotoča tudi na upravičenost teh povračilnih ukrepov. Vzporedno je vseskozi potrebna analiza primarnih in sekundarnih virov o spoštovanju ali omejevanju človekovih pravic v ameriški vojni proti terorizmu. Uporabljena je bila torej metoda primerjalnega raziskovanja dejstev, ki jih subjekti navajajo v določenih

dokumentih in v kolikšni meri navedena dejstva spoštujejo v svojem boju proti terorizmu. Šesto poglavje je namreč treba zaključiti s pregledom, kje in na kakšen način je ameriška vojna proti terorizmu najbolj omejila, če ne celo zanemarila in kršila spoštovanje človekovih pravic in svoboščin.

V sklepnem delu skušam vse ugotovitve raziskovalnega dela in povzetke strniti v zaključku, kjer na podlagi pridobljenih dejstev ustrezno ovrednotim osrednjo hipotezo diplomskega dela in odgovorim na vsa delovna vprašanja.

3 TERORISTIČNO IN PROTITERORISTIČNO DELOVANJE

Eden od ciljev v tej nalogi bo torej dokazovati, da tako terorizem kot protiteroristični ukrepi določenih subjektov mednarodnega prava kršijo človekove pravice in svoboščine. A te predpostavke nikakor ne gre dokazovati brez pravega razumevanja, kaj terorizem ali protiterorizem sploh pomenita. Predvsem pa ne gre sklepati takšnih zaključkov, ne da bi dovolj dobro razumeli, kaj nekega terorista sploh žene v to, da denimo ogroža našo varnost in omejuje svobodo. Ali pa zakaj bi bile posameznikom kršene človekove pravice, ker bi se zgolj po naključju znašli kot osumljenci v določeni preiskavi terorističnih napadov.

Preden začnemo terorizem sploh opredeljevati, se zdi smiselno izpostaviti pomanjkljivost, na katero opozarja tudi Anžič (2002, 460), da poseben teoretični problem pri proučevanju terorizma predstavlja odsotnost enotne definicije terorizma. Vzrokov za to realnost naj bi bilo več, med drugim tudi opomba, da je ta pojem povezan s politično naravo terorističnih dejanj in da je mednarodna skupnost sestavljena iz subjektov, ki se medsebojno razlikujejo po političnih, ideoloških, ekonomskih in drugih opredelitvah. Pomemben sestavni element pojma mednarodni terorizem je njegova političnost. Jasnejše definiranje tega pojma je zato toliko težje, saj se samo pojmovanje spreminja odvisno od spremenljivosti pojma politike (*ibid.*).

Težave z opredeljevanjem vsega, kar pojav terorizma predstavlja, pa je uspelo preseči Evropski uniji (EU), s tem ko je Evropska komisija predlagala skupno definicijo terorizma (Anžič 2002, 460). Po tej definiciji so teroristična dejanja tista, ki jih posameznik ali skupina stori proti eni ali več državam, njihovim ljudem ali institucijam z namenom, da ogrozijo ali uničijo njihove politične, socialne ali gospodarske strukture. Za tovrstna kazniva dejanja se predvideva najmanjša zaporna kazen dveh let zavora za najmanjša nevarna dejanja in najmanj 20 let zavora za najnevarnejša teroristična dejanja. Tovrstno opredeljevanje vsekakor predstavlja nek svojevrsten napredek, kljub temu pa (*ibid.*) vidi v tej definiciji terorizma slabost, ker ne predvideva, da teroristično dejanje

lahko izvrši tudi država in ne upošteva političnih, ideoloških in religioznih motivov za teroristična dejanja.

3.1 Terorizem

Fossati (2005, 140) razlaga, da je treba predvsem razumeti, da pri terorizmu ne gre za sporadičen pojem, ki bi ga lahko pripisali socialni bedi in frustraciji. Korenine ima namreč v političnih stremljenjih in ekspanzionističnih težnjah posameznih držav ter skupin, ki izpolnjujejo njihove zahteve in dosegajo želene cilje državnikov. Brez sil, ki držijo v rokah vzvode oblasti, bi bili posamezni teroristi le nepomembne ničle, ki s svojimi dejanji ne bi imeli znatnejšega učinka ali trajnejših posledic, ne glede na njihove motive.

Nekateri misleci namigujejo, da je sleherno vojno dejanje, v katerem izgubijo življenja nedolžni civilni prebivalci, pravzaprav oblika terorizma. Fossati (2005, 141) temu nasprotuje, ker meni da »/k/o teroristi z brzostrelkami odprejo ogenj v potniški čakalnici ali podtaknejo bombo v nakupovalnem središču, polnem ljudi, ti niso naključne žrtve vojne nezgode, temveč izbrane tarče terorističnega napada«.

V oblikah terorizma, ki so bile prepoznavne in izvajane v 19. stoletju, lahko opazimo zarodke modernih oblik tega pojava in posamezne vzporednice ali nevarnosti, ki so svet pretresle s tragedijo 11. septembra. Čeprav terorizem kot pojav ni nobena novost za zgodovino, niti ne za 20. stoletje, pa Fossati (2005, 143) trdi, da se sodobni terorizem korenito razlikuje od prejšnjih oblik tako po pogostosti kot po količini nasilja. In prav sodobni terorizem bo od tu naprej v ospredju zanimanja, predvsem kot ena najhujših groženj varnosti tako posameznika kot subjektov mednarodnega prava.

Tako laično kot tudi znanstveno razmišljanje o tem vse bolj globalnem pojavu nedvomno temelji na osnovni predpostavki, ki jo opisuje tudi Prezelj (2002, 629), da sta teroristična napada v ZDA leta 2001 tako zaznamovala strateško varnostno osmišljanje, da je terorizem celo virtualno postal prva grožnja nacionalni in mednarodni varnosti v

sodobnem varnostnem okolju. To pa se še posebej izrazito odraža v izjavah političnih voditeljev večine držav, nacionalnovarnostnih dokumentih in delovanju mednarodnih varnostnih organizacij. Ob tem torej verjetno ne bo odveč izpostaviti, kot trdi tudi Prezelj (2002, 629), da bo »/i/inteligentna država /.../ v vsakem trenutku ohranjala pozornost in spremljala celoten spekter ogrožanja varnosti in njeno kompleksno naravo«. Tem predpostavkam se pridružuje Fossati (2005, 155), z obrazložitvijo, da so teroristični napadi v New Yorku in Washingtonu razkrili drugo stran globalizacije. Pokazala se je globalna grožnja, saj se terorizem ne spravlja več samo na posamezno ozemlje, temveč grozi vsemu civiliziranemu svetu. Nova globalna grožnja torej nima meja, lahko udari kjer koli, v katerem koli trenutku in izgine kot privid.

Sodobni terorizem, ki je zanetil tudi tragedijo 11. septembra, izhaja iz dveh gibanj, ki sta postali mednarodno pomembni v drugi polovici dvajsetega stoletja, iz komunističnega totalitarizma in islamskega radikalizma. Fossati (2005, 144) meni, da sta »/t/i sili /.../ dali terorizmu njegovo ideološko ostrino in v glavnem tudi materialno podporo, obe zagovarjata neomejeno nasilje v imenu nekega višjega ideala, obe globoko sovražita demokracijo in obe sta odkrili idealno orožje zoper njo«. Teroristične organizacije pa nikakor ne bi mogle delovati, če jih ne bi dejavno podpirale države, ki temeljijo na eni od teh dveh ideologij.

3.2 Terorizem – dimenzija ogrožanja nacionalne varnosti

Po drugi strani bi morale države za nemoteno življenje, obstoj in razvoj zagotoviti določeno stopnjo nacionalne varnosti, prav tako je nujna relativna svoboda kot predpogoj za posameznikovo samouresničevanje v nekem družbeno sprejemljivem okolju. Nesporno predstavlja terorizem eno od ključnih groženj nacionalni in mednarodni varnosti sodobnega sveta.

Nacionalna varnost za neko državo v osnovi predstavlja pomemben nacionalni interes. Tudi Prezelj (2002, 621) izpostavlja, da je osnovni interes vsake sodobne države zagotoviti čim višjo stopnjo varnosti lastnih državljanov in institucij oziroma ves čas

omogočati čim nižjo stopnjo ogrožanja nacionalne varnosti. Obenem pa Prezelj (*ibid.*) še opisuje, da prav preprečevanje nastajanja novih groženj varnosti znotraj drugih držav, predvsem iz iste regije ter posledično zaustavitev transnacionalnega prenašanja teh groženj varnosti, predstavlja temeljni nacionalni interes neke države. Grožnje nacionalni varnosti, ki se prenesejo prek meja v druge države, lahko hitro začnejo ogrožati nacionalno varnost drugih držav in posledično mednarodno varnost (Prezelj 2002, 631). Nosilci transnacionalnih groženj varnosti pa so predvsem subjekti nedržavnega značaja, kamor se kot določeno družbeno gibanje ali nevladna organizacija prištevajo tudi kriminalne združbe in teroristične organizacije. Izvajalci sodobnih transnacionalnih groženj varnosti pa vse pogosteje niso podvrženi dokaj učinkovitim meddržavnim normativnim regulativnim ukrepom (Prezelj 2002, 633).

Nedvomno pa drži, da se države glede nacionalnih interesov, povezanih s preživetjem lastnega prebivalstva in zagotovitvijo ustrezne stopnje varnosti slednjih, nikakor ne bi smele posluževati sklepanja kompromisov. Nasprotno temu, države so za zaščito nacionalnih interesov pripravljene iti v vojno (Prezelj 2002, 622).

Znotraj sodobnih držav v mednarodni skupnosti se nacionalna varnostna politika uresničuje z usklajevanjem vseh varnostnih, obrambnih in zaščitnih interesov, v prvi vrsti z gospodarskimi, zdravstvenimi, socialnimi, razvojnimi, mednarodnimi in tudi drugimi interesi. Vsekakor pa je potrebno ustrezno in zelo usklajeno zagotavljanje izvajanja celotnih varnostnih, obrambnih ali drugih dejavnosti, z namenom zaščite državljanov ter predvsem zagotavljanja njihove svobode. Prezelj (2002, 634) ugotavlja, da prava rešitev pred transnacionalnim ogrožanjem varnosti ni v izolacionističnem zaprtju meja, temveč v obliki mednarodnega sodelovanja na različnih področjih. Nacionalne varnosti torej ni mogoče več zagotavljati brez intenzivnega mednarodnega varnostnega sodelovanja, ki zajema bilateralne ali multilateralne medvladne aktivnosti, sestavljene iz skupne opredelitve problema, skupne analize možnih ukrepov in nenazadnje, izvajanja skupnih ukrepov (*ibid.*).

Tako so tudi voditelji držav članic Evropske unije na vrhunskem zasedanju 22. septembra 2001 v Bruslju ameriške povračilne ukrepe za tragični teroristični napad na New York in

Washington označili za legitimne ter izrazili pripravljenost svojih držav, da jih aktivno podprejo.

Sodobna svetovna družba je visoko globalizirana, med seboj povezana in soodvisna. Prav ta močna povezanost sveta pa lahko za seboj potegne tudi negativne posledice zaradi vpliva liberalnih in demokratičnih idej, ki spodbujajo svobodo mednarodnega pretoka ljudi, blaga, storitev in ostalih materialnih dobrin ter tako onemogočajo popoln mejni nadzor. Prezelj (2002, 633) opozarja, da kriminalne združbe izkoriščajo obstoječi svobodni pretok blaga in storitev za pranje denarja, tihotapljenje drog, ljudi ter nevarnih materialov in orožja. Tudi sodobni terorizem postaja zaradi izjemno razvitih obstoječih komunikacijskih sredstev vse bolj globalnega značaja. Sredstva, ki so teroristom na voljo, jim olajšujejo mednarodno financiranje aktivnosti, mednarodno sodelovanje in organiziranje akcij. Prezelj (2002, 633) ob tem izpostavi, da se »/n/evarne nalezljive bolezni /.../ z legalno migracijo ljudi prek obstoječih komunikacij lahko izredno hitro prenašajo po vsem svetu«.

Upošteva vse naštetu in gledano zgolj z vidika boja proti terorizmu, kot samo enega vidika izvajanja nacionalne varnostne politike znotraj posameznih držav, Anžič (2002, 454) izpostavlja predpogoj. Prek usklajenih vojaških, varnostnih, obveščevalno-varnostnih in drugih aktivnosti v boju proti mednarodnemu terorizmu je namreč treba predvsem zaščititi temeljne človekove pravice in svoboščine ter druge vrednote pred tisto najbolj grobo obliko njihovega zatiranja, teptanja.

3.3 Mednarodni terorizem

Terorizem se torej največkrat opredeljuje kot neka doktrina oziroma metoda boja za določene cilje s sistematično uporabo nasilja. Ena od oblik, in sicer mednarodni terorizem, pa se v zgodovini pojavlja kot sredstvo političnega boja družbenih skupin, skupnosti, gibanj, strank, držav in organizacij. Predstavlja eno od oblik nasilja v mednarodni skupnosti, intenzivnost slednje pa je odvisna predvsem od mednarodnih ekonomskih, političnih, vojaško-strateških in drugih odnosov med različnimi subjekti

(Purg 1997, 39-40). Krepitev teroristične dejavnosti je bila ugotovljena predvsem tam, kjer je prihajalo ravno do nasprotij dveh ali več politično različnih sil.

Purg (1997, 30-34) pojav mednarodnega terorizma opisuje kot tisti del terorizma, katerega posledice občutijo v celotni mednarodni skupnosti, saj se je brezmejno razširil na vse celine. Praviloma namreč vedno prizadene večje število držav, kar je še posebej značilno za teroristična dejanja, ki za svoje cilje in namene izkoristijo sredstva v zračnem prometu in diplomatska predstavništva. Najprej se je pojem mednarodnega terorizma nanašal na teroristična dejanja s tujim elementom, ko napadalec, žrtev in kraj napada niso bili vezani na eno državo, pozneje pa se je pojem uporabljal za vsak napad na dobroto, zaščiteno z mednarodnim pravom, s čimer se je pojem mednarodni terorizem označil kot mednarodni zločin. Tako kot druge oblike terorizma je njegovo dejanje v osnovi zločinsko, saj gre za uboje, ugrabitve, izsiljevanja, požige, kar je praviloma v vseh nacionalnih zakonodajah opredeljeno kot kaznivo dejanje. Vsa ta dejanja pa praviloma izvedejo nedržavne organizacije, posamezniki ali skupine, da bi dosegli določene politične cilje oziroma izzvali politične posledice. Ravno zato, ker je pojem povezan s politično naravo terorističnih dejanj in ker je mednarodna skupnost sestavljena iz subjektov, ki se medsebojno razlikujejo po ideoloških in ekonomskih opredelitvah, pravzaprav ni možna neka univerzalna opredelitev pojma mednarodni terorizem. Njegov razvoj in spremembe pa med drugim sovpadajo z razvojem različnih znanstveno-tehnoloških procesov, z vse izrazitejšim večanjem razlik med razvitim in nerazvitim delom sveta, medsebojnimi odvisnostmi posameznih držav in delov sveta ter internacionalizacijo skoraj vseh vidikov družbenega življenja¹ (*ibid.*).

Anžič (2002, 458) pa opozarja, da je samo na osnovi nepristranskega razumevanja vzrokov mogoče ugotoviti tudi cilje mednarodnega terorističnega dejanja. Ti cilji so večinoma v razponu od doseganja enkratnega, lahko tudi individualnega učinka, do trajnega in globalnega delovanja, z namenom ekonomske, politične in drugačne slabitve

¹ Purg (1997, 41) ocenjuje, da bi zaradi vsega navedenega odpravljanje vzrokov mednarodnega terorizma pomenilo izvajanje cele vrste ukrepov za demokratizacijo ekonomskih in političnih odnosov v svetu, kot je pravica do samoodločbe in spremembe mednarodnega ekonomskega sistema.

posamezne države ali celo svetovne skupnosti. In prav zato Anžič² (2002, 462) izpostavlja, da so bili državljani ZDA ter njihovo premoženje in institucije v zadnjih dvajsetih letih pogoste tarče terorističnih napadov, ki jim je mogoče dati značaj mednarodnega terorizma. Tudi tragičnega 11. septembra so se teroristi poslužili terorističnega napada v domnevni borbi za svobodo. Pri tem pa so se poslužili naklepnega, politično motiviranega nasilja, naperjenega proti nedolžnim ter neoboroženim civilnim tarčam, da bi vplivali na mednarodno javnost. Številna nerešena objektivna protislovja sodobnega sveta so nedvomno okoliščine, ki koristijo naročnikom in izvajalcem terorističnih dejanj, saj slednji svoja teroristična dejanja pojasnjujejo z visokimi moralnimi cilji boja proti krivicam, ki se jim dogajajo.

Mednarodni terorizem ima v sodobnem svetu relativno velik pomen in razsežnosti, kar potrjujejo tudi razni statistični podatki o številu in žrtvah terorističnih dejanj na različnih geografskih območjih (Purg 1997, 15). Pri pojmovanju tega fenomena je treba upoštevati, da gre za vzrok in hkrati za posledico. Njegove posledice so vse bolj drastične, mnogostranske, pogosto nepredvidljive in nemalokrat neobvladljive.

Prizorišče nacionalnega in mednarodnega terorizma, njegovega pojava in njegovi akterji pa so že v prvem letu drugega tisočletja postali priča radikalnemu preobratu (Tophoven v Duran 2001, 11). Mednarodni terorizem mnogim predstavlja nov tip vojne³, konflikt, ki ga izbojujejo nedržavne skupine ali organizacije po novih pravilih in za nove cilje. V New Yorku in s tem tudi prvič v osrčju ZDA se je leta 2001 uresničil fenomen čedalje močnejšega novega terorizma islamističnega značaja, ki ga napaja fanatična energija

² Anžič (2002, 462) navaja, da je bilo v letih 1983–1998 izvedenih 2.400 terorističnih napadov, v katerih je življenje izgubilo 600, ranjenih pa je bilo 1.900 državljanov ZDA. Na te napade so se ZDA vojaško odzvale trikrat, in sicer z letalskim napadom na Libijo, ki so jo ZDA obtožile bombnega napada v zahodnonemški diskoteki, letalski napad na Irak so ZDA izvedle zaradi domnevnega kovanja iraške zarote, s čimer naj bi želele iraške oblasti izvesti atentat na predsednika Busha ter z letalskim napadom na ključne logistične centre Al Kaide v Afganistanu in Sudanu zaradi terorističnega napada na veleposlaništvi ZDA v Keniji in Tanzaniji.

³ Tophoven (v Duran 2001, 11) navaja, da se tovrstna oblika vojne v jeziku vojaških strokovnjakov imenuje vojna nizke intenzivnosti.

storilcev, ki nauke islama preoblikujejo in razlagajo v politično ideologijo⁴ (Tophoven v Duran 2001, 8). A vojna proti terorizmu kljub temu ne sme postati skupno opravičilo za vse, kar počnemo, niti ne skupna obsodba tistih z drugačnim verskim ali rasnim prepričanjem.

Fossati (2005, 156) se sprašuje, ali se je proti tej nevarnosti, razjedi, ki utegne onemogočiti trgovino, transport, turizem, spodbijati svobodo in varnost zahodnega demokratičnega sistema, možno boriti, jo poraziti. Da bi lahko zaustavili napade, bi po mnenju Fossatija (2005, 173) morali dojeti, katere konfiguracije psiholoških in kulturnih odnosov privlačijo in združujejo tisoče, če ne celo milijone praviloma čisto običajnih ljudi. Najtežje je razumeti dejanja bližnjevzhodnih in srednjevzhodnih samomorilskih terorističnih napadalcev, ker kot duševno zdravi posamezniki pristopajo k organizacijam za rekrutacijo, da sledijo svojim načelom. Fossati (2005, 169) je prepričan, da se med motive samomorilskih dejanj verskega ali političnega terorizma prišteva tudi občutek, da se posameznikom godi zgodovinska krivica. Prezema jih ponižujoč občutek, da so jih politično podjarmile svetovne velesile in upajo, da bodo te krivice poplačane v verskem smislu.

In prav zato se Fossati⁵ (2005, 156) nagiba k temu, da je treba oblikovati zavezništvo zoper sovražnike. Nedvomno pa je potrebno upoštevati, da bo takšno zavezništvo moralo požreti marsikatero laž iz ust visokih verskih predstavnikov. Pomembno je, da se članice in prav tako nečlanice zavezništva jasno opredelijo o tem, ali podpirajo tiste, ki se bojujejo proti terorizmu, ali tiste, ki teroristična dejanja podpirajo. Fossati (2005, 157) opozarja, da v boju proti terorizmu demokratične države ne smejo poteptati svojih vrednot in načel. Te države so sicer že doslej oblikovale nekaj ne preveč demokratičnih notranjih struktur, kot so vojska, tajne službe in policijske sile. Zato se mora ta boj izvajati proti terorizmu in ne proti neki državi, narodu, rasi ali veroizpovedi, saj

⁴ Tophoven (v Duran 2001, 8-9) izpostavlja, da prav ta fanatizem storilcev najbolj nazorno izraža globoko vsidrano sovražstvo do zahodnega sveta in njegovih družbenih sistemov, v enaki meri pa je usmerjeno tudi na arabske države, ki so kakor koli povezane z Zahodom.

⁵ Fossati (2005, 156) poseben poudarek namenja možnosti, da se zvezi Nato z vsemi razpoložljivimi zmogljivostmi priključijo vse sile, ki so se pripravljene povezati z ZDA in EU v vojni proti mednarodnemu terorizmu, in sicer Rusija, Indija, Kitajska in Japonska.

predvideva spopad, v katerem se včasih omejuje svoboda, vendar je potrebno najti pravo ravnovesje med obrambo varnosti in obrambo svobode. Anžič (2002, 465) tu izpostavi, da mora boj proti terorizmu pomeniti začetek graditve nacionalne in globalne systemske zaščite, kjer pa ne smejo sodelovati le vojaki, policisti in obveščevalci, temveč tudi ali predvsem posamezniki, ki obravnavajo ne le kratkoročno, temveč tudi srednjeročno in dolgoročno prave odgovore na vsa pereča vprašanja, ki se odprejo z vsakim novim terorističnim napadom.

3.3.1 Načrtovanje boja proti mednarodnemu terorizmu

Temeljita razčlenitev vseh okoliščin terorističnega dejanja predstavlja osnovo za opredeljevanje in izvajanje boja proti terorizmu oziroma različnih protiterorističnih strategij. Terorizem torej nikoli ne sme biti upravičen. Prav tako pa je za boj proti terorizmu treba vzpostaviti celovito strategijo, s katero se lahko obravnavajo vzroki skrajne revščine, negotovosti, zaradi česar sploh lahko pride do terorističnih napadov. Noben subjekt mednarodnega prava ne bi smel uporabiti boja proti terorizmu za sredstvo proti zakonitemu spoštovanju osnovnih človekovih pravic in demokratičnih načel, pač pa mora z izvajanjem protiterorističnih strategij prispevati h krepitvi vladavine prava in temeljnih demokratičnih načel.

Purg (1997, 26-27) opozarja, da se subjektivnost pri vrednotenju dejanj mednarodnega terorizma in nastalih posledic presoja glede na poudarjanje lastne ogroženosti prizadetih. Prav slednji so namreč zelo kritični do napadalcev. Pravica presojanja o tem, kaj je terorizem in kaj je boj za svobodo, vsebuje možnost dvojnih meril in napačne presoje. Ob tem je precejšnje mednarodnega terorizma lahko svojevrsten način za uresničevanje tistih interesov, ki jih v drugačnih okoliščinah ne bi bilo možno uresničiti, zato ni enostavno presoditi, kdaj so določeni protiukrepi res ustrezni in kdaj ne. Po drugi strani pa ne gre spregledati predpostavke, da precejšnje pomena mednarodnega terorizma vsebuje tudi nevarnost odvratanja pozornosti od izjemno zapletenih družbeno-političnih težav znotraj nekega okolja in svojevrstno razkazovanje oblasti ter moči.

Vse to pa seveda močno spominja na držo nekdanjega ameriškega predsednika Busha, ki je v vojno proti terorizmu vložil resnično vse atome moči, ki jo je premogla njegova administracija. A po drugi strani bi se Bush s podcenjevanjem terorizma lahko ujel v drugo skrajnost, ki pa je prisotna predvsem tam, kjer se še niso resneje soočili s tovrstnimi pojavi. V takšnih primerih je običajno tudi vrednotenje pomena in posledic mednarodnega terorizma izjemno nizko, kar lahko posledično negativno vpliva na stopnjo pripravljenosti za obrambo pred pojavom. Mednarodni terorizem je potencialno nevaren za vse države, ne glede na geografski, strateški ali politični položaj. S tem se namreč zagotavljajo ukrepi, ki so samo del splošne skrbi za varnost v sodobni mednarodni skupnosti. A v skrbi za učinkovitost boja proti terorizmu se pogosto izgubi občutek za varovanje človekove svobode in varnosti. Ena ključnih predpostavk, na kateri temelji to diplomsko delo, je, da terorizem predstavlja grobo kršenje človekovih pravic, ne samo tistih ljudi, ki postanejo neposredno prizadete žrtve terorističnih napadov, ampak tudi tistih, ki so posredno ogroženi kot tarče izsiljevanja. Prav tu pa je treba začeti iskati vzode posrednih morebitnih negativnih učinkov boja proti terorizmu. Če sledimo samo očitkom mednarodnih človekoljubnih organizacij, se pri načrtovanju in izvajanju boja proti terorizmu razrašča splošna neobčutljivost za človekove pravice, zaradi zagotavljanja varnosti pa se krepí represivna zakonodaja. Represivne prakse pa naj bi le širile nestrpnost in nevarnost rasne diskriminacije, zlasti v razmerju do priseljske skupnosti nekaterih etničnih manjšin.

Teroristični napad na WTC v New Yorku je nedvomno razkril očitno nemoč držav na področju zaščite civilnega prebivalstva pred katastrofami. Duran (2001, 83) trdi, da se je »/z/godilo /.../ nekaj, česar ni predvidel noben teroristični scenarij strokovnjakov za varnost«. Katastrofalne posledice napada so razkrile gromozanske varnostne vrzeli v konceptu obrambe proti terorizmu, pri tem pa je popolnoma vseeno, ali gre za ZDA ali za druge države. Dejstvo je, da prebivalci sodobne odprte države niso dovolj zaščiteni pred tovrstnim terorjem⁶ (Duran 2001, 85-87). Namesto preventive pred terorističnimi napadi so ameriške oblasti želele čim bolj zmanjšati nastalo škodo. Ameriške oblasti so se sicer

⁶ Duran (2001, 85) tezo, da so obrambni ukrepi in akcijski načrti za primer katastrofe ob 11. septembru v ZDA popolnoma odpovedali, potrjuje z navedbo, da »/ž/e zgolj dejstvo, da je atentatorjem uspelo priti na letala z noži in da sodobne kontrolne naprave tega niso zaznale, kaže očitne luknje v varnostnem sistemu«.

takoj lotile ukrepov, ki so pripomogli k preprečevanju nadaljnjih tovrstnih dejanj. Vendar pa bi bilo posebno pozornost vedno znova treba namenjati oblikovanju in izvajanju učinkovitejših obrambnih ukrepov, predvsem na operativnem področju preiskav in preventive. To med drugim pomeni, da je potrebno protiterorističnim oddelkom tajnih služb omogočiti, da se pravočasno seznanijo z nacionalnimi in mednarodnimi varnostnimi razmerami.

Naloga tega diplomskega dela je preveriti, ali so ZDA vsa dejstva o pojavu mednarodnega terorizma in zahtevah protiterorističnega delovanja dovolj upoštevale, ko so začele ukrepati takoj po valu tragičnih terorističnih napadov 11. septembra. Tajne službe v državi so namreč takoj izdelale prvi seznam morebitnih potencialnih osumljencev in njihovega domnevnega vodje Osame bin Ladna.

Bebler (2006) trdi, da lahko večino zvrsti terorizma opredelimo kot nadaljevanje politike z drugimi sredstvi, od vojne pa se terorizem močno razlikuje tako glede postopkov kot tudi ciljev. Zaradi temeljnih razlik med vojno in terorizmom je zgrešeno voditi protiteroristični boj, kot če bi bil vojna, v kar je mednarodno javnost vztrajno prepričeval ameriški predsednik Bush. Bebler (*ibid.*) to podkrepi z utemeljitvijo, da »/maksimalna uporaba težke oborožitve v ta namen je naravnost kontraproduktivna, saj t. i. kolateralna škoda, ki jo taka uporaba povzroča med civilnim prebivalstvom, ustvarja nove rodove visokomotiviranih rekrutov v vrste teroristov«.

Zato je v ZDA še toliko bolj primanjkoval temeljit razmislek o tem, kako se celovito zavarovati pred nevarnostmi, ki jih prinaša pojav domačega in globalnega terorizma. Namesto tega se je oblikovala represivna zakonodaja. Vojne proti terorizmu ni mogoče dobiti z vojaškimi sredstvi, saj napoved vojne teroristom potegne za seboj posledice z nasprotnim učinkom. Rizman (v Hvala 2004, 200) poudarja, da se teroristi v takšnih primerih pogosto skrijejo in ob prvi priložnosti znova udarijo kje drugje ali pa za medsebojnimi poboji znotraj teroristične mreže želijo posamezniki ustvariti vtis

mučencev. Rizman⁷ (*ibid.*) to razmišljanje zaključi s tezo, da bi bil »/b/oj proti terorizmu /.../ uspešnejši, če bi se jih proglasilo za mednarodne izobčence oziroma kriminalce, tako kot se je to zgodilo v primeru piratov, trgovcev s sužnji in druge vrste mednarodnimi nasilneži«. Fossati (2005, 51) zaradi tega izpostavlja, da ob tem, ko nekateri zahodni državniki govorijo o vojni proti terorizmu, to marsikdo razume, kot da gre še vedno za sveto vojno proti sovražnikom razvitejšega Zahoda, »kot da je politika zgolj rahlo osvežila svoj besednjak in si za dežurnega sovražnika, tako kot nekoč sovjetsko carstvo Zla, zdaj izbrala t. i. os Zla, ki ji načeljujo ZDA«. Polič (v Hvala 2004, 201) pa ameriško protiteroristično delovanje zelo slikovito ošvrkne s tezo, da so si »/m/nogi, ne ravno vzorni demokratični režimi, /.../ pod krinko protiterorističnega boja vsaj začasno utrdili oblast, mnogi podporniki terorizma so si naredili nove maske, mnogi pa razmere preprosto izkoriščajo za svoje račune«. Še vedno pa naj bi veljala etična zapoved, da cilj ne opravičuje sredstev in da je človeško življenje dragoceno, kljub temu da vojna predstavlja nadaljevanje politike z drugimi sredstvi in da politiki vse prevečkrat skušajo vojno, ki je sama po sebi nasilje, opravičevati (*ibid.*).

Polič (v Hvala 2004, 200) o tragediji 11. septembra opozarja, da »/s/amomorilska letala niso samo zrušila simbolov nekega sveta, ki ni bil vsem simpatičen, ampak so iz temeljev zamajala naše prepričanje o varnosti in, kar je pomembneje, ukrepi za njeno zagotavljanje so bistveno omejili demokratične pravice državljanov, pretok ljudi in idej, ne pa nujno pretoka kapitala«.

⁷ Rizman (v Hvala 2004, 200) dodaja, da je pri takšnih odločitvah lahko v veliko oporo mednarodni kazenski sistem. Ob tem pa se ne more izogniti omembam, da imajo prav ZDA, kot država, ki velja za eno večjih žrtev globalnega terorizma, do določil mednarodnega kazenskega zakonika odklonilno stališče.

4 ČLOVEKOVE PRAVICE IN SVOBOŠČINE V BOJU PROTI TERORIZMU

Sodobna mednarodna skupnost vsaj v osnovi skuša slediti načelu svobode, demokracije, pravičnosti in humanosti, kot temeljnimi načelom, po katerih naj bi delovala svetovna družba. Visoko cenjeni vrednoti sta prav tako, vsaj na deklarativni ravni, nedotakljivost življenja in pravica do samoodločbe. Spopadanje s terorizmom bi se tako praviloma moralo skladati s temi vrednotami, razumljivo pa se ob tem porajajo številni izzivi. Predvsem ko se država med spopadom s terorizmom sooča s posledicami omejevanja temeljnih človekovih pravic in svoboščin.

Teroristični napadi na WTC in Pentagon so v svetovni javnosti sprožili široko razpravo o razmerju med varnostjo in svobodo državljanov. Prezelj (2002, 630) razlaga, da je teroristični napad 11. septembra sprožil protiteroristično reakcijo nacionalnovarnostnega sistema ZDA in drugih evropskih držav, ki omejuje človekove pravice in svoboščine. Vsak državljan potrebuje svobodo in varnost hkrati, zato obstaja nevarnost, da v razpravi o tem naletimo na dilemo, katera vrednota je pomembnejša. Vsaka sodobna demokratična država pa mora uravnotežiti obe človekovi potrebi in pravici, da njen sistem sploh lahko deluje (*ibid.*).

Glede na to, da je eden od ciljev te naloge dokazati, da so ZDA v boju proti terorizmu kršile človekove pravice posameznikom, je treba nekaj pozornosti nameniti razlagi tega, kaj sploh so človekove pravice in katere pravice so v boju proti terorizmu kršene oziroma omejene.

Pravica je pravno zavarovano upravičenje pravnega subjekta do določenega, aktivnega ali pasivnega, ravnanja. Država je posameznemu nosilcu pravice dolžna zagotoviti pravno varstvo, če bi kdor koli želel v te pravice poseči. Cerar (2004, 36-38) dodaja, da je tudi za človekove pravice značilno, da so kot kategorija modernega mednarodnega in državnega prava konstituirane v pravni obliki, tako da zagotavljajo njihovim nosilcem pravno varstvo.

Filozofska in politično-pravna doktrina človekovih pravic, ki se je razvila v obdobju evropskega razsvetljenstva v 17. in 18. stoletju, opisuje, da so človekove pravice univerzalne, absolutne in človeku dodeljene že zgolj z njegovo človeško naravo. Tako so namreč zapisali različni misleci tistega časa, ki so odkrivali, da obstajajo neke temeljne, vsem ljudem skupne in po naravi dane vrednote oziroma dobrine, ki jim je potrebno zagotoviti celovito varstvo, še posebej pred oblastno državno prisilo. Vendar pa se Cerar (2004, 37) s tem povsem ne strinja. Meni, da kljub zapisanim filozofskim izhodiščem, po katerih so vsem ljudem človekove pravice dane že po naravi, mednarodna ureditev in posamezne državne ureditve človekovih pravic, predvsem pa morebitno nespoštovanje pravic dokazujejo, da so človekove pravice realno varovane le toliko, kolikor jih oblast in posamezniki v resnici spoštujejo in kolikor jih uspe država prek pravnih institucij v resnici zagotoviti posameznikom, ki so jim bile pravice kršene.

Da pa bi bile človekove pravice realno zagotovljene in varovane, je bistveno, da so opredeljene že v posamezni državni ustavi. Cerar (2004, 37) razlaga, da »/u/stava uporablja besedno zvezo človekove pravice in temeljne svoboščine, pri čemer je mogoče oboje združiti v enotni pojem človekovih temeljnih pravic v širšem smislu«. Vseeno pa vsebina svoboščine predstavlja filozofski izvor, pravica pa je primarno pravna kategorija. Svoboščina je namreč moralna vrednota oziroma etična kategorija v smislu prostosti in neomejevanja ljudi, pravica pa se kaže kot pravno zavarovano upravičenje do določenega ravnanja. Cerar (2004, 37) izpostavi, da tudi, ko se svoboščino opredeljuje kot pravni institut, se svoboščina in pravica sicer pojmovno ne izključujeta, vendar pa je njuno vsebinsko prekrivanje le delno. Pravica namreč zapoveduje dolžnost nekega subjekta, da s svojim ravnanjem neposredno omogoči, da so ostalim zagotovljene in uresničene njihove dodeljene pravice. Svoboščina predvsem pomeni, da država in drugi subjekti ne smejo posegati v zavarovano svobodno sfero posameznika.

Če pa se osredotočimo samo na razmerje med posameznikom in tistimi pravicami, ki so jih posameznikom dolžne zagotavljati posamezne državne oblasti, pa Cerar (2002, 38) razlikuje med pravicami treh temeljnih položajev ali statusov. Pravice negativnega statusa so tiste, ki posamezniku zagotavljajo položaj, v katerega država in drugi subjekti

ne smejo posegati. To pomeni zagotavljanje svobode vesti in veroizpovedi, svobode izražanja, pravice do zasebne lastnine ter varstva osebnih podatkov. Naslednje pa so pravice pozitivnega statusa, ki zagotavljajo posamezniku, da bo država delovala v njegovo korist. Država je tako dolžna zagotoviti posameznikom pravico do osnovnega šolanja ter pravico do zdravstvenega varstva. Pravice aktivnega statusa pa so tiste, na podlagi katerih lahko posamezniki aktivno sodelujejo v političnem oziroma javnem življenju. To pomeni, da so posameznikom zagotovljene pravica do sodelovanja pri upravljanju javnih zadev, pravica do zbiranja in združevanja ter volilna pravica. Čeprav z vidika vsebine dobrin, ki jih varujejo posamezne človekove pravice, te razvršča v različne skupine. Pri tem pa se zgleduje po temeljnih mednarodnih paktih oziroma konvencijah s področja varovanja človekovih pravic. Človekove pravice tako ločuje na osebne pravice in svoboščine, politične pravice in svoboščine, socialne in ekonomske pravice in svoboščine, kulturne pravice in pravice, ki izvirajo iz ustvarjalnih dejavnosti ter pravice narodnih oziroma etničnih skupnosti. Človekove pravice so tako pravni instrument za varstvo temeljnih človekovih vrednot, med katerimi so svoboda, dostojanstvo in enakost zagotovo tri najpomembnejše.

4.1 Spoštovanje in zaščita človekovih pravic – pomemben dejavnik zagotavljanja varnosti v boju proti terorizmu

Nesporno dejstvo je, da bi vsaka država znotraj sodobne mednarodne skupnosti morala s posebnimi ukrepi zagotavljati zavarovanje in nedotakljivost človekovih pravic. Na podlagi tega je možno sklepati, da zagotovljeno spoštovanje človekovih pravic, tako temeljnih osebnostnih kot tudi političnih in ekonomsko-socialnih pravic, obenem omogoča obstoj družbene reprodukcije, notranji mir in red ter varnost in tudi primeren razvoj notranjih ureditev držav samih ter posledično integracije znotraj družbe.

Odkar so ZDA napovedale vojno terorizmu leta 2001, je bilo slišati marsikaj o terorizmu in teroristih. V ZDA in po vsem svetu so bili v pomoč boju proti terorizmu postavljeni posebni zakoni, ki so nemalokrat kršili človekove pravice. Čeprav je Busheva administracija kar naprej ponavljala, da je spoštovanje individualnih pravic pomembno za

demokracijo in pravno državo, se po drugi strani niso znali ali želeli spopasti s sovražnikom, ne da bi kršili pravila, ki ustvarjajo demokracijo.

Busheva politika, ki si je manifestno prizadevala in zagovarjala aktivno sodelovanje ameriških državljanov v boju proti terorizmu v ZDA in po svetu ter njihov prispevek v procesih političnega odločanja, bi morala zato kategorično braniti posameznikovo svobodo, ki omogoča varnost pred pritiski mednarodnega terorizma. Namesto tega pa se je zaradi občutka nizke stopnje varnosti, ogroženosti v obdobju vladavine Georgea Busha ml., v ZDA oblikovala družba tveganja. Občutek tveganja je med Američani netil strah in negotovost, kar pa zmanjšuje svobodo. Ljudje so se bili primorani odpovedovati svobodi, da bi zmanjšali tveganja, pristajati na nadzorovanje, da bi bili bolj varni. In kar je še huje pod pretvezo, da jim vlada povečuje varnost in zmanjšuje tveganja države, se je opravičeval poseg v zasebnost za vsak primer, če bi se nenadoma kaj zgodilo. In tu se zastavlja temeljno vprašanje, kaj bo državljanom pomenila varnost, če bodo zato izgubili svobodo? Po drugi strani pa se državljanji lahko odločijo, da jim ni treba pristati na tehtanje, tveganje med varnostjo in svobodo. Vendar ali ne bi državljanji največ tvegali prav, če bi se odpovedali svobodi in dovolili, da jih kamere in elektronske sledi nadzirajo neprestano?

Stopnja varnosti je soodvisna od stopnje svoboščin in človekovih pravic. Zmanjševanje svobode in kršitve človekovih pravic, na katere opozarjajo tudi varuhi človekovih pravic skozi zadnje desetletje, pa pomembno omejujejo varnost.

Globalni mednarodni terorizem, ki je v ZDA tragično udaril 11. septembra, pa je le eden od poglavitnih virov ogrožanja varnosti ljudi in njihovih materialnih ter duhovnih vrednot. Anžič (2002, 455) piše, da okolje, ki predstavlja nevarnost za posameznika in družbe, ni samo naravno, temveč tudi družbeno. Gre za to, da so posamezni družbeni segmenti, organizacije ali posamezniki lahko izvor ogrožanja človekove telesne in tudi duhovne integritete, ki ga določata kot samostojno osebnost. Ob tem so seveda ogrožena tudi tista osnovna sredstva, ki posameznikom omogočajo posredno ali neposredno zadovoljevanje in posledično tudi zaščito njihovih temeljnih potreb ter vrednot.

Zavarovanje temeljnih pogojev za življenje posameznika je tesno povezano s preživetjem družbe kot celote.

Z zagotavljanjem okolja, ki predstavlja in nudi posamezniku ter družbi varno, mirno in še urejeno, za vsakogar posebej pa še pravično zavetje, naj bi znotraj sodobne mednarodne skupnosti vodilo k nujnosti zavarovanja temeljnih pogojev za življenje. V dobi močno globaliziranega sveta, v katerem živimo, leži odgovornost na plečih vseh držav, da z ustreznimi ukrepi zagotavljajo zavarovanje in nedotakljivost vrste človekovih pravic ter osnovnih svoboščin ljudi. Anžič (2002, 455) pa ob upoštevanju tega meni, da je to področje zaščite izvzeto iz okvirov civilnega prava in je preneseno na področje, ki je v pristojnosti delovanja javnega prava, predvsem ustavnega. Vzporedno s spreminjanjem obsega in intenzitete zavarovanih pravic se spreminja tudi neposredna pripravljenost same države ali družbe za zavarovanje teh pravic.

Vsaka pravna država, kot meni tudi Anžič (2002, 456), daje s svojo zakonodajno ureditvijo državljanom in drugim prebivalcem na svojem ozemlju sporočilo, da pričakuje in zahteva spoštovanje z normo sprejetih pravil ravnanja. Tako družba kot država lahko uspešno delujeta le, če neka kršitev norm obstaja zgolj kot izjema in ne pravilo. Anžič (*ibid.*) ugotavlja, da ravno »/t/akšno družbeno ravnovesje in soglasje daje svoj pravni in politični pomen tudi varnosti, ki je ni mogoče doseči le z grožnjo sankcije, temveč tudi s preventivno funkcijo systemske zaščite«.

Pravica varovanja svobode in miru države, njenih temeljnih in individualnih vrednot, mora biti zaupana posebnim institucijam, ki bodo delovale znotraj same države. Z obstojem teh institucij nikakor ne bi smel biti kakor koli zanikan obstoj države same. Anžič (2002, 456) izpostavlja, da je s strani držav potrebna ustanovitev posebnih institucij, ki bodo hkrati predstavljale del aparata teh držav. Tu se izpostavljajo vojska, policija ter varnostno-obveščevalne službe, sodišča in podobno. Z ustreznim delovanjem pa je tako zaščiten pravni red v državi, demokratična ureditev in doseženo varstvo, spoštovanje človekovih pravic. Posledično se ljudem znotraj držav omogoča varno in svobodno življenje. Zaradi močne želje, namena po zaščiti in zagotavljanju vsega

omenjenega, pa se mora sleherna država nujno opreti na omenjene subjekte varnostnega sistema, kot sta policija in vojska. Ti subjekti premorejo pravno, fizično in strokovno moč, a potencialno lahko pomenijo grožnjo sami demokratični ureditvi. Potrebno je enakovredno zavarovati tako zaščitene kot tudi neposredno ogrožene pravice vseh državljanov, družbe in države. Slednje dejstvo pa izraža hkrati največjo legitimno in tudi legalno oporo samemu obstoju represivnih aparatov znotraj držav.

Paradoksalno, a nikakor nepomembno dejstvo pa je, da organi, ki naj bi zagotavljali mir, red in varnost v posameznih državah, skušajo voditi čim bolj fleksibilen boj proti terorizmu in ob tem posegajo v človekove pravice posameznikov.

Jermol (v Šabič 2005, 98) izpostavlja, da »/č/lovekove pravice izhajajo iz človekovega naravnega dostojanstva, njihovo spoštovanje pa je priznано kot bistven faktor za mir, pravičnost in blaginjo, ki so potrebni za razvoj prijateljskih odnosov in sodelovanja med državami«. Zoperstavljanje, na primer terorizmu, tako predstavlja legalni in tudi legitimni pomen ter priznано pravico do samoobrambe držav, skupine držav ali svetovne skupnosti, a vseeno vendarle vedno obstaja tudi nevarnost funkcioniranja vladavine prava.

Pri načrtovanju boja proti terorizmu nikakor ne gre spregledati, da terorizem zelo usodno in celostno zajeda človekove potrebe in vrednote. Teroristična dejanja kršijo vse človekove pravice in jih na najbolj grob način zanikajo ter jih nadomeščajo s strahom, grozo, nasiljem in celo negotovostjo nedolžnih žrtev, ki se pomena varnosti in svobode začnejo zavedati šele takrat, ko ju začnejo izgubljati (Anžič 2002, 465). Močna in neposredna ogroženost človekovih pravic predstavlja ljudem vir ogrožanja, ki lahko prihaja od drugih državljanov, kriminalnih združb, drugih držav in izvajalcev mednarodnega terorizma. V primeru obstoja groženj človekovim pravicam se je treba opreti na ukrepe, katerih namen bo obramba, zaščita obstoja in spoštovanja omenjenih pravic. Pri ogrožanju s strani mednarodnega terorizma se je potrebno odločati za izvajanje različnih aktivnosti boja proti terorizmu. Anžič (2002, 456) opisuje, da gre pri tem za soočanje različnih pravic, ki si največkrat medsebojno nasprotujejo in obenem

tudi za ocenjevanje primernosti in upravičenosti različnih posegov ter tudi za vprašanje njihove smotnosti. Mednarodni terorizem torej grobo krši temeljni pomen zaščite človekovih pravic in tepta tiste zaveze, ki predpisujejo nujnost njihovega spoštovanja. Rizman (v Hvala in Sedmak 2004, 630) izpostavlja, da temeljna načela svobode, demokracije, pravičnosti in humanosti, h katerim vztrajno teži sodobna družba in kot vrednoto vključujejo nedotakljivost življenja, pravico do samoodločbe ter enakost pravic in svoboščin, narekujejo, da ni dovolj čustveno in kratkoročno reagirati na posamezna teroristična dejanja, še posebej, če države v boju proti terorizmu omejujejo temeljne človekove pravice in svoboščine. Pomembna težava, na katero naletijo države, ko se spopadajo s terorizmom, je, kako pri tem doseči ravnotežje med varnostjo in svobodo. V boju proti terorizmu pa je potrebno zagotoviti ustrezno ravnotežje med varnostjo in svobodo. Rizman (v Hvala in Sedmak 2004, 631) poudarja, da lahko nastane kar nekaj nevarnosti, če se v spopadu s terorizmom omejijo temeljne človekove pravice in svoboščine, za katere si je človeštvo prizadevalo dolga stoletja. Teroristi bi tako namreč dosegli svoj cilj, če bi se demokratične države odrekle svobodi v korist varnosti in na ta način krenile na pot, ki je značilna za represivne avtoritarne države. Rizman (*ibid.*) ocenjuje, da bi bilo najbolje, če bi države, ki jih teroristična dejanja prizadenejo, pri snovanju protiterorističnih strategij skušale slediti lastnim demokratičnim načelom, pri čemer seveda prevzamejo razumno stopnjo tveganja za teroristična dejanja.

Anžič (2002, 457) meni, da ta mednarodna grožnja, ki ne spoštuje in priznava človekovih pravic, od temeljnih osebnostnih, političnih, pa vse do ekonomsko-socialnih, med katere se uvrščajo dostojanstvo osebnosti, nedotakljivost človekove telesne celovitosti, svoboda izražanja, pravica do pribežališča, pravica do zasebne lastnine, uživa močno podporo nekaterih diktatorskih režimov in razpredeno mrežo v vsaj 60-ih državah po vseh kontinentih.

Zaradi slednjega dejstva velja izpostaviti, kot piše Anžič (*ibid.*), da je »/v/ključitev v protiteroristično koalicijo /.../ varnostni in politični imperativ, razumljivo ob upoštevanju konkretnih in nacionalnih danosti in omejitev vsake konkretne države posebej«.

Države znotraj sodobne mednarodne skupnosti, v obdobju svetovne globalizacije in ob vseh množičnih grožnjah mednarodnega terorizma, zaradi številnih dosežkov demokratičnih ureditev ter varovanja, spoštovanja individualnih in kolektivnih vrednot nikakor ne smejo dopuščati nekega totalnega kaosa in dovoljevati uveljavitve volje, zakona nekega močnejšega subjekta. Še posebej ne na račun ponižanja, teptanja dostojanstva šibkejšega ali celo ranljivejšega subjekta.

Načrt boja proti terorizmu, ki mora seveda zajemati različne aktivnosti, mora jasno izražati prvenstven motiv v zagotavljanju vsesplošne varnosti. Poleg doseganja te varnosti je izrednega pomena tudi nudenje svobode slehernemu človeku, ki mora biti v dokumentu, ki bo pravno državo zavezoval k izvajanju aktivnosti boja zoper mednarodni terorizem, točno izražena kot temeljna moralna vrednota in osnovna pravna zapoved vsake pravne države (Anžič 2002, 456).

Ta razprava se torej obrača proti razmerju med varnostjo in svobodo. Prav to razmerje gre namreč razumeti kot razmerje med dvema izjemno pomembnima človekovima potrebama in ne samo človekovima pravicama. Človeška družba v osnovi potrebuje določeno stopnjo varnosti za relativno nemoten obstoj in razvoj, sočasno s tem pa tudi relativno svobodo za samouresničevanje v družbeno sprejemljivem okolju.

Vendar pa je pri načrtovanju boja proti globalnemu terorizmu še posebej nujno ustrezno opredeliti za koga, komu, kdaj in zakaj upoštevati to razmerje med dvema tako zelo pomembnima človekovima pravicama. Predvsem je potrebna natančna analiza, kako zagotoviti relativno varno okolje, kjer bo odmerjena visoka stopnja spoštovanja človekovih svoboščin. Pri tem pa je ključno podvprašanje, koliko in ali sploh smejo posamezni varnostni ukrepi ogrozati ali omejevati spoštovanje ustavno zagotovljenih pravic in svoboščin.

5 BOJ PROTI MEDNARODNEMU TERORIZMU: VARNOST IN SVOBODA

Teroristična dejanja torej v zadnjih letih mednarodno skupnost vedno znova postavljajo pred dilemo, kako naj se spopade s preprečevanjem terorizma kot enim ključnih svetovnih problemov današnjega časa. Boj s terorizmom od držav ne zahteva le izboljšanja varnostnih ukrepov, odkrivanja in uničenja terorističnih mrež in ujetja oseb, odgovornih za teroristična dejanja, temveč zahteva predvsem tudi širše razumevanje sovrastva, ki žene teroriste. Protiteroristično delovanje med drugim sproža tudi vprašanje svobode gibanja.

Grizold (2001, 794) izpostavlja, da so teroristični napadi 11. septembra usodno sprožili radikalne premike v mednarodnih odnosih, predvsem znotraj okvirov vsesplošnega zagotavljanja miru in varnosti. Mednarodni sistem se je začel temeljito preoblikovati, v tem okviru so se začela oblikovati nova zaveznitva malih, srednjih in velikih držav, ki jih je spodbudil boj proti terorizmu. Nedvomno pa se je najbolj okrepilo zaveznitvo za vsesplošno zagotavljanje svobode, miru in varnosti med ZDA, EU in evropskimi članicami Zveze Nato.

Miheljak (v Hvala in Sedmak 2004, 191) opisuje, da je po terorističnem napadu v New Yorku postalo izjemno aktualno prodajanje alternative ali varnost ali svoboda v družbah, kjer se je ogroženost resnično povečala ter prav tako ponekod, kjer se varnostne razmere niso bistveno spremenile. V imenu ohranjanja in zagotavljanja varnosti skušajo, po Miheljakovem mnenju (*ibid.*), številni državniki opravičevati marsikatero varnostno pretiravanje, omejevanje svoboščin ter preseganje pooblastil institucij družbenega nadzora in organov pregona.

Vsaka razprava o terorizmu tako prej ali slej vodi v razpravo o varnosti in svobodi kot pojmovanju alternative terorističnemu delovanju. Močnik (v Hvala in Sedmak 2004, 193) to slikovito opiše kot alternativo izbire med denarjem ali življenjem in pravi, »če izberete življenje, boste imeli življenje brez denarja, če se odločite za varnost, boste imeli varnost

brez svobode, če pa izberete svobodo, ne boste imeli ne svobode ne varnosti«. Slednje alternativne možnosti označi kot pogost ideološki mehanizem.

5.1 Varnost in svoboda – razmerje med dvema človekovima pravicama

Močnik (v Hvala in Sedmak 2004, 193) razmerje med dvema človekovima pravicama razloži tako, da je svoboda nekaj, kar naj bi uživala posameznica in posameznik, varnost pa zagotavlja država. Razprava o svobodi in varnosti je torej osredotočanje na posameznika in državo ter na odnos med njima. Močnika (*ibid.*) takšno razmišljanje moti, saj meni, da »/t/a zastavitev pelje v slabo neskončnost razpravljanja o tem, da individuum ne more biti svoboden, če mu ni zagotovljena varnost, pri zagotavljanju varnosti pa država neizbežno omejuje individualno svobodo«. Iz takšnega sklepanja torej lahko izpeljemo nekakšno razmerje med individualno svobodo in njenimi varnostnimi omejitvami, ki pa hkrati predstavljajo pogoje za omenjeno svobodo.

Za lažje razumevanje vseh teh tez bi se bilo smiselno na tej točki opreti na zgodovinsko ideologijo teorije družbene pogodbe, kot jo razlaga svetovni mislec Hobbes. Po njegovem država zagotavlja varnost, a drugo stran tega zagotavljanja predstavlja odpoved svobodi, s čimer posamezniki neposredno prenesejo svojo svobodo na voditelja družbe.

Močnik (v Hvala in Sedmak 2004, 195) pa se od tu naprej osredotoči na sedanjo ideologijo svetovne vojne proti terorizmu, ki je po njegovem mnenju različica tistih zgodovinskih političnih ideologij, ki prepričujejo, da bi se brez države ljudje med seboj pobili, hkrati pa morajo posamezniki za civilizirano sožitje v državi žrtvovati nekaj svoje svobode. Obstoj države pa je v tem primeru nujen, da lahko naredi konec vojni vseh proti vsem. Močnik (*ibid.*) to označi s tezo, da ni varnosti brez omejevanja svobode, saj kar je nekoč teoretiziral Hobbes, je v svetovni vojni proti terorizmu prakticiral nekdanji ameriški predsednik Bush mlajši.

Varnost je prvina družbe, je tisti objektivni temelj, na osnovi katerega je možen celostni razvoj posameznikov, njihovih asociacij in vrednot, družbe ter globalnega sveta (Anžič

2002, 455-456). Država pa s sankcijami zagotavlja zavarovanje in nedotakljivost vrste človekovih pravic, ki jih ustavno opredeljujemo kot človekove pravice in temeljne svoboščine. Z namenom, da bi zaščitila svoj pravni red, demokratično ureditev in varstvo človekovih pravic, mora država poskrbeti za ustanovitev institucij, kot so vojska, policija, sodišča.

Institucije ali organi pregona pa so nato dolžni z vso potrebno skrbnostjo zagotavljati varnost, ki predstavlja Anžiču (2002, 455) prvenstveno prvino znotraj neke družbe in tudi znotraj neke države. Ker prav varnost pomeni človekovo zavestno prizadevanje za doseganje neke civilizacijske in tudi kulturne kategorije, kar bi hkrati zadostilo zajemanju vseh vidikov varnosti. Tu gre predvsem za nujnost združitve političnega, gospodarskega, pravnega, zdravstvenega, socialnega in tudi kulturnega vidika varnosti. Nacionalna varnost sodobnih držav, kot družbeno relevantna prvina v odnosu med ljudmi, pa zagotavlja temeljne pogoje za obstanek in razvoj družbe, kakovost življenja in delovanja ter tako tudi krepi odgovornost same družbe, glede številnih groženj lastnemu redu in varnosti ter pospešuje procese odpravljanja posledic, povzročenih s strani različnih virov ogrožanja. Anžič (*ibid.*) ob tem še opozarja, da sama varnostna organiziranost tako posameznika, skupine, kot tudi države v lastnem izvoru, namenu ali pomenu ne sme biti sama po sebi namen. Pomembno je namreč, da ta ista varnostna organiziranost v vsakem konkretnem primeru pomeni takojšen odgovor na nek konkreten vir ogrožanja. Varnost posameznika je še kako prepletena z nacionalno varnostjo neke konkretne države. Pomeni namreč objektivni temelj, ki predstavlja osnovo za možnost doseganja celovitega razvoja posameznika, posameznikovih asociacij in nenazadnje tudi vrednot, prioritet družbe ali pa globalnega sveta.

Pri razmerju med varnostjo in svobodo, gledano z vidika osnovnih človekovih svoboščin, gre pravzaprav za razmerje med ogrožanjem varnosti človeka, posameznika in njegovo osebno svobodo (Prezelj 2002, 631). Tako lahko samo pretežno varno, mirno okolje omogoča ljudem, da so uresničene njihove temeljne človekove svoboščine, kot so svoboda gibanja, združevanja, govora oziroma izražanja. Prezelj (*ibid.*) opozarja, da »/p/ri razmerju med varnostjo in svobodo /.../ na pravno-formalni ravni ne gre za

razmerje med dvema potrebama, ampak tudi za razmerje med dvema človekovima pravicama«.

Na tem mestu bo treba pregledati dokument z vsebino, relevantno za dodatno analizo omenjenega razmerja med varnostjo in svobodo kot človekovima pravicama⁸. Z branjem vsebine Univerzalne deklaracije o človekovih pravicah, dokumenta OZN iz leta 1948, se zanimanje osredotoči najprej na vsebino 3. člena. V njem je zapisano, da je vsem ljudem enakovredno dodeljena temeljna človekova pravica do varnosti in tudi svobode. Vsebina 3. člena pa je posredno povezana še z vsebino 28. člena zgoraj omenjene listine. 28. člen namreč navaja, da vsem ljudem in vsakomur posebej pripada pravica do življenja, bivanja in delovanja znotraj tistega družbenega in nenazadnje tudi mednarodnega reda, v katerem se lahko pravice in svoboščine iz deklaracije uresničujejo. Ne gre pa spregledati pomembnega določila, ki ga predstavljajo zadnji členi deklaracije in kjer je izražena celo dopustitev omejitve temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Vendar s pomembno predpostavko, predpogojem, da za kakršno koli omejevanje svobode ali varnosti obstaja neka nujnost, potreba po zagotovitvi splošnega blagostanja v nekem okolju in uvedbi javnega reda ter varnosti na tistem prostoru.

Prezelj (2002, 631) tako celo ugotavlja, da je neko uravnoteženo uresničevanje in zadovoljitev omenjenih potreb, tudi v smislu razmerja med pravicama do svobode in varnosti, izjemno pomembno za sodobno demokratično družbo. Seveda se je treba zavedati dejstva, da je uresničevanje potreb in pravic tako do svobode kot tudi do varnosti možno izvajati znotraj nekih določenih okvirov minimalne varnosti. Uresničitev teh dveh pravic ni nikakor možna v stanju neke popolne anarhije, kjer obstaja velika

⁸ Celoten dokument *Universal Declaration of Human Rights* (z oznako A/RES/217A (III)) je dostopen na medmrežju <http://www.unhchr.ch/udhr/lang/eng.htm>. Listino je sprejela Generalna skupščina OZN na zasedanju 10. decembra 1948, v njej pa so začrtane osnovne človekove pravice. Deklaracija sama po sebi ni pravno zavezujoč dokument, kljub vsemu pa je služila kot osnova za oblikovanje dveh pravno zavezujočih konvencij OZN o človekovih pravicah, Mednarodne konvencije o državljanskih in političnih svoboščinah ter Mednarodne konvencije o ekonomskih, socialnih in kulturnih svoboščinah.

verjetnost soočenja s težavo »vojne proti vsem« ali celo ogrožanja vseh s strani vseh ostalih (*ibid.*).

Zagotavljanje varnosti v boju zoper terorizem predstavlja izjemno cenjeno človeško potrebo, človekova svoboda pa temeljno moralno vrednoto in osmišljanje pravne države. To Anžič (2002, 457) še dodatno podkrepi s tezo, da sta obe vrednoti »v/sekakor /.../ v okvirih vladavine prava v medsebojni soodvisnosti, se dopolnjujeta in dograjujeta, v primeru njune konfliktnosti pa odloča pravo kot pripomoček pri reševanju spora«.

Organizirane kriminalne združbe in teroristične organizacije pravnega reda sodobnih demokratičnih družb ne spoštujejo in ne upoštevajo. In zato mora država pri tovrstnih kršitvah z vsemi svojimi institucijami delovati represivno, da bi zavarovala ljudi in njihovo premoženje ter ohranila človekovo dostojanstvo. Zato tudi s protiterorističnim delovanjem, hote ali nehote, poseže v sicer ustavno varovane človekove pravice, med njimi tudi v zasebnost, ki sodi v fizično in duhovno sfero posameznika. Anžič (2002, 457) to razloži s pojasnilom, da je takšno ravnanje države, ob upoštevanju zakonskih omejitev in zaradi nujnosti spoštovanja človekovih pravic, v interesu zagotavljanja varnosti in človeške svobode.

6 AMERIŠKA VOJNA PROTI TERORIZMU

Nezavidljiv položaj, v katerem so se znašle ZDA po napadih 11. septembra, je nedvomno nemudoma zahteval takojšnje ukrepanje, s čimer bi se zaznavanje groženj, kazensko preganjanje odgovornih in krizno upravljanje znatno izboljšali in posledično odpravili čim več občutljivih in zapostavljenih ukrepov, predvidenih v nacionalnem-varnostnem sistemu ZDA. S tem naj bi postala nedvoumno jasna tudi sam pomen in položaj ameriških nacionalnih interesov in nacionalne varnosti. Boj proti terorizmu je, glede na napovedi vodilnih, ki so v ZDA zadolženi za zagotavljanje nacionalne varnosti, zasedel prvo mesto pri zaščiti ameriških nacionalnih interesov in vrednot ter spoštovanja človekovih pravic. Politika ZDA do mednarodnega terorizma je tako pridobila nove razsežnosti, saj je vojna proti terorizmu, zaradi vojaških intervencij v tujini, postala

globalna in je tako zaznamovala celotno mednarodno skupnost. A zaveza o nujnosti spoštovanja človekovih pravic, obenem pa zagotavljanja svobode in varnosti v boju proti terorizmu, je bila jasno definirana. Zato ostaja le vprašanje, ali je bila ta zaveza tudi brezpogojno upoštevana in izpolnjena.

Tedanji predsednik Bush je svojo zavezo, da zaščiti varnost Američanov, pa četudi mora zato poseči po preventivnih napadih, prenesel v uradni dokument. Strategija nacionalne varnosti iz leta 2002 naj bi tako temeljila na zagotavljanju svobode, pravice in človeškega dostojanstva. Nasproti tej strategiji in predsednikovi zavezi pa je bil postavljen načrt, da se bo prek preventivnih napadov na potencialnega sovražnika mogoče uspešneje soočiti z izzivi sedanjosti, saj se bo svet premaknil šele, ko bodo to najprej storile ZDA. Pa četudi se bo s tem zanela kakšna vojna, ki bo terjala nove žrtve in zapirala potencialne sovražnike. Ali so si ZDA torej s sprejetjem Busheve Strategije nacionalne varnosti leta 2002 uradno odprle pot, da sprožijo vojno proti terorizmu, ki bo lahko kršila tudi človekove pravice in teptala dostojanstvo, v kolikor in kadar bo to potrebno?

6.1 Busheva Strategija nacionalne varnosti 2002 kot utrjevanje prevlade mimo mednarodnega prava?

Tragični dogodki 11. septembra so dokazali, da so vse do takrat v pojmovanju in oblikovanju obrambne politike proti terorizmu v ZDA obstajale velike varnostne vrzeli. »Popolnoma vseeno je, ali gre za ZDA ali za druge države: prebivalci sodobne, odprte države niso dovolj zaščiteni pred tovrstnim terorjem,« ugotavlja Duran (2001, 85). Obrambni ukrepi, ki so bili zapisani v nekaterih državnih dokumentih, so se v tistem trenutku izkazali kot neuporabni.

Busheva administracija je prav zato kmalu po tragičnih terorističnih napadih predstavila predloge obsežnejših sprememb pri izvajanju zunanje in varnostne politike ZDA, ki so bile zapisane v obliki Strategije nacionalne varnosti⁹ in 17. septembra 2002 kot listina

⁹ Strategija nacionalne varnosti (*National Security Strategy* - Nacionalna varnostna strategija) je dokument, ki ga pripravlja predsednik ZDA skupaj s svojimi svetovalci in predstavlja izčrpno poročilo, namenjeno kongresu in ameriški javnosti o zastavljenem strateškem delovanju izvršne veje oblasti v ZDA pri izvajanju politike nacionalne varnosti. Predsednik ZDA ima na voljo posvetovalno delovno telo, Svet za nacionalno varnost, ki mu svetuje o vprašanjih, ki zadevajo področje ameriške nacionalne varnosti in vpliv na notranje

tudi sprejete. Snovalci strategije¹⁰ so v uvodnem delu poudarili vrednote ameriške družbe, ki predstavljajo glavno vodilo oblikovanja vojaške, politične in ekonomske moči te svetovne supersile. Cilj ZDA se je boriti proti pojavu terorizma, ki zavzema širše, globalne razsežnosti. Besedilo dokumenta je predvidevalo znatnejše preoblikovanje vloge ZDA znotraj mednarodne skupnosti prav s pomočjo uporabe ekonomske, politične in vojaške premoči ter diplomacije. (Chomsky 2005, 33-35)

Nacionalna varnostna strategija iz leta 2002¹¹ je vodila k oblikovanju štirih stebrov nove ameriške zunanje politike. Predvidevali so se vzpostavitev doktrine absolutne vojaške premoči, ki mora ostati neizzvana, legitimnost koncepta vnaprejšnjih vojaških napadov, popolna pripravljenost na unilateralno odzivanje in delovanje, ko ni mogoče vzpostaviti multilateralnega sodelovanja ter poslanstvo globalne širitve demokracije in zaščite, spoštovanja človekovih pravic. Boj proti mednarodnemu terorizmu in demokratizacija oziroma odstranitev obstoječih diktatorskih režimov v svetu so bili postavljeni v ospredje prizadevanj ameriških oblasti pri izgradnji mednarodnega miru in varnosti. V tej bitki pa naj se ne bi skrivala želja po boju proti nekemu določenemu političnemu režimu, osebi, veri ali celo ideologiji. Edini cilj ZDA naj bi bil zgolj zatreti terorizem kot obliko politično motiviranega nasilja, ki za seboj pušča nedolžne žrtve. Cilj tedanje vlade ZDA je bilo prispevati k oblikovanju varnejšega sveta, s poudarkom na ekonomski in politični svobodi ter vzpostavljanju dobrih odnosov z enakomislečimi državami. ZDA so namreč kot multietična demokracija dokaz, da lahko ljudje različnih okolij in prepričanj živijo na skupnem teritoriju, zato so se ZDA zavezale zagotavljati principe človeškega dostojanstva, vladavino prava, omejitev absolutne moči držav, svobodo govora, enakost pravic, spoštovanje žensk in religiozno ter etično toleranco.

in mednarodne interese ZDA. Dokument služi ameriškemu kongresu kot vodilo pri pri zakonodajnem procesu in odločanju o oblikovanju proračuna. Pravna podlaga za Nacionalno varnostno strategijo je definirana v Goldwater-Nicholovem zakonu o reorganizaciji obrambnega ministrstva ZDA, ki je bil sprejet leta 1986. Zakon med drugim nalaga, da mora predsednik vsako leto kongresu predstaviti izčrpano poročilo o izvajanju Nacionalne varnostne strategije ZDA.

¹⁰ Opisani cilji, zaveze, pobude, pojasnila ali pozivi ameriške vlade, povezani z vojno proti terorizmu, so povzeti po vsebini dokumenta Strategija nacionalne varnosti (*National Security Strategy*), ki je objavljena na medmrežju <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss3.html>.

¹¹ Številni pravni strokovnjaki in politični analitiki ugotavljajo, da se je dokumenta iz leta 2002 kmalu prijel ime Busheva doktrina, ZDA pa so določila začela izvajati z napadom na Irak, kar je podprla tudi t. i. koalicija voljnih, vendar je obšla zapovedi iz pristojne resolucije Varnostnega sveta OZN.

Znotraj ZDA je zavladalo prepričanje, da pogosto nemogoče življenjske razmere znotraj posameznih regij vodijo v neprestano legitimno izkoriščanje in številne kršitve človekovih pravic ter teptanje človeškega dostojanstva. Vse to naj bi pomenilo ključni razlog za to, da ne pride do trajnega miru in varnosti. Po mnenju nekdanje Busheve oblasti v ZDA, opisana oblika nasilja ne sme opravičevati nastanka pojava terorizma. Voditelji ZDA so se tako obvezali, da ne bodo nikoli ugodili zahtevam, izsiljevanju izvajalcev terorističnih dejanj ali tesnih sodelavcev teh izvajalcev. Ocenili so namreč, da obstaja majhno število držav, ki ne spoštujejo načel mednarodnega prava, ogrožajo sosednje države znotraj regije, razvijajo orožje za množično uničevanje, podpirajo teroristične skupine, omejujejo dostop do naravnih energetskih virov, ne spoštujejo človekovih pravic in nasprotujejo politiki ZDA - politiki, ki se vsaj na papirju zavzema za brezpogojno spoštovanje človekovih pravic na tleh ZDA in v širši mednarodni skupnosti.

Prioritete oblasti v ZDA v boju proti terorizmu pa so bile točno načrtane. Cilj je bil prekiniti delovanje in razpustiti teroristične organizacije globalnih razsežnosti ter ustrezno kaznovati voditelje teh organizacij. To bi posledično prekinilo načrtovanje in izvajanje terorističnih dejanj. V vojno proti terorizmu so ZDA nameravale vložiti in uporabiti vsa razpoložljiva sredstva, vodilo pa jih je načelo, da je najboljša obramba pred novimi grožnjami dober napad.

Oblasti ZDA so se odločile pozivati svoje regionalne zaveznike, da z združenimi močmi in usklajenimi prizadevanji dosegajo čim večjo osamitev teroristov. Posamezni državi naj bi bilo namreč treba nuditi ustrezna vojaška, zakonodajna, politična in tudi finančna sredstva, da bi lahko pripomogla pri neki določeni regionalni zavezniški pobudi. Vsekakor pa so oblasti v ZDA močno stremele k dolgoročnemu, trdnemu sodelovanju s svojimi zavezniki, najmočnejše na področju preprečevanja in prekinitve finančnih tokov do terorističnih organizacij, torej neposrednega financiranja terorizma.

Prioritetne točke Busheve oblasti v boju proti terorizmu so bile natančno večfazno opredeljene in izpostavljene. Skozi neposredno in ponavljajočo se organizirano akcijo, ob uporabi vseh elementov nacionalne in tudi mednarodne moči, je bilo treba preiskovati delovanje tistih organizacij ali celo držav, kjer naj bi obstajal globok sum, da posedujejo

ali pridobivajo oblike orožja za množično uničevanje. Oblasti v ZDA so se obvezale k strogem varovanju lastne države, lastnih državljanov, lastnih interesov doma in v tujini. Potrebno je prav tako izpostaviti, da so oblasti v ZDA ocenile potrebo po ameriški pomoči pri spreminjanju in posodabljanju določenih državnih vlad, posebno tistih, ki se nahajajo v islamskem svetu. Med snovalci ameriške varnostne politike je namreč vladalo dokaj predrzno prepričanje, da se edino na ta način lahko prepreči nastanek ideologij in ugodnih pogojev za izvajanje terorizma na tleh določenih držav. Prav tako so ocenili, da mora ZDA uporabljati sredstvo javne diplomacije kot učinkovito obliko predstavljanja in posredovanja informacij širši javnosti znotraj mednarodne skupnosti.

Predvideli so tesno sodelovanje s številnimi mednarodnimi vladnimi organizacijami, kjer so veliko prednost pripisali sodelovanju z OZN in tudi nekaterimi nevladnimi organizacijami, katerih osrednji cilj je omogočati in nuditi humanitarno, politično, ekonomsko in obrambno-varnostno pomoč pri protiterorističnem delovanju.

Vseskozi so ameriške oblasti svojo vojno proti globalnemu terorizmu pojmovale in zagovarjale kot zgolj sredstvo za ohranitev in obrambo lastnih demokratičnih vrednot ter svojega načina življenja. Ob tem, da so močno poudarjali željo po vodenju uspešne kampanje v boju proti terorizmu, ki mora nujno temeljiti na čim bolj produktivnem sodelovanju med različnimi subjekti mednarodnega prava. Treba je bilo sklepati nova zavezništva na mednarodni ravni ter še bolj krepiti že obstoječa, delujoča zavezništva, katerih cilji, sredstva in zmogljivosti bi se lahko uspešno soočili z vsemi izzivi, ki jih s seboj prinaša 21. stoletje.

Vsa omenjena načela in vladna prizadevanja Chomsky (2005, 20) vidi precej drugače kot ameriška vlada, saj ocenjuje, da so si ameriške oblasti s to strategijo izvolile pravico do uporabe sile v vsakem primeru, ko bo prišlo do izzivanja ameriške globalne prevlade, ki naj bi bila oziroma mora ostati stalna. Predlog dokumenta pa je bil med predstavniki obeh domov ameriškega kongresa sprejet skoraj brez razprave in skoraj soglasno.¹² Chomsky (2005, 33) 17. septembra 2002 razglašeno ameriško Strategijo nacionalne varnosti

¹² Meyssan (2003, 69) navaja, da je proti sprejetju Strategije nacionalne varnosti 2002 glasovala le demokratska predstavnica Kalifornije Barbara Lee.

pojmuje kot strateško usmeritev, ki grozi, da se bo zaradi njene vsebine in določil stopnja nevarnosti v svetu povečala in ga razdelila, varnost v ZDA pa naj bi se zaradi tega le še poslabšala. Poleg tega pa ta »i/mperialna velika strategija za ZDA zahteva pravico, da lahko sprožijo preventivno vojno po svoji volji« (*ibid.*).

Slednji očitki mečejo senco dvoma na iskrenost načel strategije o nujnosti zagotavljanja svobode, miru, varnosti in spoštovanja človekovih pravic. Že 14. septembra 2001 je namreč tedanjemu predsedniku Bushu od ameriških kongresnikov uspelo pridobiti pooblastila¹³, da lahko uporabi vse potrebne in primerne ukrepe proti državam, organizacijam ali posameznikom, za katere ugotovi, da so načrtovali, odobrili in izvedli teroristične napade 11. septembra ter vsem, ki te države, organizacije ali posameznike podpirajo, jim pomagajo, nudijo zatočišče. S tem naj bi se preprečili nadaljnji teroristični napadi na ZDA. Ameriška vladajoča elita torej v tem nasprotuje lastnim zavezam. Poudarjali so nujnost spoštovanja in zaščite človekovih pravic in ponavljali, da si teroristi zaslužijo pošteno kazen, ker s terorističnimi napadi žrtvam kršijo pravice do svobode, miru in varnosti. In ko so ta ključni očitek prelili celo v uradni dokument, so se v isti sapi tedanje ameriške oblasti začutile poklicane, da v boju zoper mednarodni terorizem lahko kršijo tudi osnovne pravice domnevnim terorističnim osumljencem. Samo zato, da bi bila vojna proti terorizmu čim bolj uspešna in bi uspela za zapahe poslati čim več teroristov ter posameznikov, ki bi bili z osumljeni vsaj malo povezani.

Nenazadnje je celo Busheva svetovalka za nacionalno varnost Condoleezza Rice med pripravami na vojaške povračilne ukrepe proti Afganistanu večkrat poudarila, da imajo ZDA zakonito pravico, da se na napade odzovejo z vojaško silo tudi brez mandata OZN.

¹³ George W. Bush je 18. septembra 2001 podpisal Avtorizacijo vojaške sile – Military Force Authorization, kar potrjuje tudi zapis State Department *President signs Authorization for Use of Military Force bill*, to pa pomeni, da ameriški kongres »p/o ameriški ustavi pooblašča predsednika, da uporabi vse potrebne in primerne sile proti tistim narodom, organizacijam in osebam, ki so po njegovem mnenju pooblastile, izvedle ali sodelovale pri terorističnem napadu 11. septembra oziroma so dajale zatočišče tem organizacijam ali osebam z namenom, da se ne preprečijo nadaljnje akcije mednarodnega terorizma na ozemlje ZDA s strani teh narodov, organizacij ali oseb«, v celoti objavljeno na medmrežju http://en.wikipedia.org/wiki/Authorization_for_Use_of_Military_Force in <http://www.whitehouse.gov/deptofhomeland/sect8.html>, povzetek vsebine listine pa je predstavljen v sporočilu za javnost Bele hiše, dostopnem na <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010918-10.html>.

To najavo je preprosto podkrepila z obrazložitvijo, da so ZDA svojo odločitev o pripravah in začetku vojaškega napada na Afganistan in pridobivanje širše svetovne podpore za ta korak utemeljevale z načelom samoobrambe, ki ga predvideva 51. člen Ustanovne listine OZN (UL OZN) kot dopustljiv odgovor na določen oborožen napad.

Z obrazložitvijo Riceove, zakaj je ZDA dana pravica do uporabe vojaške sile v vojni zoper mednarodni terorizem in s tem poseg ter omejevanje človekovih pravic, pa se ne strinja Meyssan (2003, 69), ki opozarja, da ta Bushevi administraciji dodeljena izredna pooblastila za spopad s terorističnimi organizacijami ne morejo predstavljati pooblastil za začetek vojnih operacij. Kar pomeni, da je bil George Bush še vedno dolžan obvestiti ameriški kongres, če bi načrtoval vojaške aktivnosti, ki bi jih obrambne sile izvedle proti neki tuji državi. ZDA so povračilne vojaške ukrepe opravičevale, utemeljevale s sklicevanjem na svojo legitimno, naravno in neodtujljivo pravico do samoobrambe, individualne ali kolektivne, ki jo imajo vse države članice OZN v primeru napada na njihovo ozemlje, kot to predvideva 51. člen UL OZN¹⁴. In prav zato je na ZDA v zadnjih letih letel očitek, da vztrajno usmerjajo svetovno javno mnenje o legitimnosti in legalnosti ameriške napovedi popolne vojne proti terorizmu, kar je privedlo do različnega pojmovanja in vrednotenja določil mednarodnega prava. Kot je znano, je tedanji predsednik Bush za izvedbo prvih protiterorističnih operacij, predvsem silovite vojaške operacije na Afganistan v oktobru 2001, v kongresu zahteval odobritev posebnih denarnih sredstev v višini dvajset milijard dolarjev. Meyssan (2003, 69) zato ne more mimo očitka, da je Bush z dramaturško dodelanimi predstavami, polnimi čustvenih izbruhov domoljubja, od predstavnikov obeh domov kongresa po petih urah razprave uspel pridobiti soglasje celo k podvojitvi zahtevane vsote, kar je na koncu znašalo štirideset milijard dolarjev. Obenem je Bushu skoraj sočasno uspelo mobilizirati do 50.000 pripadnikov rezervnih obrambnih sil, ko je 14. septembra, v odgovor na teroristične napade, izdal odlok o izvršitvi, ki je poudarjala stopnjo najvišje nacionalne ogroženosti ZDA. To pa gre nedvomno razumeti kot dejansko Bushevo napoved, da nameravajo ZDA brezpogojno ukrepati zoper teroristične napade.

¹⁴ 51. člen UL OZN se glasi: »Nobena določba te Ustanovne listine ne krati naravne pravice do individualne ali kolektivne samoobrambe v primeru oboroženega napada na člana Združenih narodov, dokler Varnostni svet ne ukrene, kar je potrebno za ohranitev mednarodnega miru in varnosti.«

Kar nekaj argumentov pa dokazuje, da je tedanji ameriški predsednik Bush, ki se je po eni strani zavzemal, da se kaznuje teroriste, ker ne spoštujejo človekovih pravic, obenem grobo posegel v svobodo, varnost in mir po svetu pod krinko vojne proti terorizmu. Chomsky (2005, 33-34) ameriški vladni strateški dokument iz leta 2002, denimo, obravnava predvsem kot imperialno veliko strategijo, ki za ZDA zahteva pravico, da lahko sprožijo preventivno vojno po svoji volji, kar pa ne predvideva tudi vnaprejšnje vojne, ki bi v okvirih mednarodnega prava morebiti veljala za upravičeno. Preventivna vojna namreč spada v kategorijo vojnih zločinov. Najmočnejša država na svetu pa je ostro neposredno najavila, da jasno namerava, če bo to potrebno, svojo globalno prevlado braniti z grožnjo ali uporabo vojaške sile, torej s pomočjo sredstev, ki ji omogočajo suvereno premoč. In to prav z objavo besedišča Nacionalne varnostne strategije, ki je jasno navajala, da so ameriške obrambne sile dovolj močne, da bodo morebitne nasprotnike odvrnili od njihovega vojaškega razvoja in celo pričakovanja, da bi izenačili ali preseгли moč ZDA. Iz tega sledi, kot meni Chomsky (*ibid.*), da »/o/menjeni pristop mednarodne norme za samoobrambo, ki ga uveljavlja 51. člen UL OZN, pojmuje kot nepomemben«. Ali bolj splošno rečeno, omenjena ameriška doktrina je mednarodno pravo in njegove ustanove smatrala kot nepomembne.

Kljub temu, da vsebina dokumenta sama po sebi ni bila pravno zavezujoča in naj bi služila kot strateško vodilo vladnim agencijam in uradnikom v diplomaciji, vojski in obveščevalno-varnostnih aktivnostih, ne gre spregledati podatka, na katerega odkrito opozarja tudi Chomsky (2005, 20), da je nova strateška usmeritev povzročila globoko zaskrbljenost po vsem svetu in celo v najvišjih zunanje-političnih krogih doma. Septembra 2002 so ameriške oblasti začele predstavljati obsežno in na prvi pogled strokovno dodelano kampanjo, v kateri so iraškega voditelja Sadama Huseina prikazali kot neposredno grožnjo ZDA, mu pripisali odgovornost za grozodejstva tragičnega 11. septembra in načrtovanje novih terorističnih napadov. Irak je Busheva administracija torej uporabila kot preizkusni primer svoje nove doktrine o uporabi sile po svoji volji.

Chomsky (2005, 51) ocenjuje, da je velika strategija Busheve administracije posegla tudi v ZDA, na področje in pristojnosti notranje politične zakonodaje. Kot v številnih drugih državah je vlada tudi na domačih ameriških tleh izkoristila priložnost, ki se je pojavila

zaradi grozot 11. septembra, da prevzgoji lastno prebivalstvo. Po 11. septembru si je Busheva vlada, ki je bila sama v mnogih primerih zelo vprašljivo povezana s terorjem, prilastila in začela izvajati pravico, da razglasi posameznike, vključno z ameriškimi državljani, za sovražne voditelje ali sumljive teroriste in jih brez sodnih postopkov ali dovoljenja, da se povežejo z družino ali odvetnikom, zapre, dokler se uradna Bela hiša ne odloči, da je njena vojna proti terorju uspešno končana.

Dovolj argumentov torej priča o tem, da niti ameriška Nacionalna varnostna strategija niti ostala na hitro spremenjena protiteroristična zakonodaja v določenih točkah ne upošteva niti načel UL OZN niti splošnih načel mednarodnega prava. Kar bi lahko jasno dokazovale ugotovitve, da je v ameriški politiki z objavo omenjenega dokumenta prevladala uporaba nasilja nad zakonom. Z uporabo nasilja, pod krinko zagotavljanja miru, varnosti in svobode, pa se omejujejo in celo teptajo osnovne človekove pravice. Od objave strategije je, kot meni Chomsky (2005, 51), prevladala uporaba sile in vedno bolj jasno je postajalo, da bodo ZDA, kadar jim bo to le ustrezalo, posegle po njej.

6.2 Spremembe v domovinskem varnostnem sistemu ZDA po 11. septembru zaradi zaščite lastnih državljanov

Konec septembra 2001 je tedanji predsednik Bush pred kongresom dokončno napovedal celovito in globoko reformo ameriškega državnega mehanizma. Prezelj (2004, 28) tako ugotavlja, da je te spremembe treba razumeti tudi kot razvoj sistema domovinske varnosti, ki se je začel z oblikovanjem Urada za domovinsko varnost v Beli hiši¹⁵, nadaljeval pa z ustanovitvijo Sveta za domovinsko varnost¹⁶, sprejetjem Strategije¹⁷

¹⁵ Meyssan (2003, 76) navaja, da je omenjeni urad združeval okoli 180. 000 zaposlenih Američanov, ki so izhajali iz 22-ih zveznih agencij, ki so predstavljale večinoma glavne, osnovne elemente državne varnosti.

¹⁶ Meyssan (2003, 79) opisuje, da je Bush napovedal ustanovitev Urada za domovinsko varnost v kongresu 20. septembra 2001. Vodja Urada Tom Ridge je pri odločanju postal povsem enakopraven Bushevi svetovalki za nacionalno varnost Condoleezi Rice. Vsak od njiju pa je bil zadolžen za predsedovanje svojemu organu: eden Uradu za domovinsko varnost, drugi Svetu za domovinsko varnost. Na mnogih področjih pa se pristojnosti obeh vodij prekrivajo.

¹⁷ Prezelj (2004, 28) navaja, da Strategija domovinske varnosti določa nacionalne prednosti glede odnosa med domovinsko varnostjo in drugimi oblikami varnosti ter znotraj domovinske varnosti. Pomen strategije domovinske varnosti pa ni podrejen strategiji nacionalne varnosti, kot je značilno za druge varnostne strategije, temveč se obe dopolnjujeta. Obe strategiji skupaj imata namreč prednost pred vsemi drugimi nacionalnimi strategijami, programi in načrti, povzetek dokumenta pa je dostopen na <http://www.whitehouse.gov/deptofhomeland/analysis/>.

domovinske varnosti v juliju leta 2002 in Zakona o domovinski varnosti v novembru 2002 ter nenazadnje tudi z ustanovitvijo Ministrstva za domovinsko varnost, ki je urad nadomestilo. Ameriška vladajoča elita je namreč sklenila, da bo ukrepe za zagotavljanje domače in zunanje varnosti oblikovala ločeno. Oblasti v ZDA so ocenile, da je po najhujših terorističnih napadih v državi leta 2001 treba še bolj okrepiti tudi strategijo domovinske varnosti z ukrepi, ki bi bili zavezujoči znotraj ZDA.

Sistem domovinske varnosti ZDA se je uradno vzpostavil s sprejetjem vladne Nacionalne strategije domovinske varnosti v juliju 2002 in po mnenju Prezlja (2004, 30) predstavlja organizirano strukturo, ki deluje kot usklajeno delovanje številnih akterjev na področju protiterorističnega delovanja v fazah pred terorističnim napadom, med njim in po njem. Vsebina¹⁸ strategije za domovinsko varnost je predvidevala in združila rešitve in ukrepe za urejanje šestih najbolj ključnih ravni zagotavljanja obrambe domovine. Vključene so bile aktivnosti za zagotavljanje obveščevalno-varnostnega delovanja pristojnih služb, zagotavljanje mejne in transportne varnosti, zaščite kritične državne infrastrukture, notranje protiteroristične dejavnosti, obrambe proti katastrofičnemu terorizmu in krizna pripravljenost ter odzivanje. Zato Prezelj (2004, 28) opredeljuje strategijo za domovinsko varnost kot dokument, ki opredeljuje domovinsko varnost kot »skupno nacionalno prizadevanje za preprečevanje terorističnih napadov znotraj ZDA, zmanjševanje ameriške občutljivosti na terorizem, minimiziranje škode in okrevanje po terorističnih napadih«. Cilj domovinske varnosti je torej preprečevanje, minimiziranje terorističnega ogrožanja nacionalne varnosti.

Foot (2004, 9) ocenjuje, da so bili odzivi ameriške politike na teroristične napade 11. septembra zares celoviti. Nedvomno hitro in zavzeto so oblasti v ZDA sprejele proračunske, administrativne in zakonodajne spremembe. Vse te spremembe pa so bile pojmovane kot zelo dolgoročne. Samo šest tednov, 45 dni, po terorističnih napadih, natančneje 26. oktobra, je ameriški kongres po treh tednih razprav sprejel poseben

¹⁸ Ukrepi so povzeti iz vsebine ameriške Nacionalne strategije domovinske varnosti, objavljene na medmrežju http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/nat_strat_hls.pdf in <http://www.whitehouse.gov/deptofhomeland/analysis/>.

dokument, ki je predstavljal ameriško domovinsko listino¹⁹ kot prvo neposredno posledico terorističnih napadov.

Pravosodna komisija ameriškega kongresa je namreč enoglasno potrdila kompromisno verzijo predloga Busheve administracije o oblikovanju nove zakonodaje, s katero naj bi izboljšali varnostne ukrepe v državi. Kongres je organom pregona tako prvič po 11. septembru 2001 podelil večja pooblastila, podobna tistim, ki so jih dotlej uporabljali v boju zoper organizirani kriminal. Zakon²⁰ je predstavljal novost v tem, da je ameriška vladajoča elita Zveznemu preiskovalnemu uradu (FBI) in ostalim ameriškim vladnim agencijam dodelila nove pristojnosti, posebej glede odreditve priporov osumljenim terorizma, obveščevalno-varnostne dimenzije in različnih nadzorov. Agenti FBI so tako pridobili nove, širše pristojnosti pri prisluškovanju in elektronskem nadzoru osumljenih terorizma, s čimer sta predvidena izmenjava njihovih osebnih podatkov in sledenje njihovemu gibanju²¹ po medmrežju, predvideva pa tudi strožje kazni za podporo oziroma financiranje teroristov kot tudi za napade same.

¹⁹ Foot (2004, 9) opisuje, da gre za listino, imenovano USA Patriot Act - The Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001.

²⁰ Ameriški »patriotski zakon«, ki pravzaprav združuje več protiterorističnih zakonov, naj bi po zagotovilih predsednika Busha pomembno prispeval k preprečevanju drugih terorističnih napadov, zato predstavlja ključno orodje v vojni proti terorizmu. Zakon, ki pojasnjuje tudi pojem terorističnega napada, sicer manj posega v individualne svoboščine, kot je sprva predlagala administracija, je pa kljub temu tarča civilnih gibanj, ki trdijo, da krši državljanske svoboščine. Prav zaradi pritožb o poseganju v svoboščine državljanov je pravosodna komisija ameriškega kongresa 4. oktobra 2001 umaknila šest točk, ki jih je administracija predlagala. Med umaknjenimi je tudi točka, po kateri bi bilo mogoče neomejeno pridržati tujce, za katere sumijo, da so nevarni za državo. Da bi te očitke nekoliko omilili, je bila večina zakona sprejeta za nedoločen čas, 16 spornih določil pa za dobo štirih let, kar pomeni, da naj bi kongres preveril njegovo učinkovitost in se odločil o njegovem podaljšanju konec leta 2005. Sprejemanje sprememb zakona je še otežilo razkritje, da je predsednik Bush kmalu po 11. septembru 2001 brez dovoljenja posebnega sodišča samovoljno odobril prisluškovanje okoli tisočim ljudem v ZDA. Ameriški predsednik George Bush je po večmesečnih notranjepolitičnih prekanjih 10. marca 2006 vendarle podpisal odobreno podaljšanje veljavnosti spornih členov protiterorističnega patriotskega zakona. Dogovor, sprejet v kongresu, je predvideval, da se 14 manj spornih določil zakona, ki mu je veljavnost potekla 31. decembra 2005, podaljša za nedoločen čas, glede dveh spornih določil pa so se dogovorili za podaljšanje veljavnosti za štiri leta. Gre za policijska pooblastila pri prisluškovanju osumljencev in tajnih preiskav knjižnic, podjetij, bolnišnic in posameznikov ter za pooblastila policiji, da osumljencem z enim nalogom prisluškuje na vseh telefonih. Prejemniki sodnih nalogov v terorističnih preiskavah lahko na sodišču izpodbijajo zahtevo, da ne smejo o preiskavi nikogar obvestiti. Pojasnila vsebine dokumenta so dostopna na medmrežju http://en.wikipedia.org/wiki/USA_PATRIOT_Act.

²¹ Določila »patriotskega zakona« tudi predvidevajo, da bodo morali državljani članic Evropske unije, Japonske, Nove Zelandije in Avstralije za vstop v ZDA po 26. oktobru 2004 imeti t. i. biometrične potne liste, ki jih bo moč računalniško odčitavati. Potniki bodo morali tako svoj prst pritisniti na optični čitalnik

Meysan (2003, 75-79) se vsebine zakona, ki naj bi zagotavljal potrebne ukrepe za preprečevanje terorističnih dejanj, dotakne z osredotočanjem na tista določila, ki po njegovem mnenju predvidevajo vsaj štiriletno izjemno omejitev nekaterih državljskih svoboščin, kar naj bi ameriški vladi omogočalo učinkovito spoprijemanje s terorizmom. Ob tem Meysan (*ibid.*) ugotavlja, da se določbe zakona zelo ohlapno nanašajo na teroriste in še bolj neutemeljeno na odločno preganjanje tistih, ki naj bi teroriste podpirali. Nova zakonska določila so namreč neposredno pooblastila uslužbence FBI, da lahko tajno prisluškujejo domnevnim osumljencem in prestrezajo vso njihovo komunikacijo, celo brez poprejšnje odobritve sodnih oblasti. Zaradi tega se nedvomno pojavi pomislek, ali omenjene zakonske določbe, namesto da bi varovale domače prebivalstvo, omogočajo kršitev človekovih pravic, s tem ko ameriškim varnostnim organom dovoljujejo, da podaljšujejo pripor sumljivim osebam brez obtožnice, omejujejo svobodo medijev in posameznikom prisluškujejo brez sodnih nalogov tudi v tujini. Pravosodje, kongres in mediji so bili namreč onemogočeni in so izgubili nadzorno moč, vladne strukture pa so se oblikovale na novo in dobile pooblastila, da so v domačo politiko vnesle nekatere metode, ki so jih Centralna obveščevalna agencija (CIA) in vojaške strukture dotlej uporabljale v operacijah v tujini.

Splošno znano dejstvo je, da Američani sicer izjemno cenijo svobodo gibanja. Zato se zdi smiselno vprašati, ali so se državljani ZDA sploh pripravljene odreči osnovnim človekovim pravicam in svoboščinam, v zameno za zagotavljanje popolne varnosti izključno zato, ker naj bi živeli v državi, ki jo že dlje časa ogroža terorizem.

A ta resnično celostni načrt za doseganje varnosti v domovini predvideva tudi nedvomno omejevanje določenih svoboščin ameriškim državljanom. Tedanje ameriške oblasti so si pridobile predvsem priložnost, da se doseže še bolj izpopolnjeno sodelovanje med različnimi sistemi hitrega razreševanja ne le na področju protiterorističnega delovanja, marveč tudi na področju ugotavljanja in preiskovanja drugih nezakonitih delovanj. Ob tem se najbolj izpostavlja načrt povečanega nadzora nad mejnimi prehodi. Načrt pa ne

oziroma se postaviti pred kamere za prepoznavanje obraza, ki bosta nato preverila vzorce na biometričnih čipih v potovalnih dokumentih.

predvideva le prepovedi prečkanja mejnih prehodov teroristom, temveč naj bi pripomogel k splošnim izboljšavam na področju legitimnega pretoka ljudi. Poleg tega je Busheva administracija sprejela še vrsto ukrepov za zaščito vojaških tajnosti.

6.3 Ameriška vojna proti terorizmu v tujini po 11. septembru – omejevanje človekovih pravic

Anžič (2002, 461) navaja, da so vladne oblasti v ZDA oblikovale definicijo, s katero so pojav terorizma označile kot naklepno, politično motivirano nasilje, storjeno nad civilnimi in neoboroženimi tarčami s strani etničnih skupin ali tajnih agentov, v večini primerov namenjeno vplivanju na širšo javnost. Nekdanja vladajoča elita v ZDA pojmuje terorizem tudi kot dejanje napada na vojaške baze in oboroženo osebje, če tam, kjer se je to zgodilo, ni vojaških spopadov. Teroristično dejanje pa se prelevi v mednarodni terorizem takrat, ko se izkaže, da je v vse okoliščine napada vpletena več kot ena država ali pa več državljanov različnih držav. Tedanji ameriški predsednik Bush, od najave vojne proti terorizmu naprej, vseskozi označuje teroristične napadalce kot najhujše kršitelje mednarodnega miru, varnosti, svobode in človekovih pravic nasploh. ZDA, kot steber in zgled sodobne demokracije, pa naj bi to obsojale in se zavzemale za odpravo teh krivic.

V dneh po 11. septembru je bilo mogoče zaslediti pozive ameriških mnenjskih voditeljev k individualni samoobrambi ZDA kot protiudarcu zaradi terorističnih napadov, kar je jasno izkazovalo propagandno politiko vojne proti terorizmu. Nacionalni interesi in vrednote ZDA se po 11. septembru niso spremenili in so ostali bolj ali manj usmerjeni v ustvarjanje domače in tudi mednarodne skupnosti, ki bo omogočala izvajanje in ohranjanje ameriških vrednot in nacionalnih interesov. Vezano na boj proti terorizmu, naj bi takšno mednarodno okolje omogočalo legitimno ameriško posredovanje s silo v različnih delih sveta.

Teroristični napadi v New Yorku in Washingtonu so, vsaj navidezno, svetovne voditelje močnejše povezali, kar sta nedvomno dokazovala oblikovanje in sestava koalicijskih sil, kjer so takoj po tragičnih dogodkih začeli razpravljati o sankcijah in možnostih za

samoobrambo v primeru morebitnih novih napadov širom po svetu. »Medtem ko so eni, predvsem v ameriški vladi, zagovarjali takojšen vojaški protiudarec proti domnevnim voditeljem atentata, so drugi propagirali mir in preudarnost, med njimi tudi ruski predsednik Putin in zmerni predsedniki islamskih držav, na primer Mubarak v Egiptu,« meni Duran (2001, 88). Voditelji nekaterih arabskih držav, ki so ZDA sicer nemudoma izrazile sožalje, sočustvovanje in se odločno izrekle proti terorizmu, pa so se odločali precej bolj preudarno, saj so se bali morebitnih nasilnih demonstracij in zborovanj v podporo Osami bin Ladnu. Iz tovrstnih razlogov torej niso mogli slediti predvsem ameriškim pozivom k zrušitvi Osame bin Ladna.

Na prvi pogled se prav zaradi slednjih predpostavk zdi, da je to vzpodbudilo vseameriško razmišljanje o vlogi ZDA znotraj mednarodne skupnosti, kot jo vrednotijo ostale države. Vse države torej le niso slepo sledile ali celo izvrševale ameriškega samooklicanega poslanstva po iztrebljanju globalnega terorizma in demokratizaciji diktatorskih režimov, ker bi s tem morale poseči tudi po omejevanju svobode, ogrožanju miru in varnosti ter kršenju osnovnih človekovih pravic.

Busheva skrb za zagotavljanje nacionalne varnosti in poudarjanje pomena človekovih pravic sta vplivala tudi na odločanje ameriške politike o vzpostavljanju in vzdrževanju odnosov z azijskimi državami pri uresničevanju načrta vojne proti terorizmu. Prav azijske države so namreč tedanje oblasti v Washingtonu videle kot ustrezno stičišče za oblikovanje novih protiterorističnih kampanj in zavezništev (Foot 2004, 6). Po drugi strani pa je ameriška vladajoča elita opozarjala, da prav ta regija gosti največ teroristov, kriminalcev, separatističnega nasilja, s čimer se omejujejo človekove pravice. Tedanji ameriški predsednik Bush je kmalu po terorističnih napadih v New Yorku, 11. septembra 2001, predstavil nekatere azijske države, ki bodo ZDA v vojni proti terorizmu lahko nudile politično in obveščevalno-varnostno pomoč z zadostnim številom zmogljivosti.

Prav zato, meni Foot (2004, 9-10), je hkrati z odločitvijo ameriške politike o začetku boja proti terorističnemu združenju Al Kaida v Afganistanu in strmoglavljenju talibanskega

režima padla odločitev o nastanku novih zavezništev na tleh osrednje Azije. V²² ospredju zanimanja so se pojavljala zavezništva z državami, kot so Indija, Pakistan, Kirgizistan in Uzbekistan. Najbolj zanimivo pri tem je, da ameriško ministrstvo za obrambo pred terorističnimi napadi v New Yorku ni imelo nobenega vojaškega oporišča na območju osrednje Azije. Samo šest mesecev po napadih pa so ZDA dobile možnost dostopa do nekaterih. Potrebe po zagotavljanju varnostno-obveščevalnih sredstev, posredovanju pri prekinitvah financiranja terorističnih združenj in usklajenem političnem delovanju so privedle do razširjenih medvladnih izmenjav znotraj Azije, posebno z oblastmi Kitajske, Malezije, Indonezije ter Filipinov.

»Govor pakistanskega generala Perveza Mušarafa 19. septembra 2001, s katerim je pred lastnim ljudstvom poskušal upravičiti podporo, ki jo je zagotovil ZDA v boju proti terorizmu, kaže na hude težave te vlade, da bi v svoji državi izrazila jasno stališče do islamistov« (Duran 2001, 89). Meyssan (2003, 88) ob tem dodaja, da je pakistanski zunanji minister Riaz Mohamed Khan 4. oktobra 2001 izjavil, da so ameriške oblasti njegovi vladi predstavile dovolj jasne in neizpodbitne dokaze, da lahko pakistanske oblasti pred sodišče privedejo Osama bin Ladna. Čeprav ameriški dokazi, sicer hranjeni pod oznako državna tajnost, nikoli niso bili predstavljeni javnosti. Poleg tega pa naj bi nekdanji Bushev državni sekretar Colin Powell na uradni Pakistan, pri iskanju širše podpore za vojaški napada na Afganistan, naslovil ultimatum in zahteval, naj Pakistan ZDA omogoči vso vojaško infrastrukturo v državi, z Afganistanom in talibanskim režimom, ki naj bi dajal zavetje glavnemu osumljencu za napade 11. septembra, teroristični mreži Al Kaida pod vodstvom savdskega bogataša Osame bin Ladna, pa pretrga vse gospodarske in politične stike.

²² Nekdanji ameriški predsednik George Bush je umaknil sankcije proti Indiji in Pakistanu, ki so jih ZDA uvedle leta 1998 zaradi izvajanja jedrskih poskusov. ZDA pa še naprej kopičijo orožje v Perzijskem zalivu in Indijskem oceanu, kjer je v enotah ameriške vojske že več kot 10.000 rezervistov. Tako naj bi obe državi podprli vojno proti terorizmu in odprli svoja zračna prostora med morebitnimi ameriški napadi na Afganistan. Savdska Arabija je zavrnila prošnjo ZDA, da bi lahko v svojem boju proti terorizmu uporabile oporišča vojnega letalstva na savdskem ozemlju, saj bi to pomenilo kršitev državne suverenosti. Kljub temu naj bi Savdska Arabija popolnoma podpirala ameriško akcijo za izkoreninjenje terorizma in njegovih posledic.

Glavna naloga nekdanjega Bushevega državnega sekretarja Colina Powella pri tem pa je bila, da ZDA v najkrajšem možnem času predstavi dokaze, da je za tragične teroristične napade 11. septembra odgovoren savdski milijonar Osama bin Laden in obenem ponudi 25 milijonov dolarjev nagrade za informacije, ki bi ga ZDA pomagale ujeti. Ameriški obrambni minister Donald Rumsfeld je opozarjal, da bodo ZDA svoje sile namestile na različne dele sveta. Tedanji ameriški politični vrh je bil namreč na vsak način prepričan, da Osama bin Laden in njegova organizacija Al Kaida zagotovo nista sami pripravili napadov na New York in Washington, saj nobena organizacija na svetu česa takega ne bi mogla izvesti brez pomoči držav, poslovnežev in nevladnih organizacij. Domnevno naj bi bin Ladnovo teroristično mrežo sestavljalo več tisoč ljudi po vsem svetu. Kljub temu je državni sekretar Powell, čeprav brez neizpodbitnih argumentov, javno zagotovil, da za ZDA glavno odgovornost nosita bin Laden z organizacijo Al Kaida in talibanski režim v Afganistanu.

6.3.1 Upravičenost ameriškega boja proti terorizmu v tujini?

V prvih dneh po terorističnih napadih v ZDA so se razprave znotraj mednarodne skupnosti razdelile na opozorila o morebitnih napačnih odločitvah pri načrtovanju ameriških povračilnih ukrepov in po drugi strani na napovedi, da je vojaški odgovor neobhodno potreben. Kljub tej razdeljenosti pa je vladalo splošno prepričanje, da bi ameriški ali celo morebitni napad koalicijskih sil na napačen cilj povzročil zgolj trpljenje in kršenje človekovih pravic nedolžnih ljudi, odgovorni za tragedijo 11. septembra pa bi jo odnesli brez posledic.

Zavrtel se je začarani krog, v katerem naj bi se znašli tudi pripadniki Al Kaide z odločitvijo o nujnem protiudarcu. ZDA so bile tako jasno postavljene pred tveganje, da bi se Al Kaida na ameriško vojaško ofenzivo odzvala z uporabo biološkega orožja, do katerega naj bi se dokopali s pomočjo iraškega voditelja Sadama Huseina (Meysan 2003, 110). Ameriška javnost je bila zaskrbljena in prestrašena, v ozadju afganistanske vojaške operacije Trajna svoboda pa se je odvijala svetovna vojna proti terorizmu. V trenutku, ko so ameriške oblasti razglasile, da je vojaški napad na Afganistan uspešno končan, je bila javnost prepričana, da bo resnično zavladal mir. Meysan (2003, 111) pri

tem trdi, da je ameriško obrambno ministrstvo kljub temu sklenilo še naprej ohranjati napetost.

Zdi se, da je slednjo analizo smiselno navezati na pisanje Boyla (2002), ki poudarja, da je le nekaj ur po terorističnih napadih tedanji predsednik Bush izjavil, da so bile ZDA žrtev terorističnega napada, zato je administracija aktivirala stopnjo najvišje nacionalne ogroženosti²³. In ta najava se je vsaj do takrat ujemala z veljavno ameriško definicijo terorizma. Bush je pozneje, po posvetovanju z najožjimi člani svoje administracije, napad označil za vojno dejanje. In s tem je Bushev način vodenja vojne proti terorizmu po 11. septembru tako preprosto postal prioriteta njegove zunanje politike. Vendar Meacher (2003) meni, da je poudarjanje kakršne koli vpletenosti v vojno v Bushevih nagovorih vodilo k napačnemu poimenovanju ali opredeljevanju dejanskega stanja. Bush se je nagovorov posluževal za ustvarjanje psihološkega pritiska na svetovno javno mnenje. Anžič (2002, 464) ob tem ugotavlja, da je pri tem med politiki in novinarji sprožil uporabo pojma vojna, ki je usmerjena predvsem na odločenost v ukrepanjih zoper terorizem in ne le na to, da bi spopad s terorizmom razlagali s sociološkimi, antropološkimi ali polemološkimi definicijami vojne.

Busheva administracija je kmalu po 11. septembru začela celovite priprave na povračilne ukrepe, kot znak začetka boja proti terorizmu v tujini in ob tem namensko izbrala točno določene azijske države kot začetne točke, od koder bi ZDA lahko začele izvajati načrtovane protiteroristične aktivnosti (Foot 2004, 7). Z omenjenimi državami so ameriške oblasti začele sklepati dvostranske dogovore. V teh odnosih so ZDA na številnih področjih celo spremenile lastne prioritete in pogosto prišle v neskladje same s seboj, v trenutku, ko so posegle v osnovne človekove pravice številnih posameznikov.

Ameriške povračilne ukrepe na objekte Al Kaide v Afganistanu je bilo tako pričakovati, saj so si oblasti podelile pravico, da lahko uporabijo preventivne napade proti kateri koli državi zaradi razlogov, ki so jih izvajalci ameriške zunanje politike postavili sami. ZDA

²³ To potrjuje tudi vsebina nagovora predsednika Busha, objavljenega na medmrežju Bele hiše <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010911-16.html>.

so šle celo tako daleč, da so bile pripravljene unilateralno, brez zaveznic, obiti soglasje²⁴ Varnostnega sveta OZN.

Anžič (2002, 462) ugotavlja, da so ZDA oblikovale svojo protiteroristično doktrino, ki ne predvideva nikakršnih pogajanj s teroristi. Odločene, da je slednjim treba za njihova dejanja soditi, država naj se izolira in se zateče k izvrševanju pritiskov na države podpornice mednarodnega terorizma ter si zagotovi pomoč in sodelovanje prijateljskih držav za krepitev zmožnosti boja proti terorizmu. Omenjeno doktrino pa so ZDA izvajale z diplomatskim pritiskom in političnim prepričevanjem, usmerjenim proti državam podpornicam, z uvedbo ekonomskih ukrepov²⁵, z neposrednim vojaškim napadom na baze terorističnih organizacij in skupin, z izvedbo tajnih ekonomskih, obveščevalno-varnostnih, vojaških ter političnih operacij in nenazadnje tudi s policijskimi ter pravosodnimi ukrepi. ZDA so po terorističnih napadih leta 2001 ključne odločitve sprejemale bolj ali manj same, načeloma sicer oprte na države zaveznice predvsem pri oblikovanju ukrepov, za katere so poudarjale, da gre za ogrožanje njihovega miru, varnosti, svobode in grobega kršenja človekovih pravic nasploh.

Bush je Američanom sicer zagotovil, da so voditelji nekaterih držav, ki so pod krinko lastnih političnih režimov podpirale terorizem, po 11. septembru 2001 tovrstno podporo opustili. Pri tem ni mislil na Severno Korejo, ki po njegovem nikoli ni prenehala z raketnim oboroževanjem in pridobivanjem orožja za množično uničevanje, obenem pa njeni prebvalci umirajo od lakote. Iran in Irak pa naj bi že dobro desetletje podpihovala sovraštvo do ZDA, podpirala teroristična dejanja, medtem ko peščica samozvanih vladarjev zatira svobode željno ljudstvo in mu krši človekove pravice. Takšne države in njihovi režimi pred civiliziranim svetom, po Bushevih besedah, zagotovo nekaj skrivajo in zato predstavljajo tisto os zla, ki ogroža svetovni mir (Meysan 2003, 116).

²⁴ Avtorizacija Varnostnega sveta OZN je po mednarodnem pravu ter Ustanovni listini OZN potrebna, kadar gre za akcije ogrožanja miru, kršitve miru in agresivna dejanja, kamor nenazadnje spada tudi teroristični napad. 51. člen Ustanovne listine med drugim opredeljuje tudi pravico do kolektivne ali individualne samoobrambe, ko določa, da »/u/krepi, ki so se jih člani Združenih narodov lotili, izvršujoč pravico do samoobrambe, naj se takoj sporočijo Varnostnemu svetu in ne smejo v ničemer posegati v pravico in dolžnost Varnostnega sveta, da na temelju Ustanovne listine vsak čas ukrene, kar se mu zdi potrebno za ohranitev ali vzpostavitev mednarodnega miru in varnosti«.

²⁵ Anžič (2002, 462) pri tem našteva možnost embarga, umika humanitarne pomoči, zmanjšanja ali ukinitve investicij ter prepovedi uvoza in izvoza.

Anžič (2002, 464) ob tem opozarja, da so ZDA vseskozi preslabo upoštevale dejstvo, da večina islamskega sveta tudi praktično zavrača zahodno modernistično opredelitev življenjskega sloga ljudi. Pri tem zavzema militantni fundamentalizem še vedno manjšinski del v prepričanju islamskega sveta. V tem svetu pa se predvsem ali zgolj zaradi zgodovinskih okoliščin vendarle krepi protiamerikanizem. ZDA bi tako morale začeti vzpostavljati predvsem partnerski odnos z islamskimi državami, ki ne bi temeljil na sili ali prisili, nikakor ne na gospodarski, še manj pa na kulturni ali vojaški.

Ne gre spregledati namreč, da nobena od terorističnih skupin ni prevzela odgovornosti za ugrabitve letal, afganistanski talibanski režim je neposredno po terorističnih napadih v ZDA slednje zgolj ostro obsodil. Tudi Osama bin Laden je pozneje zanikal svojo vpletenost v napade, zaradi katerih je življenje izgubilo skoraj 3. 400 oseb.

A ne glede na to so uslužbenci vseh pristojnih zveznih organov ZDA v dneh po 11. septembru izvedli resnično obsežno kriminalistično preiskavo, pri svojem delu pa so se tesno povezali z agenti varnostno-obveščevalnih služb svetovnih sil. Kljub temu je bilo, ob predstavitvi sklepnih ugotovitev, podanih le malo verodostojnih dokazov za neposredno in dejansko obtožbo krivca za napade. A visoki predstavniki ameriške politike se kljub temu niso izognili javnim predstavitvam po njihovi oceni glavnega osumljenca za ta dejanja, Osame bin Ladna oziroma njegove teroristične mreže Al Kaida. Ameriške oblasti so za načrtovanje in izvedbo terorističnega dejanja uradno obsodile mednarodno teroristično mrežo Al Kaida in njenega voditelja Osamo bin Ladna. Vse to pa le zato, ker naj bi se slednji nahajal v Afganistanu in užival široko podporo talibanskega režima, zaradi česar je ameriška vlada od talibanov zahtevala njegovo izročitev.

ZDA so zato vztrajale in na vsak način poskušale pridobiti podporo Varnostnega sveta OZN za začetek vojaške operacije v Afganistanu, vendar Bushevi administraciji v mednarodni organizaciji nikakor ni uspelo predložiti zadostnih dokazov o vpletenosti pripadnikov mreže Al Kaida v načrtovanje in izvedbo terorističnih napadov 11. septembra.

Po Bushevih zagotovilih naj bi le s pomočjo natančno usmerjenih vojaških akcij onemogočili teroristom uporabo afganistanskega ozemlja kot izhodišča za napade ter uničili vojaške zmogljivosti talibanov in mreže Al Kaida. Ameriški predsednik je državljanom zagotovil, da gre za usmerjen napad le na vojaške komunikacijske centre, obrambne postavitve in tabore za urjenje teroristov. Vojaška operacija pa naj nikakor ne bi bila uperjena proti civilnemu ljudstvu in njihovemu premoženju.

Bush²⁶ je od talibanskih voditeljev zahteval, naj z ukazom zaprejo vsa teroristična taborišča in ameriškim oblastem izročijo voditelje mreže Al Kaida, obenem pa izpustijo vse tuje državljane, vključno z Američani, ki so neupravičeno priprti na ozemlju Afganistana. Meyssan (2003, 99) iz tega izpelje preprosto razlogo, da talibanske oblasti v Afganistanu niso izpolnile nobene Busheve zahteve in zato so morale plačati določeno ceno. Bush je Američanom tudi zagotovil, da bo zatirano afganistansko ljudstvo prepoznalo velikodušnost ZDA in njenih zaveznic, saj so hkrati z vojaškimi napadi Afganistancem z letal odmetavali pošiljke hrane in zdravil. Ameriški voditelj ni varčeval niti z zagotovili o prijateljskem odnosu ZDA do afganistanskega ljudstva, kakor tudi do skoraj milijarde islamskih vernikov po vsem svetu. Nasprotno pa ZDA ne gojijo takšnega odnosa do tistih, ki podpirajo teroriste in kriminalce, ki ubijajo nedolžne. Meyssan (2003, 105) ob tem ugotavlja, da so teroristični napadi 11. septembra prispevali k temu, da je pod plaščem zakonite povračilne akcije potekal pravi klasični kolonialni pohod.

Zato tudi Ulfstein (2003) ugotavlja, da bi ZDA povračilne vojaške ukrepe lahko izvedle tudi prek drugih legalnih oblik zagotavljanja kolektivne varnosti, kot jih dopušča UL OZN. ZDA so sicer imele na voljo izvedbo humanitarne intervencije, vojaško interveniranje z akcijami na osnovi povabila za intervencijo, a so se odločile za uporabo načela samoobrambe, kot ga predvideva 51. člen UL OZN (*ibid.*). Sklicevanje na 51. člen

²⁶ Kot poroča tiskovna agencija Reuters 21. septembra 2001 v prispevku *Bushev brezpogojni ultimat*, je ameriški predsednik Bush v govoru pred obema domovoma ameriškega kongresa in člani vrhovnega sodišča na Kapitolu v Washingtonu objavil ultimat afganistanskim talibanom, ki na svojem ozemlju skrivajo osumljenega terorista. Bush je prebral seznam zahtev, ki jih morajo talibani izpolniti ali pa jih čaka usoda teroristov. Na prvem mestu je zahteva po predaji vseh voditeljev organizacije Al Kaida ameriškim oblastem. Na drugem je zahteva po izpustitvi vseh tujcev iz zapora, vključno z ameriški državljani. Bush je zahteval zaščito vseh novinarjev in tujih diplomatov, zaprtje vseh terorističnih taborišč in izročitev vseh, ki so povezani s teroristi. Bush je zahteval tudi nemoten dostop ameriških oblasti do teh taborišč, kjer bi se prepričali ali so res prazna.

UL OZN pa so ZDA trmoglavo opravičevale s tem, da so bile žrtev oboroženega napada posameznih teroristov in teroristične mreže Al Kaida oziroma je za tem napadom stal talibanski režim. Ulfstein zato opozarja, da so se ZDA ob tem opredeljevanju napada 11. septembra znašle v lastni zanki o legalnosti in legitimnosti povračilnih ukrepov. ZDA so vse od začetka izkazovale jasno namero, da s koalicijskimi silami nadaljujejo vojno proti terorizmu. Povračilni vojaški ukrepi bi zato morali biti usmerjeni v vse tiste cilje, ki so kakor koli nosili odgovornost za izvedbo terorističnih napadov v ZDA. Če bi ZDA za tarčo ukrepov določile le Osamo bin Ladna in zmogljivosti Al Kaide, bi to lahko povzročilo namerno zanikanje sicer široko sprejetega stališča znotraj mednarodne skupnosti, ki je teroristične napade prepoznala kot oborožen napad. ZDA pa vendarle ni uspelo predložiti zadostnih dokazov o vpletenosti Al Kaide, da bi lahko opravičili sklicevanje na uporabo načela samoobrambe. S pomočjo načrtovanih ukrepov so ZDA nameravale izvesti aretacije odgovornih oseb za napade, razpustiti sporne vojaške baze, infrastrukturo in ostalo opremo, ki so jo uporabljali teroristi Al Kaide. Upoštevati je treba tudi to, da so najmanj načela UL OZN prepovedovala uporabo sile za uničenje vojaških baz in ostalih vojaških objektov ter proti legitimnemu afganistanskemu vodstvu, ki ne sodeluje z mrežo Al Kaida. ZDA so bile zato svojo naravno pravico do samoobrambe pripravljene braniti tako, da so odgovornost za teroristične napade 11. septembra poleg Al Kaide pripisale tudi talibanskemu režimu, ki naj bi odigral ključno vlogo pri urjenju, podpiranju, načrtovanju in izvajanju terorističnih napadov.

Neizpodbitno si je nekdanji ameriški predsednik Bush²⁷ zadal jasen cilj, da bo zavezniška protiteroristična koalicija vztrajala pri dveh ključnih ciljih svetovne vojne proti terorizmu. Prvič, uničiti so želeli vsa odkrita taborišča teroristov in teroriste privedi pred sodne oblasti. Teroristom in državam, ki po vsem svetu grozijo s kemičnim, biološkim in jedrskim orožjem, so želeli preprečiti uresničevanje njihovih namenov (Meysan 2003, 116). Po Bushevih zagotovilih, danih ob koncu vojaške operacije, so ameriške obrambne

²⁷ Meysan (2003, 115) opisuje, da je predsednik Bush 29. januarja 2002 v ameriškem kongresu ocenil takratni položaj v Afganistanu po že zaključeni vojaški operaciji 7. oktobra, spremljal pa ga je predsednik afganistanske prehodne vlade.

sile onesposobile delovanje vadišč v Afganistanu, kjer so se urili teroristi, kljub temu pa naj bi številna tovrstna vadišča obstajala še v nekaterih drugih državah.²⁸

Na koncu pa so ameriške oblasti po vojaških spopadih v Afganistanu, povabile novinarje z vsega sveta, naj si ogledajo ruševine nekdanjih vojaških oporišč talibanov in Al Kaide. Videli pa naj bi zgolj barake, polne orožja, o kakšnih tovarnah, kjer naj bi izdelovali kemično in biološko orožje, ni bilo nobenega sledu.

Nedvomno najbolj kritizirana posledica vojaške operacije v Afganistanu pa je zajetje več tisoč pripadnikov talibanov in Al Kaide. Velika večina jih še vedno ostaja zaprtih v ameriškem pomorskem vojaškem oporišču Guantanamo na Kubi, kjer so jim, sodeč po poročanju mednarodnih človekoljubnih organizacij, najhuje kršene človekove pravice. O tem pa bo beseda tekla v nadaljevanju tega poglavja.

Prej pa je treba izpostaviti še argumente, s katerimi je Busheva administracija opravičevala načrtovanje in izvedbo še druge vojaške operacije v tujini, pod krinko vojne proti terorizmu, Iraške svobode.

Napad in kasnejšo okupacijo Iraka so člani ameriške administracije na predlog tedanjega namestnika ameriškega sekretarja za obrambo Paula Wolfowitzja zasnovali že nekaj dni po terorističnih napadih na ZDA 11. septembra 2001 (Štefančič 2004, 17).

ZDA so zato septembra 2002 lahko pravočasno skovale zgodbo o neizbežni nevarnosti, ki naj bi jo predstavljal režim iraškega diktatorja Sadama Huseina (Chomsky 2005, 180). Strah, ki ga je Busheva administracija ustvarila, je ponudil dovolj čvrsto osnovo za začetek vojaškega napada na Irak in uveljavitev novih pravil za napad in vodenje nasilne vojne po svoji volji. Irak naj bi, po Bushevih besedah, pripadal skupini držav, ki so jo ameriške oblasti poimenovala os zla. Razvijal naj bi orožje za množično uničevanje in to naj bi bil za predsednika Busha dovolj trden dokaz, da je bil Irak po Afganistanu druga tarča njegove protiteroristične kampanje.

²⁸ Meyssan (2003, 116) navaja, da je kot še posebej problematično Bush izpostavil teroristično podzemlje, ki naj bi ga sestavljale skupine Hamas, Hezbolah in Islamski džihad, ki naj bi delovale v oddaljenih pragozdovih in puščavah ter tudi v središču največjih svetovnih mest.

Vojaško posredovanje v Iraku, poimenovano Operacija Iraška svoboda (*Iraqi Freedom*), je bil pravzaprav prvi napad ZDA po uradni objavi Strategije nacionalne varnosti leta 2002, ki med drugim predvideva tudi možnost vnaprejšnje samoobrambe kot protiudarca. George Bush²⁹ je iraškemu predsedniku Sadamu Huseinu postavil jasen ultimatum, naj v 48 urah zapusti Irak, saj bodo državo v nasprotnem primeru napadle združene koalicijske sile. Husein zahteve ni izpolnil v določenem roku, torej do 19. marca. Za Busha je bilo zato breizhodno potrebno takojšnje ukrepanje, ker bi sicer vsakršno neukrepanje močno povečalo tveganje države po vnovičnih terorističnih napadih na njihovem ozemlju. Odgovor proti takšnemu sovražniku, če bi Irak napadel prvi, po Bushevih besedah ne bi pomenil samoobrambe, ampak že celo samomor, predvsem zaradi domnevnega iraškega kopičenja, posedovanja in razvijanja velikih količin orožja za množično uničevanje in tesnih iraških povezav s teroristično mrežo Al Kaida. Če še ni, bi po mnenju ameriške administracije v Beli hiši, iraški diktator utegnil kadar koli v prihodnosti navezati stik z Al Kaido, poleg ideološke sorodnosti, predvsem zaradi skupnega sovraštva do vsega, kar je povezano z ZDA. Česar pa Busheva administracija, razumljivo, nikoli ni mogla dokazati.

Člani administracije v Beli hiši, zbrani okoli predsednika Busha, so med pripravami na začetek iraške vojaške operacije, kot rečeno, poudarjali štiri glavne cilje, ki jih želijo doseči z načrtovanim strmoglavljenjem diktatorskega režima Sadama Huseina (Štefančič 2004):

1. prekiniti vse procese posedovanja in razvijanja orožja za množično uničevanje, ki naj bi ga kopičil iraški režim;
2. ukrotiti delovanje teroristov in kaznovati domnevno iraško sodelovanje s teroristično mrežo Al Kaida;
3. v Iraku uvesti demokratični politični režim;
4. z vojaško protisilo nad Irakom dokazati vsem obstoječim nedemokratičnim režimom, da ameriška prevlada v svetu ostaja nesporna.

²⁹ Celoten govor predsednika Busha 17. marca 2003, *President Says Saddam Hussein Must Leave Iraq Within 48 Hours - Remarks by the President in Address to the Nation*, je Bela hiša objavila na spletu, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/03/20030317-7.html>.

Ob vsem tem pa so v času ameriških priprav na okupacijo vztrajno zagotavljali, tako domači kot svetovni javnosti, da ZDA z vojaškim posredovanjem v Iraku ne nameravajo zavzeti države, izvesti okupacije, temveč znotraj države samo dokončno pretrgati verigo posedovanja orožja za množično uničevanje, saj njegova morebitna uporaba predstavlja smrtonosno grožnjo celotni mednarodni skupnosti in vzpostaviti demokracijo (Štefančič 2004). Administracija Bele hiše je trdila, da so ZDA po 11. septembru izpostavljene novim grožnjam tudi zaradi iraških povezav s teroristično mrežo Al Kaida, zato vojaško posredovanje v Iraku pomeni samoobrambno dejanje.

Natanko takšne utemeljitve in zagotovila pa so ZDA predstavljale znotraj mednarodne skupnosti, ko so z različnimi diplomatskimi aktivnostmi iskale podporo za vojaški napad na Irak. Določila UL OZN predvidevajo, da je uporaba sile v mednarodnih odnosih dovoljena le kot samoobrambno dejanje ali z avtorizacijo, »zeleno lučjo« Varnostnega sveta OZN. ZDA so izkoristile svojo, tedaj še razmeroma široko podporo domače in svetovne javnosti in za podporo zaprosile v Varnostnem svetu.

Pred tem je sicer ameriški kongres že oktobra 2002³⁰ predsedniku Bushu podelil pooblastilo za oblikovanje in izvedbo vseh potrebnih ukrepov proti Iraku, ki naj bi zaradi posedovanja orožja za množično uničevanje predstavljal grožnjo ZDA. Ackermann (2003) izpostavlja, da se je Bush po podporo predhodno zatekel v ameriški kongres, namesto da bi si podporo najprej poskušal zagotoviti v mednarodni skupnosti in s tem najprej pridobiti avtorizacijo Varnostnega sveta za začetek vojaških napadov na Irak. Ob tem se poraja vprašanje, ali so ZDA po soglasju kongresa sploh še menile, da za svoje načrte potrebujejo »zeleno luč« Varnostnega sveta.

Varnostni svet je 8. novembra 2002 sicer sprejel resolucijo št. 1441³¹ in odredil obsežen ter natančen inšpekcijski pregled in iskanje domnevnih zalog orožja za množično uničevanje s strani predstavnikov Mednarodne agencije za jedrsko energijo (IAEA) in

³⁰ Ta pooblastila so bila dana z dokumentom Skupna resolucija za odobritev uporabe sile ZDA proti Iraku (*Joint Resolution to Authorize the Use of the United States Armed Forces Against Iraq*) in pojasnjena na spletu, <http://www.c-span.org/resources/pdf/hjres114.pdf>.

³¹ Določila resolucije tudi zahtevajo, da se inšpekcijski nadzor izvrši v 45 dneh po sprejetju dokumenta. Postavljen pa je tudi 60-dnevni rok, v okviru katerega naj bi pristojni poročali o izsledkih nadzora pred Varnostnim svetom.

Komisije OZN za razorožitev Iraka (UNMOVIC). Ameriški³² državni sekretar Colin Powell pa je predstavnikom držav članic v Varnostnem svetu šele 5. februarja 2003 predstavil razloge, domnevne dokaze in argumente, ki naj bi dokazovali obstoj orožja za množično uničevanje v Iraku, zaradi česar naj bi bila močno ogrožena tako ameriška kot svetovna varnost. Powell je zagotavljal, da je ameriški administraciji uspelo pridobiti obsežne obveščevalno-varnostne podatke, ki so vključevali satelitske posnetke, prestrežene komunikacije med iraškimi časniki in zasežene skice iraških mobilnih laboratorijev, kar naj bi nedvomno dokazovalo posedovanje in proizvodnjo biološkega ter kemičnega orožja v Iraku. Podatki naj bi dokazovali tudi, da si je Irak v času odrejenega inšpekcijskega pregleda močno prizadeval ovirati delo inšpektorjev, saj naj bi sočasno nadaljeval razvijanje orožja za množično uničevanje, kljub temu da je resolucija št. 1441 zahtevala popolno sodelovanje Iraka.

Poleg grožnje, ki naj bi jo v mednarodni skupnosti predstavljal iraški program razvijanja orožja za množično uničevanje, je Colin Powell znova izpostavil tudi domnevno povezavo med režimom iraškega voditelja Sadama Huseina in mednarodnimi terorističnimi organizacijami, pri čemer naj bi bilo v ospredju sodelovanje z Al Kaido, ki naj bi trajalo že desetletja. Huseinov režim naj bi vsestransko prispeval k urjenju, usposabljanju, financiranju in celo oboroževanju pripadnikov islamističnih terorističnih organizacij.

Ameriška predpostavka, da sta bila Al Kaida in Irak kakor koli povezana, pa je bila po oceni Pettiforda (2005, 77) povsem nedokazljiva in celo nelogična. Večina pripadnikov Al Kaide je sunitov, torej veja islamskih vernikov, ki so bili v času vladavine režima Sadam Huseina v Iraku močno zatirano ljudstvo. Pri vsem skupaj pa je zanimivo to, da na izjemno šibko, če ne celo pasivno povezavo med Al Kaido in Irakom, kaže celo končno poročilo Nacionalne komisije za teroristične napade na ZDA (*The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*)³³. Iz izsledkov v poročilu je razvidno, da

³² Vsebina predstavitve Colina Powella je povzeta iz osrednjega nagovora *Remarks to the United Nations Security Council*, ki ga je Bela hiša objavila na spletu <http://www.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2003/17300.htm>.

³³ Gre za poročilo *The 9/11 Commission Report*, objavljeno na spletu <http://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf>. Nacionalna komisija za teroristične napade na ZDA je bila

tudi podatki tujih obveščevalno-varnostnih služb govorijo v prid temu, da se celo Osama bin Laden ni strinjal z diktatorskim režimom Sadama Huseina v Iraku. O tako poudarjani domnevni iraški vpletenosti v načrtovanje in izvedbo terorističnih napadov 11. septembra 2001 nacionalna komisija praktično ni predložila nobenega dokaza. In najmanj to končno poročilo tako pod vprašaj postavlja verodostojnost vseh dokazov, argumentov in upravičljivosti za ameriški napad na Irak.

O Powellovih zagotovilih, da naj bi poročila ameriških vladnih služb dokazovala proizvodnjo prepovedanega orožja v Iraku, so podvomili celo člani UNMOVIC-a³⁴. Izrazili so dvome o poročilih, ki naj bi dokazovala najdbo sestavin za proizvodnjo smrtonosnega orožja za množično uničevanje. Med drugim naj bi strokovnjaki v Iraku odkrili zakopane kemične snovi in druge snovi za izdelavo orožja. Predstavniki komisije so opozorili, da se lahko sestavine za kemično orožje uporabljajo tudi v civilne namene³⁵.

Kljub temu so ZDA s temi argumenti v mednarodni skupnosti utemeljevale povezave med Huseinovim režimom, teroristi in obstojem orožja za množično uničevanje, kar naj bi opravičevalo potrebo po uporabi sile v Iraku v samoobrambi. Z napadom na Irak, pod krinko kaznovanja vseh, ki bi kopicili zaloge smrtonosnega orožja za množično uničevanje ali bi kakor koli sodelovali s pripadniki Al Kaide, pa so ameriške oblasti neutemeljeno, nedokazano, kršile pravice domnevnim osumljencem skladiščenja smrtonosnega orožja.

6.4 Protiteroristična reakcija in omejitev človekovih pravic in svoboščin

Tednji ameriški voditelj George W. Bush je napade 11. septembra v ZDA večkrat označil kot napade na svobodo. Prezelj (2002, 631) tu dodaja, da nekatere znanstvene analize ogrožanja varnosti s strani terorizma resnično kažejo, da je v razvitih

ustanovljena leta 2002 z odredbo ameriškega kongresa in podpisom predsednika Busha kot neodvisno, politično in strokovno mešano delovno telo, ki naj bi med drugim ugotavljalo ozadje priprav in izvedbe terorističnih napadov 11. septembra.

³⁴ O tem priča tudi poročanje spletnega portala RTV SLO, 22. aprila 2003, ki je povzeto po poročanju Slovenske tiskovne agencije in Reutersa istega dne, http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=3829.

³⁵ Predstavniki komisije Ewen Baughan je opozoril, da je na primer klor, ki se uporablja tudi za čiščenje pitne vode, pomembna sestavina kemičnega bojnega plina iperit.

demokracijskih državah več terorističnega delovanja, in sicer zato, ker jim je omogočeno lahko delovanje zaradi njihove odprtosti in možnosti medijskega izpostavljanja. Terorizem torej spretno izkorišča razvitost, danosti in prednosti globaliziranega sveta. Prezelj (*ibid.*) poudarja, da se je teza o napadu na svobodo še dodatno potrdila prav zaradi izjemno restriktivnih protiterorističnih ukrepov nacionalnovarnostnega sistema ZDA.

Nobenega dvoma ni, da teroristični napad na ZDA ni bil le napad na državo, temveč tudi grob napad na temeljne človeške vrednote. Anžič (2002, 463) navaja, da je bilo zločinsko ubitih več kot 3. 200 ljudi, več 10. 000 jih je bilo huje ali lažje ranjenih. Uničeno je bilo več milijard dolarjev vredno premoženje, povzročena je bila grozljiva posredna in neposredna psihološka, ekonomsko-finančna, etična, varnostna in druga škoda. Popolnoma razumljivo je, da so se državljani ZDA ob tem čutili izjemno ogrožene. Prezelj (2002, 631) pa opozarja, da če ljudje dejansko čutijo ogroženost lastne varnosti, bodo potem zelo očitno tudi v najbolj demokratičnih družbah sprejeli številne omejitve lastnih svoboščin. Rizman (2001, 16) opozarja na protislovje, v katerem se lahko znajdejo države, ko se odločajo, na kakšen način naj se najučinkoviteje spopadejo s terorizmom. Če ne bodo učinkovito uporabile nasilja, ko je ali bo čas za to, bo hitro po njih, če pa nasilja ne bodo uporabljale trajno, bodo primorane živeti v stalnem izrednem stanju, kar lahko povsem oslabi njihovo nemoteno delovanje in nenazadnje tudi demokratično legitimnost.

In po terorističnih napadih na ZDA so glavni kritiki in obenem nadzorno telo sprejemanja vladnih odločitev, ameriški mediji in kongres, preprosto povzeli vladna pojasnila o ozadju napadov ter sprejeli omejitve državljskih svoboščin. Prezelj (2002, 631-632) to tezo podkrepi s pojasnilom, da so »/k/ljučni mediji /.../, po pogovoru s svetovalko za nacionalno varnost Condolezzo Rice, sprejeli neko obliko samocenzure, v smislu, da bodo temeljito premislili, ali se bodo posvetovali pred objavo sporočil bin Ladna ali drugih terorističnih skupin. Ameriški kongres je sprejel protiteroristični zakon, ki povečuje pristojnosti ameriške vlade pri telefonskem prisluškovanju, nadziranju elektronskih sporočil, pri zadržanju imigrantov zgolj zaradi suma povezanosti s teroristi /.../.« Ob tem se je sicer oglasila svetovna in ameriška javnost, ki je razprave ameriškega

političnega vrha pri sprejemanju tega zakona niso prepričale, da je bilo doseženo ustrezno ravnotežje med naravno podarjeno svobodo in dejanskimi varnostnimi učinki.

Meysan (2003, 164), ob upoštevanju vseh teh pomislekov, bolj kot to problematizira vojaške posege ZDA, v smislu izvajanja boja proti terorizmu v tujini, naj gre za napad na Afganistan ali za načrtovanje napada na Irak, za katere poudarja, da predstavljajo očitno kršenje mednarodnega prava. Čeprav³⁶ so se oblasti v javnosti trudile, da ne bi diskriminirale osmih milijonov ameriških muslimanov, pred čemer je večkrat opozoril tudi Bush v svojih nagovorih pred očmi svetovne javnosti, pa velja, da je večina osumljencev za teroristična dejanja in podporo terorizmu bila prav muslimanov.

Foot (2004, 6) ob tem sicer navaja, da obstaja kar nekaj neizpodbitnih in jasnih dokazov, da so se ameriške oblasti po tragičnem 11. septembru osredotočale na države, ki so vseskozi veljale kot okolje, kjer je raven spoštovanja človekovih pravic dokaj nizka. Busheva administracija si je tako začela uradno prizadevati, da bi se znotraj teh držav obstoječe stanje izboljšalo. Za tovrstnimi prizadevanji pa se je vseskozi skrivala želja ameriških oblasti, da te države v zameno za pomoč pri stabilizaciji in demokratizaciji ZDA ponudijo in omogočijo svojo politično pomoč, znanje, uporabo lastnih vojaških in varnostno-obveščevalnih sil pri ameriškem boju proti mednarodnemu terorizmu.

Chomsky (2005, 51) trdi, da je »/k/ot v številnih drugih državah, /.../ vlada tudi doma izkoristila priložnost, ki se je pojavila zaradi terorističnih grozot 11. septembra, da prevzgoji lastno prebivalstvo«.

Vsi očitki o spornem ameriškem protiterorističnem delovanju so večinoma podkrepjeni z moralnimi, pravnimi, politološkimi, psihološkimi in drugačnimi razlogi, zakaj ukrepi v boju proti terorizmu ne ustrezajo takšnim ali drugačnim standardom. Anžič (2002, 465)

³⁶ Svetovni komentatorji, analitiki in novinarji številnih tiskovnih agencij v svojih člankih večkrat ugotavljajo, da v ZDA zaradi neznanja prihaja tudi do posamičnih napadov in nadlegovanj tam naključno živečih muslimanov s strani belih Američanov. Predvsem konservativni mnenjski voditelji, kot so komentatorji ameriške televizijske postaje Fox in duhovni pridigarji, kot sta Franklin Graham in Jerry Fallwell, zahtevajo ostrejšje ukrepe uradne politike, ker naj bi bilo jasno, iz katere smeri grozijo napadi.

pa prav zaradi tega problematizira predvsem odločitev ameriškega predsednika o ustanovitvi in delovanju vojaških sodišč.

6.4.1 Vojaška sodišča

13. novembra 2001 je tedanji ameriški predsednik George W. Bush s posebnim ukazom³⁷ uspel odobriti ustanavljanje vojaških komisij, sodišč, ki bi lahko hitro in mimo oči javnosti zaprla, sodila in obsodila teroriste ter izvršila kazen. Bush je določil, da tujcem, osumljenim terorizma, sedanjim in nekdanjim članom Al Kaide ter posameznikom, ki so jim pomagali pri načrtovanju terorističnih dejanj, ne bo več sodilo zvezno sodišče, temveč posebni, na novo ustanovljeni vojaški organi³⁸. Sestavo teh organov je imenoval obrambni minister. Delo teh vojaških komisij naj bi potekalo brez prisotnosti javnosti in po posebej določenih pravilih, ki so imela med drugim tudi moč izrekanja smrtne kazni in zoper katera ni bilo mogoče uveljavljati pritožb na nobenem sodišču. Poleg kratenja pravice do pritožbe, osumljenec prav tako ne bi imel pravice do izbire odvetnika. Pred tem pa je že 31. oktobra³⁹ ameriško pravosodno ministrstvo objavilo namero, da odpravlja pravico priprtih do zasebnih pogovorov z njihovimi pravnimi zastopniki (Meysan 2003, 76). Tovrstna srečanja so oblasti lahko spremljale ter snemale in vse izrečeno uporabile kot dokazno gradivo proti osumljenemu, kar je stranki in odvetniku onemogočalo skupno pripravo obrambe. Za dokazno gradivo naj bi veljali nižji standardi, kar pomeni verodostojnost dokazov, pridobljenih na osnovi mučenja in groženj, ki jih je sicer v skladu z zakoni ZDA treba izločiti iz sojenja. Pravila sojenja so tako med drugim določala, da vojaški tožilci obtoženim in njihovim odvetnikom niso dolžni razkrivati svojih dokazov. Ta sodišča bi sprejemala odločitve z dvotretjinsko večino in ne soglasno, kakor določa mednarodno pravo v primeru kaznivih dejanj.

³⁷ Gre za predsedniški ukaz President Issues Military Order: Detention, Treatment, and Trial of Certain Non-Citizens in the War Against Terrorism, ki je v celoti in s pojasnili dostopen na spletni strani Bele hiše, administracija ga je objavila 13. novembra 2001 <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/11/20011113-27.html>.

³⁸ Meysan (2003, 189) navaja, da gre za poseben predsedniški ukaz Detention, Treatment, and Trial of Certain Non-Citizens in the War Against Terrorism - Military Order, sicer razložen in objavljen na medmrežju <http://www.state.gov/coalition/cr/prs/6077.htm>.

³⁹ Meysan (2003, 189) navaja, da je omenjeno napoved predstavil tedanji generalni ameriški državni tožilec John Ashcroft v javnem nastopu, besedilo njegovega govora pa je objavljeno tudi na spletnem naslovu www.usdoj.gov/archive/ag/speeches/2001/agcrisisremarks10_31.htm (4. februar 2007).

Takšnim sodiščem naj bi bili izpostavljeni le tujci. Gre za prvi tovrsten ukrep ZDA po koncu druge svetovne vojne. Bush pa za takšen ukaz ni potreboval odobritve kongresa. Razlog za oblikovanje teh sodišč je Bush podkrepil s tezo, da lahko mednarodni teroristi povzročijo množične umore, uničenje lastnine in poškodbe ter ogrozijo delovanje vladnih organov. Po mnenju nekdanjega predsednika je bilo treba mednarodnim teroristom zaradi zaščite državljanov in uspešnega vodenja vojaških operacij soditi pred vojaškimi sodišči. V skladu z ukrepom se obsojenci ne bi mogli pritožiti, Bush pa si je prilastil pravico, da primer pregleda in morda pomilosti obsojenca. Za ustanovitev takšnega sodišča naj bi obstajala izredna nujnost, podvrženi pa bi mu bili vsi, ki niso ameriški državljani in za katere se ugotovi, da so ali so bili člani Al Kaide, da so izvajali ali sodelovali pri izvajanju terorističnih dejavnosti in ščitili teroriste. Vse pristojnosti glede teh sodišč je imel tedanji obrambni minister Donald Rumsfeld, s katerim so morale sodelovati vse druge vladne agencije. Zaprti teroristi so se lahko tolažili s tem, da naj bi jim Bushev ukaz omogočal humano ravnanje, hrano, vodo in pravico do molitve, prav tako pa naj ne bi bili podvrženi rasnemu, spolnemu in verskemu razlikovanju. Vojaško sodišče je obsodilo z dvotretjinsko večino članov komisije ali senata, celoten postopek pa je potekal tajno.

30. novembra 2001 je Bushev svetovalec Alberto Gonzales pojasnjeval predsedniški ukaz o ustanovitvi vojaških sodišč za pregon tujcev, osumljenih terorizma⁴⁰. Gonzales je podkrepil Busheve utemeljitve, da je uporaba možnosti za tovrstno sojenje sovražnim vojakom, obdolženim vojnih zločinov, ker so bila vojaška sodišča v danih okoliščinah, veliko primernejša kakor sojenja pred civilnimi sodnimi organi. Vojaška sodišča naj nikakor ne bi predstavljala tajnih sodišč. Predsednik ZDA naj bi dejansko pooblastil obrambnega ministra, da sojenje zapre za javnost zato, da bi zavaroval tajnost podatkov. Kljub temu pa predsednikov ukaz ne govori o tem, da bi morale katero koli sojenje ali zgolj njegov del potekati tajno. Gonzales je zagotovil, da bodo sodne dvorane vojaških sodišč odprte, kakor bo le mogoče, toda v skladu s potrebami državne varnosti. Množični tajni procesi, pred kakršnimi so svarili kritiki, naj tako po zagotovilih Gonzalesa ne bi bile smisel in cilj predsednikovega ukaza, ker naj bi nekdanji predsednik Bush z ukazom

⁴⁰ Meyssan (2003, 161) navaja, da je pojasnilo Alberta Gonzalesa objavil časnik New York Times 30. novembra.

odredil, da morajo biti vsi procesi pred vojaškimi sodišči korektni in pravični. Vsak obdolženi pa bi moral biti seznanjen z obtožbami proti sebi, zastopal naj bi ga usposobljen zagovornik in onemogočena bi mu morala biti izbira obrambe. Ameriški vojaški pravosodni sistem naj bi bil s tem najbolj izpopolnjen na svetu, ker da ima dolgo tradicijo preprečevanja zunanjih vplivov na postopke in omogoča odgovorno obrambo usposobljenih odvetnikov in zagotavlja pravičnost. Ravno zato naj bi ukaz tudi dopuščal presojo vojaških rzsodb pred civilnimi organi. Vsak aretiran, priprt in obsojen na ameriških vojaških sodiščih bi rzsodbi lahko oporekal s številnimi postopki, ki jih je mogoče sprožiti na zveznem ameriškem sodišču. Določila pa naj bi se nanašala zgolj na sojenje tujim sovražnim vojakom in ne državljanom ZDA, niti ne tujim vojakom, ki so delovali v skladu z vojnim pravom. Predsednik Bush bi lahko pooblastil vojaška sodišča za sojenje članom ali aktivnim simpatizerjem Al Kaide in drugih mednarodnih terorističnih organizacij, ki napadajo ZDA. Sojenje tem osumljencem pred vojaškim sodiščem naj bi bilo v interesu ZDA, obtoženim pa bi bilo treba dokazati, da so delovali v nasprotju z mednarodnim vojnim pravom, ko so napadli civilno prebivalstvo ali za njim skrivali svoja dejanja. Tuji vojni zločinci z Bushevim ukazom ne bi bili upravičeni do enake proceduralne zaščite kakor ljudje, ki kršijo ameriške notranje zakone. Vojaška sodišča naj ne bi ogrožala z ameriško ustavo določenih državljanskih svoboščin in načel delitve oblasti. Delovanje sodišč naj bi krepilo ta načela, saj bi ZDA omogočale zmagovite spopade z zunanjim sovražnikom. Predsednik George Bush naj bi torej povsem upravičeno posegel po vseh sredstvih, tudi ustanavljanju vojaških sodišč, saj naj bi le njihova premišljena uporaba ameriško družbo ohranila varno in svobodno (Meysan 2003, 161-163).

Že 13. novembra 2001 so pravosodne oblasti na zaslišanje privedle pet tisoč osumljenih, rojenih v državah Bližnjega vzhoda, čeprav so imeli urejene imigracijske listine in nihče ni bil nikoli obtožen kaznivih dejanj (Meysan 2003, 76).

Tajni procesi pred vojaškim sodiščem, brez proste izbire zagovornika, brez možnosti pritožbe, z vprašljivo domnevno nedolžnostjo, s spornim statusom vojnega zločinca, možnostjo pritožbe le na predsednika tudi Anžiču (2002, 465) sprožajo temeljno

vprašanje, ali vse to ne bi predstavljalo kršitve Ženevskih konvencij⁴¹. Ustanovitvi in delovanju vojaških sodišč je prav zato mogoče nasprotovati iz načelnih in vsebinsko pravnih razlogov. Kritika domače in svetovne strokovne ter politične javnosti je tako pričakovana, kajti težko je sprejeti dejstvo, da bi vladavino prava v ZDA lahko nadomestila vojaška sodišča, ustanovljena z ukazom predsednika države. Ali je civilistom, osumljenim sodelovanja pri terorističnih napadih, sploh mogoče soditi za vojne zločine, čeprav formalno pravno ZDA vojna ni bila napovedana?

Meysan (2003, 75) poudarja, da že zakon o zagotavljanju potrebnih ukrepov za preprečevanje terorističnih dejanj⁴² prevedeva podaljšanje možnosti pripora brez obtožnega predloga za tujce, osumljene terorizma, na teden dni. Torej, v primerih, ko je že podana obtožnica za kakšno koli dejanje, četudi ni nujno povezano s terorizmom, pa lahko državni tožilec kar šest mesecev skriva obtoženca pred javnostjo in to obdobje podaljšuje brez omejitev, če domneva, da gre za državno varnost ali varnost državljanov. Na tak način se je v priporu za nedoločen čas nemudoma znašlo veliko domnevnih osumljencev, čeprav obtožnica, ki bi jih česa bremenila, sploh še ni bila vložena. Mnoga⁴³ tuja konzularna predstavništva so se pritožila zaradi kršenja temeljnih človekovih pravic.

Chomsky (2005, 52-53) te navedbe pojasnjuje kot dokaz želje Busheve administracije, ki naj bi si po 11. septembru prilastila in začela izvajati pravico, da razglasi posameznike,

⁴¹ Ženevskih konvencij in dodatnih protokolov o zaščiti žrtev vojne – Štiri ženevske mednarodne humanitarne konvencije so bile sprejete daljnjega leta 1949. Vse štiri zadevajo zaščito oseb, ki niso sodelovale ali ne sodelujejo več v sovražnostih. Tretja konvencija se nanaša na vojne ujetnike. Ženevske konvencije so postale del običajnega prava. Nanašajo se na vse države, ki so v sporih in na vse strani, vpletene v oborožene spopade. Te konvencije so bile leta 1977 dopolnjene z dodatnima protokoloma, ki naj bi upoštevala razvoj oboroženih spopadov. Prvi protokol precizira status vojnega ujetnika. ZDA sodijo med tiste države, ki niso nikoli ratificirale tega protokola. Glede na mednarodno pravo so vojni ujetniki lahko pridržani, dokler se konflikt ne konča. Ko se vojna proti terorizmu konča, so ZDA dolžne vrniti pripornike v njihovo državo izvora ali jih obtožiti kaznivih dejanj. Vprašljivo je, kdaj bodo ZDA odločile, da je vojna proti terorizmu končana. Torej lahko pridržijo pripornike za nedoločen čas, za vedno. Za to razpravo je relevantna vsebina 3. Ženevske konvencije, sprejete 12. avgusta 1949 v Ženevi, veljavne od 21. oktobra 1950, dostopne na <http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/91.htm>.

⁴² Kot omenjeno, gre za dokument z oznako USA Patriot Act, ki je v veljavo stopil 26. oktobra 2001.

⁴³ Meysan (2003, 75) navaja, da je, denimo, pakistanski generalni konzul v New Yorku izjavil, da v večini primerov pakistanske oblasti ne vedo, kateri državljanji so priprti, niti kje jih ameriške oblasti zadržujejo. Znano naj bi bilo le število. Ameriške pravosodne oblasti naj bi po besedah konzula na pripрте pakistanske državljane izvajale pritisk in jim preprečevale stike s konzularnim predstavništvom in z njihovimi odvetniki.

vključno z ameriškimi državljani, kot sovražne voditelje ali sumljive teroriste. Slednje so ameriške oblasti zato brez sodnih postopkov ali dovoljenja, da se povežejo s svojimi družinami ali pravnimi zastopniki, zapirale, vse dokler Bela hiša ne bi ocenila, da je bila njena vojna proti terorizmu uspešno končana. Chomsky (*ibid.*) gre v tej razlagi še korak dlje in navaja, da je »/s/ovražni vodja lahko kdor koli, saj zadostuje, da se ZDA odločijo, da ga bodo napadle brez verodostojnih dokazov in kadar se zazdi Washingtonu«.

Anžič (2002, 462) povzema, sicer povsem neuradne in nepotrjene podatke, da naj bi CIA tudi prek tajnih operacij pridobila obveščevalne podatke, ki so privedli do odkritja domnevnih storilcev, do njihove aretacije, preiskave, privedbe pred sodišče, pridržanja in obsodbe okoli vsaj 360 oseb izven Afganistana, osumljenih teroristične dejavnosti. Več kot 100 domnevno terorističnih aktivnosti naj bi osumljenci zagrešili v Evropi, več kot 100 na Bližnjem vzhodu, okoli 30 v Južni Ameriki, 20 v Afriki in drugod.

6.4.2 Guantanamo

Po strmoglavljenju talibanskega režima v Afganistanu naj bi ameriške sile ob koncu leta 2001 zajele okoli 800 oseb, ki so jih v Washingtonu opredelili kot sovražne borce, pripadnike Al Kaide in jim na podlagi tega odvzeli pravico do sodnega postopka ter jih kot zapornike 11. januarja 2002 začeli premeščati v ameriško pomorsko oporišče v kubanskem zalivu Guantanamo. Med zaporniki je bilo tudi nekaj ujetnikov, zajetih v drugih državah, kjer so ZDA izvajale svojo vojno proti terorizmu. Svetovne človekoljubne organizacije⁴⁴ so opozarjale, da so ameriške oblasti v Guantanamo premestile tiste ujetnike, za katere so po zaslišanju menile, da jim lahko posredujejo pomembne podatke o delovanju Al Kaide ali o tem, kje se nahajajo voditelji Al Kaide in talibanov ter tudi tiste ujetnike, ki so jih ZDA želele postaviti pred sodišče ali jih enostavno pridržati. Pravni status⁴⁵ ujetnikov v Guantanamo vse od začetka njihovega premeščanja iz Afganistana na Kubo precej dolgo ni bil jasno opredeljen. Ameriške

⁴⁴ Poleg organizacije Amnesty International na številne kršitve človekovih pravic zapornikov v Guantanamo opozarja tudi Human Rights Watch, še posebej v obrazložitvi vsebine in določil tretje Ženevske konvencije, ki je objavljena na medmrežju <http://www.hrw.org/background/usa/pow-bck.htm>.

⁴⁵ Status zapornikov – *Status of Detainees at Guantanamo* – Bela hiša pojasnjuje v sporočilu za javnost, dostopnem na <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/02/20020207-13.html> ter Ministrstvo za obrambo z nagovorom ministra Donalda Rumsfelda na <http://www.defenselink.mil/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=2624>.

oblasti so jih sprva poimenovali zgolj nezakoniti borci in zagotavljale, da nameravajo z njimi kljub temu ravnati humano.

Meysan (2003, 111) ta zagotovila obrne na glavo z drugačnimi podatki o tem, kako so pripadniki ameriških obrambnih sil med in po vojaški operaciji iz Afganistana v Guantanamo na Kubi prepeljali, po oceni ameriških oblasti, najbolj nevarne teroriste. Omamljene in priklenjene na sedeže naj bi z letalom pripeljali iz Afganistana. V oporišču so jim zavezali oči ter zamašili ušesa in nosove, s čimer so jim kratkomalo onesposobili vsa čutila. Pravni strokovnjaki ameriškega obrambnega ministrstva so to opravičevali z razlago, da se ameriška zvezna zakonodaja, ki prepoveduje tovrstno mučenje, ne nanaša na Guantanamo⁴⁶, ki ni na ozemlju ZDA.

Ameriška politika je zapadla v precej razburljivo razpravo o različnih pravnih vidikih razmer v Guantanamo, preden je bil status tamkajšnjih ujetnikov dokončno opredeljen. V mednarodni skupnosti se je medtem usul plaz ostrih kritik na ZDA zaradi ravnanja s priporniki, njihovih bivalnih razmer v Guantanamo in zaradi vse močnejših domnev, da zaradi nedorečenega pravnega statusa ujetnikov ZDA kršijo določila tretje Ženevske konvencije.

Na to opozarjajo večinoma vse svetovne organizacije, ki skrbijo za spoštovanje človekovih pravic po vsem svetu. Predstavniki Amnesty International⁴⁷ opozarjajo, da je ameriška vlada pripornikom v Guantanamo s tem, ko jih je označila kot nelegalne bojavnike namesto kot vojne ujetnike, odvzela pravice, ki jih vojnim ujetnikom pripisujejo načela tretje Ženevske konvencije. Chomsky (2005, 52) omenja, da se je opozorilom in protestom humanitarnih organizacij o spornem ravnanju z ujetniki v taborišču Guantanamo pridružil celo generalni inšpektor ameriškega pravosodnega

⁴⁶ Meysan (2003, 199) naprej razlaga, da so ZDA vojaško oporišče Guantanamo dobile v najem za 99 let po špansko-ameriški vojni. Ko je najemna pogodba potekla, je kubanski predsednik Fidel Castro z ameriški oblasti ni obnovil. ZDA Guantanamo kljub temu niso zapustile in oporišče nelegalno zasedajo še naprej. Po mednarodnem pravu bi morala na njegovem ozemlju veljati kubanska zakonodaja, a uradna Havana glede tega vprašanja svoje avtoritete nikoli ni mogla uveljaviti.

⁴⁷ Organizacija Amnesty International na to opozarja s številnimi pozivi, med drugim tudi v članku *Zajeti v Guantanamo so brez vseh pravic*, objavljenem 10. novembra 2004, dostopnem na <http://www.amnesty.si/clanek.php?id=255&l=akcije>.

ministrstva, ki naj bi celo napisal ostro poročilo, a se na ta dokument na ministrstvu niso odzvali.

Sodeč⁴⁸ po odzivih in razpravah, ki so jih ameriške oblasti medtem spretno pošiljale svetovni javnosti, je možno sklepati, da so dileme glede opredelitve pravnega položaja ujetnikov razdeljevale tudi same člane Busheve administracije. Nekateri politični analitiki v svojem pisanju namigujejo, vendar tega ne morejo zagotovo potrditi, da naj bi se nekateri najožji sodelavci predsednika Busha⁴⁹ zavzemali za individualno določanje statusa ujetnikov.

Nekaj⁵⁰ tednov po namestitvi prvih ujetnikov v oporišče na Kubi pa se je ameriška vlada dokončno odločila, da priprtim v Guantanamo dejansko ne bo priznala statusa vojnih ujetnikov. Pri tem so se sklicevali na povsem drugačne okoliščine ujetnikov na Kubi, v kakršnih pa so se znašli vojaški pripadniki v prejšnjih vojnah, ki so bili zajeti, medtem ko so se bojevali za zakonito državo ali oblast. 7. februarja 2002⁵¹ je Bela hiša tudi uradno objavila svojo odločitev, da določila tretje Ženevske konvencije ne veljajo za vse osebe, zajete v Afganistanu in da osumljenim povezave z Al Kaido ter talibanom⁵² ni priznan

⁴⁸ O tem pričajo nastopi tiskovnega predstavnika Bele hiše Arija Fleischerja, kar je razvidno iz izjave za javnost 9. januarja 2002 – *Press Briefing by Ari Fleischer*, dostopna na <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020109-5.html>.

⁴⁹ Domneve analitikov najbrž ne bi smele biti povsem neutemeljene, upoštevaje izjavo za javnost, v kateri tiskovni predstavnik Bele hiše Ari Fleischer 9. januarja 2002 na novinarsko vprašanje, ali so zaporniki opredeljeni kot vojni ujetniki, odgovori, da je vojni ujetnik v skladu z Ženevsko konvencijo oseba, ki nosi uniformo in nosi orožje, ker se zakonito bojuje za svobodo zakonite vlade, države ter bi zato bilo potrebno posamično ugotavljati, ali posameznik ustreza tem kriterijem. Nekateri člani ameriške administracije so sicer vseskozi poudarjali, da se določila Ženevske konvencije ne morejo nanašati na pripadnike Al Kaide, ker gre za nevladno organizacijo. Prav tako ne morejo veljati za priprte talibane, ker ZDA niso nikoli formalno pravno priznale talibanske vlade v Afganistanu.

⁵⁰ To odločitev ameriških oblasti je nenazadnje in nedvoumno potrdil tudi tiskovni predstavnik Bele hiše Ari Fleischer na novinarski konferenci 28. januarja 2002, celoten povzetek konference pa je objavljen tudi na medmrežju <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020128-11.html#On%20Afghanistan>.

⁵¹ Podatki izhajajo iz celotne najave o določanju statusa zajetim v Afganistanu 7. februarja 2002 - *Fact Sheet Status of Detainees at Guantanamo*, objavljene na spletu <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/02/20020207-13.html>.

⁵² V ameriški administraciji so med drugim tudi ocenili, da talibanski borci niso spoštovali načela ločitve od civilnega prebivalstva in so podpirali teroristična dejanja Al Kaide. ZDA, kot rečeno, talibanske vlade nikoli niso priznale. Talibani pod vodstvom Mulaha Mohammeda Omarja so oblast v Afganistanu prevzeli v državljanski vojni, ki je državo zajela po umiku ruske vojske konec osemdesetih letih. Do leta 1996 so talibani prevzeli nadzor nad glavnim mestom Kabulom in dvema tretjinama ozemlja. Skrajni severni del države je ostal pod oblastjo njihovih nasprotnikov, pripadnikov mednarodno priznane afganistanske vlade, združenih v opozicijsko Severno zavezništvo. Do vojaškega napada koalicijskih, torej ameriških in britanskih sil, novembra 2001 so talibani vodili nadzor nad okoli 90 odstotkov ozemlja, a jih kot zakonito

status vojnih ujetnikov. Predsednik Bush je namreč razglasil, da določbe tretje Ženevske konvencije veljajo le za ujete pripadnike talibanov, nikakor pa ne za pripadnike Al Kaide, saj kot tuja teroristična organizacija ni pogodbenica konvencije. Pripripi pripadniki Al Kaide zato ne bi bili upravičeni do pridobitve statusa vojnega ujetnika. Prav tako pa tega privilegija, v skladu s konvencijo, ne morejo biti deležni talibanski ujetniki. Ameriške oblasti naj bi talibanom kljub vsemu podelile določene ugodnosti, povezane s statusom vojnih ujetnikov.

Meysan (2003, 111) dodaja, da se je tem opozorilom in ostrim kritikam ameriške vlade pridružila tudi Visoka komisarka OZN za človekove pravice Mary Robinson, ki je prav tako vztrajala, da določila Ženevskih konvencij zapornikom jasno dodeljujejo status vojnih ujetnikov, zato je treba z njimi ravnati človeško in jim omogočiti pravično sojenje.

Po strmoglavljenju diktatorskega Huseinovega režima v Iraku je kmalu prišlo na dan, da so bili tako kot afganistanski tudi iraški zaporniki v Guantanamu na Kubi izpostavljeni različnim oblikam nasilja nad njimi, kot so davljenje, zavezovanje, pokrivanje glav, pretepanje, česar pa načela mednarodnega prava ne dovoljujejo.

6.4.3 Tajni zapori CIE

Novembra 2005 je ameriški časnik *Washington Post*⁵³ razkril, da je obveščevalna agencija CIA po 11. septembru 2001 razvila mrežo obveščevalnih središč v več kot 25-ih državah po svetu. Skrita oporišča, z imenom Protiobveščevalni centri, z najmodernejšo opremo, so postavili predvsem v državah, ki so tesne zaveznice ZDA, tako v Evropi kot v Aziji. CIA in lokalne obveščevalne službe naj bi tako skupaj izvedle več tisoč aretacij in umor domnevnega terorista. Oporišča naj bi bila ločena od mrež skrivnih zaporov, ki jih ima CIA pod imenom »črne točke« v najmanj osmih državah. Centri so temeljili na konceptu centrov, ki jih je CIA za boj proti mrežam preprodajalcev drog vzpostavila v osemdesetih v Latinski Ameriki. Edino večnacionalno tovrstno središče, z imenom

oblast v državi mednarodna skupnost, z izjemo Pakistana, Savdske Arabije in Združenih arabskih emiratov, vseeno ni priznala. Afganistanska opozicija je zato ZDA v boju proti talibanom ponudila svoje izkušnje.

⁵³ Zgodbo razkrije novinarka Dana Priest 2. novembra 2005 v članku z naslovom *CIA Holds Terror Suspects in Secret Prisons*, ki je dostopen na spletni strani časnika, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/11/01/AR2005110101644.html>.

Zavezniška baza, naj bi se nahajalo v Parizu, kjer naj bi poleg ameriških delovali še britanski, francoski, nemški, kanadski in avstralski agenti.

Oporišča oziroma skrivni zapori CIE za zasliševanje terorističnih osumljencev naj bi sicer obstajali vse od leta 2001 v skupaj osmih državah, šestih vzhodnoevropskih. Med državami, ki so sodelovale s CIO, se omenjajo Španija, Turčija, Velika Britanija, Nemčija, Italija, Švedska, Bosna in Hercegovina, Makedonija, Portugalska, Irska, Grčija, Ciper, Azerbajdžan. Posebej močne obtožbe letijo na Romunijo in Poljsko ter na Tajsko in Afganistan, kjer naj bi obstajalo največ dokazov o obstoju skrivnih zaporov. V tajnih zaporih v Evropi naj bi bilo več sto zapornikov, od tega približno četrtina na Poljskem, kjer naj bi CIA imela dva zapora. Mreža oporišč naj bi uporabljala predvsem nekdanjo sovjetsko infrastrukturo, zato naj bi osumljence zasliševali s tehnikami, ki jih CIA ne more zakonito uporabljati na ameriških tleh.

Konec leta 2005 je Busheva administracija prvič nedvoumno priznala, da Mednarodni rdeči križ nima dostopa do vseh zapornikov v zaporih pod nadzorom ZDA. CIA naj bi poleg tega uporabljala tudi nekaj evropskih letališč za izvajanje svojega programa pridržanja domnevnih teroristov. V strogo zaupnih okoliščinah naj bi namreč ameriške obveščevalne službe domnevne teroriste pošiljale na zasliševanje v tuje države, predvsem na Poljsko in v Romunijo, kjer ti niso imeli pravice do zakonite obrambe oziroma pravic ameriškega pravnega sistema.

Ameriški predsednik Bush je 6. septembra 2006⁵⁴, potem ko je mesece vztrajno zanikal obstoj skrivnih zaporov, prvič priznal obstoj skrivnih zaporov CIA v tujini, kjer so zadrževali in zasliševali ključne teroristične osumljence. Obenem je Bush zagotovil, da so zapore izpraznili in vseh 14 osumljencev prepeljali v taborišče v Guantanamu, kjer naj bi bili deležni pravne zaščite, kot jo zahtevajo Ženevske konvencije.

⁵⁴ O tem poroča tudi novinar časnika The Times, Tom Baldwin 7. septembra 2007, v članku z naslovom *Bush admits that terrorist suspects were held in secret prison network*, ki je dostopen tudi na spletni strani časnika http://business.timesonline.co.uk/tol/business/law/public_law/article630672.ece.

Na predsednika Busha se je namreč predtem v kongresu usul plaz očitkov, da skuša spodkopati načela Ženevskih konvencij o zadrževanju vojnih ujetnikov. Vrhovno sodišče ZDA je namreč presodilo, da so posebna vojaška sodišča, zadolžena za preiskovanje in obsojanje osumljenih in obtoženih terorističnih ujetnikov v oporišču Guantanamo in drugod, nezakonita tako po Ženevskih konvencijah kakor po ameriških zakonih. Vrhovni sodniki so zato administraciji v Beli hiši naročili, naj nove načine zadrževanja ujetnikov oblikuje skupaj z zakonodajalci. Predvsem naj se sodiščem onemogoči prikrivanje dokazov pred obtoženimi vse do konca sojenja ter se dokazov zoper obtožene ne pridobiva s prisilo. Odločitev Vrhovnega sodišča ZDA je tujim državljanom, pridržanim v Guantanamo, priznavalo pravico do sprožitve postopka presoje zakonitosti njihovega pridržanja pred rednimi sodišči v ZDA.

Tej zapovedi sodišča je sledilo opozorilo svetovnih človekoljubnih organizacij, kot sta Human Rights Watch in Amnesty International⁵⁵, da je treba mrežo tajnega pridržanja in posledično izrednega izročanja nemudoma ukiniti. Z izrednimi izročitvami naj bi namreč CIA izvajala nezakonite prevoze oseb iz ene države v drugo, predvsem naj bi šlo za skrivne prevoze oseb v zapore v Egipt, Jordanijo in Sirijo, kjer naj bi osumljence med zasliševanji fizično in psihično mučili. Mrežo naj bi CIA uporabljala nenazadnje prav zaradi končnega prevoza oseb v ameriško ujetništvo, kjer osumljenci končajo v oporišču Guantanamo na Kubi, objektih pridržanja v Iraku in Afganistanu. Z izrednimi izročitvami naj bi CIA osumljencem preprečevala vsakršno sodno nadzorstvo in jim s tem množično kršila človekove pravice. Večina žrtev naj bi bila pridržanih ilegalno, saj naj bi agenti CIE nekatere celo ugrabili. Za Amnesty International so tako tajna pridržanja po mednarodnem pravu prepovedana, ker omogočajo mučenje in izginotja.

⁵⁵ Podatki in zapisi o tem se pojavljajo v različnih rubrikah na spletni strani organizacije Amnesty International, <http://www.amnesty.org>.

6.4.4 Abu Graib

Tako kot Guantanamo je tudi Abu Graib lahko enostavno sinonim za grozo, bolečino in zlorabo ameriške vojne proti terorizmu, ki se sama oklepa vse bolj terorističnih taktik.

Mednarodna skupnost se je za iraški zapor Abu Graib začela zanimati predvsem zaradi škandala, ki je izbruhnil februarja 2004, ko so se razkrile številne zlorabe iraških ujetnikov s strani ameriške vojske, potem ko so se v javnosti pojavile grozljive fotografije poniževalnega in nečloveškega ravnanja z zaporniki. Ameriška administracija je zlorabe opisala kot osamljene primere, vojaška sodišča pa so zaradi njih kaznovala devet ameriških vojakov.

Abu Graib, ki leži okoli 32 kilometrov zahodno od iraške prestolnice Bagdad, je bil sicer vse do ameriškega strmoglavljenja režima Sadama Huseina zaporniški kompleks, kjer so potekala najbolj srhljiva mučenja in eksekucije domnevnih Huseinovih političnih nasprotnikov, nato je služil kot ameriški zapor za teroristične osumljence. Po padcu Sadamovega režima so ga Britanci hoteli čim prej porušiti ter iz njega narediti Bastiljo v Iraku, vendar so bili Američanih proti.

Dratel (2005, 11) razlaga, da je tako kot pri vzpostavitvi zaporniškega kompleksa v oporišču Guantanamo, tudi v Abu Graibu politika ameriškega predsednika Busha privedla do najhujših zlorab, poniževanj in zapiranj domnevnih terorističnih osumljencev. Busheva administracija naj bi načrtno vodila politiko, po kateri osumljenci niso bili deležni nobenega pravnega varstva, zaradi česar zapornikom ne bi moglo soditi nobeno sodišče, kar pomeni, da so s tem načela Ženevskih konvencij kršili načrtno.

Zasliševalne taktike in strategije vojakov v Abu Graibu naj bi bile vojaška tajna, a so postale javne z objavo pretresljivih fotografij o surovem izživljanju in zlorabah vojakov nad zaporniki ter ostalimi sumljivimi osebami, kot bi bila to pravšnja kazen za teror in grozo, ki naj bi jo ti sejali med Američani. Mednarodna javnost je obnemela ob pogledu na vezanje osumljencev pod strop, ustrahovanje s psi in sprehajanje zapornikov po zaporu, medtem ko so le ti privezani na pasji povodec ter kot živali tekali za pazniki.

Ameriški vojaški general Antonio Taguba je 3. marca 2004 dokončal poročilo⁵⁶ o preiskavi razmer v ameriških vojaških zaporih v Iraku, v katerem je odkril hude zlorabe zapornikov v Abu Graibu. Več kot 60 odstotkov vseh zapornikov je bilo v Abu Graibu, zaradi neprimerne izbora, zaprtih nedolžnih ter niso predstavljali nikakršne grožnje ameriški in svetovni javnosti. Nihče od vodilnih ni vodil evidence, vojaki so izgubljali ukaze, zapornike pa so vojaki redno ter brez posebnega razloga zlorabljali na najrazličnejše načine. General Taguba je sicer priznal, da ni odkril nobenega dokaza, da bi kdo od nadrejenih ali vojaških obveščevalcev ukazal vojaškemu policistom, naj ravnajo z ujetniki, kot so. Vendar pa je Taguba ocenil, da so mladi vojaki zanesljivo poslušali navodila bolj izkušenih vojaških obveščevalcev. Taguba v poročilu ugotavlja, da so se v Abu Graibu med oktobrom in decembrom 2003 dogajale "*sadistične, vulgarne in objestne zločinske zlorabe*" in da teh "*sistematičnih, ilegalnih zlorab*" ni zagrešila le 800. brigada vojaške policije, ampak tudi druge enote, vključno s CIO, vojaškimi obveščevalci, prevajalci, paravojaškimi civilisti in specialisti za zasliševanje, sicer privatnimi kooperanti ameriške vojske.

Taguba je podal tudi spisek najbolj ekstremnih tehnik mučenja:

"Lomili so kemične žarnice, tako da je fosforna tekočina kapljala na ujetnike; na gole ujetnike so po kapljah spuščali hladno vodo; ujetnike so pretepali z metlami in stoli; ujetnikom so grozili s posilstvom; ujetnike so ranili, potem pa so jim ročno šivali rane; ujetnike so sodomirali s kemičnimi žarnicami in morda tudi z držalom metle; ujetnike so zastraševali s psi in celo pustili, da so enega zgrizli."

Taguba je že tako dramatičnemu poročilu priložil še bolj pretresljivo pričevanje ameriškega vojaka, ki je gledal, kako je moral iraški zapornik klečati, drugi pa mu je moral masturbirati v usta. Prav tako naj bi ameriški vojaki nekega Iračana izmučili do smrti, ga spakirali v vrečo, vrgli na led in njegovo truplo potem 24 ur pustili pod prho.

⁵⁶ Strogo zaupni 53-stranski vojaški dokument, poročilo generala Antonia Tagube, z oznako *Article 15-6 investigation of the 800th military police brigade*, je v celoti objavljeno na spletni strani http://www.npr.org/iraq/2004/prison_abuse_report.pdf.

Ameriška administracija si je sicer vse od izbruha prizadevala škandal pospraviti pod preprogo, preiskava ameriške vojske pa se je na koncu končala z obtožbami skupno 13-ih vojakov in častnikov, proti katerim so bile vložene obtožnice ali izdani ukori. Bush je sicer poudarjal, da vojaki, ki so mučili iraške ujetnike, ne predstavljajo ameriške vojske in da ameriške vojske ni mogoče soditi po dejanjih teh mučiteljev, ker da se v Iraku ne izvaja sistematičnega mučenja ujetnikov.

General Antonio Taguba je v svojem uradnem poročilu sicer zahteval preiskavo zoper generala Geoffreyja Millerja, poveljnika Guantanamo, pristojnega tudi za Abu Graib, a je posebna komisija za preiskavo škandala Abu Graib, skupaj z obrambnim ministrom Donaldom Rumsfeldom, ustavila preiskavo o grozodejstvih in poročilo razveljavila. Sredi maja 2004 je Taguba o zlorabah v Abu Graibu poročal tudi v ameriškem senatu, kjer je ponovil, da naj bi vojaškim policistom poveljevali obveščevalci ameriškega Pentagona in jim med drugim zaukazali tudi tehniko zasliševalskega procesa, s katero so zapornikom grozili, da bodo poniževalne fotografije pokazali njihovim družinam. Ameriške senatorje je zanimalo predvsem, kdo je vojakom naročil, da je treba ujetnike slačiti in posiljevati. Izkazalo se je, da je do spremembe odnosa do zapornikov prišlo septembra 2003, ko je Irak obiskal poveljnik Guantanamo, general Geoffrey Miller, ki je priporočil, naj vojaški policisti sodelujejo pri vzpostavljanju uspešnejšega zasliševanja, torej mehčanja zapornikov pred zaslišanjem, kar nenazadnje dokazujejo tudi pretresljiva pretepanja in spolne zlorabe na fotografijah. Millerjevo priporočilo naj bi pomenilo le to, da naj vojaki na primer poslušajo, kaj se pogovarjajo zaporniki med sabo in to povedo zasliševalcem.

Poročilo o zlorabah je takoj obkrožilo mednarodno skupnost in nastal je splošni vtis, da Abu Graib ni le spodrseljaj, temveč načrtno in sistematično delovanje ameriške vojske, meni tudi Dratel (2005, 387).

Zaradi surovega izživljanja nad zaporniki v Abu Graibu je bilo suspendiranih in nečastno odpuščenih 17 vojakov. Obrambni minister Donald Rumsfeld je prevzel osebno krivdo za zlorabe in se iraškim zapornikom v imenu ameriške vlade tudi opravičil. Rumsfeld je priznal, da je ameriška vojska skrivaj zapirala Iračane brez vednosti Mednarodnega

odbora Rdečega križa in brez dodelitve zaporniške številke, s čimer je kršila določila Ženevskih konvencij.

Poročilo preiskovalcev zlorab je izpostavilo sedem glavnih osumljencev, od tega štiri moške in tri ženske, ki so jim od maja 2004 do septembra 2005 sodila vojaška sodišča. Vojaka Charlesa Granerja so januarja 2005 obsodili na deset let zapora, Ivana Fredericka na osem let zapora, Jeremyja Sivitsa na eno leto zapora, Sabrino Harman na pol leta zapora. Brigadirka Janis Karpinski je bila maja 2005 nečastno odpuščena iz vojske, med sojenjem pa je vztrajala, da naj bi njeni nadrejeni ukazali izživljanja nad zaporniki. Vojakinja Lynndie England je med preiskavo zanosila in bila premeščena. Na sodišču so jo zaradi posebnih okoliščin obsodili na tri leta zapora. Nihče od vodij vojaških operacij ni odgovarjal za zlorabe.

ZAKLJUČEK IN SKLEPNE MISLI

»Tisti dan, ko sta se zrušila newyorška dvojčka, je mesto nedvomno najbolj zaznamoval vonj po ognju, po ožganem, to je bil občutek, ki bi se ga dalo primerjati s tistim, kar so v ruševinah doživeli nedolžni po številnih bombnih napadih v Sarajevu«,

je na moje vprašanje, kako je bilo doživeti 11. september na lastne oči in na lastni koži, v neformalnem pogovoru odgovoril prvi slovenski veleposlanik pri OZN dr. Danilo Türk in po kratkem premoru, kot da v mislih znova podoživlja grozote tistega dne, nadaljeval;

»/v/ trenutku so iz zračnega prostora nad New Yorkom izginila vsa letala, zavladata je panika, iz mestnega središča so se zgrinjale trume prebivalcev, ki so želeli peš čim prej zapustiti ta mestni predel. V tisti gneči je bila tudi moja hčerka, ki je ravno zapuščala fakulteto, ki je v neposredni bližini sedanjega trga 0. V trenutku, ko je želela vstopiti v podzemno železnico, so promet zaustavili, prav tako na mestnem avtobusu, saj je zavladal strah, da bi teroristi udarili še na ti dve obliki mestnega transporta. Sam sem bil ves ta čas v prostorih palače Združenih narodov, saj so nas nemudoma evakuirali na varno. Palača OZN je eden tistih objektov, kjer bi teroristi po njihovem psihološkem razmišljanju lahko udarili, zato je zavladal strah, kaj bodo prinesle naslednje ure.«

Administracija ameriškega predsednika Georgea Busha si je po terorističnih napadih 11. septembra 2001 zastavila zahteven in daljnosežen cilj, da izkorenini vse oblike terorizma kjer koli po svetu. Prvi korak v izpolnjevanju načrtane naloge in v neposrednem odgovoru na napade so bile korenite notranje varnostne reforme v ZDA.

Ustava ZDA dodeljuje ameriškemu kongresu pomembne zakonske pravice za sodelovanje pri oblikovanju ameriške obrambne in zunanje politike, celo kar zadeva napovedi vojne in sprejemanje zakonov z obrambnega področja, podpisovanja pogodb z drugimi državami in dodeljevanja finančnih sredstev za izvedbo programov s področja obrambne in zunanje politike.

Dogodki 11. septembra so za nekaj časa zaustavili trend uravnoveženja moči med kongresom in ameriškim predsednikom. Nova, širša pooblastila predsednika Busha, ki naj bi pripomogla k boljšemu in hitrejšemu ukrepanju, odzivanju na grožnje terorizma, so v marsičem okrnile pristojnosti ameriških kongresnikov.

In od tu naprej je treba izpostaviti vse argumente, ki dokazujejo, da so ZDA, med vladavino Georgea Busha, pri protiterorističnem delovanju zmanjševale temeljni pomen standardov, ki so bili širše sprejeti v zvezi z varovanjem človekovih pravic. S tem pa se potrjuje hipoteza te diplomske naloge, da so se ZDA v boju proti terorizmu poslužile uporabe mučenja, medtem ko so se istočasno zavzemale za vzpon in razvoj demokracije po vsem svetu. Pri tem, da so ves čas dosledno poudarjale, kako naj bi v boju proti terorizmu skušale zagotoviti varnost državljanov, a so jim obenem omejile njihovo svobodo.

Sporni tajni ukrepi in pooblastila, ki jih je predsednik Bush namreč naložil obveščevalnim službam in drugim varnostnim agencijam, so vedno znova tako v ameriški kot tudi v širši svetovni javnosti sprožali razprave o tem, ali novo oblikovani in širše zastavljeni ameriški nacionalno-varnostni sistem z namenom lova na teroriste ni posegel predaleč in s tem grobo posegel na področje človekovih pravic in svoboščin.

Sporno so bila odrejena prisluškovanja telefonskim pogovorom, odpiranja zasebne pošte in aretacije brez sodnih nalogov, saj je ameriški politični vrh izkoriščal močno prisoten strah pred grožnjami terorizma med ameriški državljani v namene, ki niso popolnoma zgolj zagotavljali nacionalne varnosti. Prav tako so bili ti ukrepi v popolnem neskladju z ameriški prodemokratskimi vrednotami, ki jih ameriške oblasti poudarjajo že stoletja.

ZDA so obenem sprejele kar precej ukrepov, katerih ključni namen naj bi bilo izboljšanje mednarodnega protiterorističnega sodelovanja. Ameriški političnemu vrhu si je uspelo izboriti in zagotoviti podporo »koalicije voljnih« ter z njihovo in s pomočjo opozicijskih sil Severnega zavezištva strmoglaviti talibanski režim v Afganistanu, ki je po ameriških zagotovilih dajal zavetje glavnemu osumljencu za napade 11. septembra,

teroristični mreži Al Kaida pod vodstvom savdskega bogataša Osame bin Ladna. Pod krinko *»pohoda osvobajanja zatiranega ljudstva iz krempljev zlobnih diktatorjev in njihovega vladanja,«* za kar so se tedanje ameriške oblasti predsednika Busha čutile poklicane in dolžne, so nadaljevali z vojaškim interveniranjem v Iraku. Ti ukrepi pa v svetu niso bili sprejeti s tolikšnim razumevanjem in podporo kot v primeru Afganistana, saj so ZDA Irak napadle brez mednarodne podpore.

Zato je zanimivo slediti vrstnemu redu, po katerem so si najvplivnejši ameriški državniki drug za drugim podajali govorniški oder v Beli hiši, ko je bilo treba podporo ljudstva iskati s poudarjanjem uspeha ameriških in zavezniških sil od 11. septembra 2001 pri razbijanju terorističnih mrež po svetu in sprejemanju učinkovitih notranjih varnostnih ter zunanjih varnostnih ukrepov. Ne glede na to, da je kot stranski učinek teh varnostnih ukrepov prihajalo do kršitev osnovnih človekovih pravic in omejevanja svobode.

Tedanji pravosodni minister John Ashcroft je ponosno razglašal uradno statistiko Busheve administracije, ki naj bi dokazovala pravo sliko o številu po svetu aretiranih teroristov, o številu podanih kazenskih ovadb in številu obtožencev, ki naj bi prostovoljno priznali sodelovanje v terorizmu ali pa jih je za krive spoznalo posebno tajno sodno telo.

Američani so tem nagovorom Bushevih političnih *»agitorjev«* brezglavo verjeli in jim sledili, kar pomeni, da je bil ameriški politični vrh deležen popolne podpore pri tovrstnem domnevnem zagotavljanju varnosti državljanov. Busheva ekipa pa je tako skoraj uspešno utemeljevala zasledovanje sumljivih, aretacije, sojenja in priprtje le-teh v ameriškem mornariškem oporišču Guantanamo na Kubi. Ob tem so seveda z vso dolžno skrbnostjo zagotovili, da se oblasti trudijo, da ne bi diskriminirale osmih milijonov ameriških muslimanov. Kaj to pomeni? Politični vrh je vse skupaj zavil v celofan, nadel še lepo pentljo in stopil pred Američane z nasmeški na obrazih. Vzemi ali pusti ...

Američani so seveda odprtih rok sprejeli to manipulativno darilo, češ: *»nič zato, če so ljudje tam zaprti, to je vendarle pomembno za našo varnost, bo že držalo, da so ti ljudje vsi nevarni teroristi, če tako pravi naš predsednik, glede na to, da so vsi muslimani, so zagotovo teroristi in zato jim zapor ne sme uiti«*. Kam je na tem mestu izginil osnovni

človeški čut? Kje se je izgubil trezen razmislek, tehtanje med vsemi argumenti za in proti, pogled v zgodovino in razprava o vzrokih na nastalo situacijo? Američani so se, vsaj po pisanju najbolj kritičnih medijev in avtorjev, zganili šele ob vse glasnejših opozorilih svetovnih humanitarnih organizacij in držav, katerih državljani so zaprti v Guantanamo, da osumljenci niso uradno obtoženi ničesar in nimajo dostopa do odvetnikov ali družin, tam pa naj bi ostali, dokler se ameriški zasliševalci ne odločijo, da niso nevarni ali pa da ne morejo več razkriti koristnih informacij. Kljub vztrajnemu zagotavljanju Američanov, tako oblasti kot tudi državljanov, da jim Guantanamo pomaga v vojni proti terorizmu, saj osebe, ki jih ujamejo v Afganistanu in Iraku, pogosto začnejo nemudoma sodelovati s preiskovalci, če jim ti zagrozijo s "potovanjem na Kubo", so opozorila človekoljubnih organizacij zganila in sprožila široko mednarodno javno zgražanje. Svetovna javnost je bila najbolj presenečena nad izjemno nizkim številom zapornikov, ki so bili iz Guantanamo izpuščeni ali predani lastnim državam ter nad podatki o neuspešnih poskusih samomora v zaporniških celicah. Nedvomno najhujšega odziva so bila deležna opozorila humanitarnih organizacij, da so ameriške oblasti nagrajevale najbolj vdane zapornike, ki so sodelovali v preiskavi, tako da so jih premestili iz samic v odprtejši del zaporu, kjer imajo boljše hrano in več rekreacije. Še bolj skrb vzbujajoča vest o dogajanju v zaporu je pretresla javnost, ko so ZDA priznale, da je nekaj zapornikov umrlo med zasliševanjem. Humanitarne organizacije so tik zatem predstavile izsledke obdukcije, ki so pokazali, da so bili ti obdolženci pretepeni do smrti. Na tem mestu ne gre obiti niti navedb, da je bila skoraj polovica zaprtih v Guantanamo mlajša od 18 let, kar nekaj pa celo mlajših od 16 let. Pripor in zasliševanje otrok pa je v nasprotju z osnovnimi načeli mednarodnega prava za zaščito otrok. ZDA torej niso kršile le načel mednarodnega prava, ki ureja odnose med državami v mednarodni skupnosti, pač pa v vseh teh primerih povsem samovoljno izvajale kršitve osnovnih človekovih pravic in pravic mladoletnih oseb, otrok ter določil dokumentov Mednarodnega kazenskega sodišča. Mimogrede, ZDA so poleg Somalije edina država, ki še ni ratificirala Konvencije OZN o pravicah otrok.

Zadrževanje ljudi brez sojenja dlje časa, ne da bi jih postavili pred sodišče, je seveda sporno. Tedanje ameriške oblasti so počele stvari, ki so prizadele tudi Evropo, ker so počele te reči v Evropi ali pa so zapirale evropske državljane v Guantanamo in na

podobnih krajih. Če je kdor koli obtožen, da je storil zločin, ima pravico stopiti pred sodišče in odgovarjati na obtožbe. A se to ni zgodilo zaprtim v Guantanamo ali Abu Graibu. Predsednik Bush je z nastopom na televiziji priznal, da so bili osumljeni aretirani in premeščeni iz držav, kjer so jih aretirali, tudi iz več evropskih držav.

Šele ob pozivih, da so zapornikom na Kubi kršene najbolj temeljne človekove pravice, zato naj ameriška vlada tem zapornikom zagotovi svoboden dostop do odvetnikov, zdravnikov in svojcev, kot tudi naj preiščejo obtožbe o njihovem mučenju in ustavijo njihove deportacije, ki so znane po kršitvah človekovih pravic, so se zdrznili tudi Američani in političnemu vrhu odrekli brezpogojno vdanost in podporo.

Američani so prav tako sprva zaupali vladnim napovedim, da je za uspehe v vojni proti terorizmu na domačih tleh ključen zakon o domovinski varnosti, »*patriotski zakon*«. Sodeč po popolnoma naključno danih izjavah posameznikov, so bili slednji prepričani, da so njihovo življenje, premoženje in okolica precej bolj varni pred morebitnimi vnovičnimi udari teroristov oziroma muslimanov kot takih, saj so organi pregona po 11. septembru 2001 s tem upravičeno pridobili večja pooblastila, podobna tistim, ki so jih dotlej uporabljali v boju zoper organizirani kriminal. S tem, ko bi na podlagi tega zakona lahko osumljencem med zaslišanjem grozili z dolgimi zapornimi kaznimi, bi se, po mnenju ameriških državljanov, večina osumljencev zlomila in priznala krivdo ter začela sodelovati, da bi jim ameriška vlada v zameno dodelila nižje kazni. Za Američane je bil tak način, vsaj večinoma in sprva, izjemno sprejemljiv, saj naj bi bilo tako mogoče pridobiti izredno koristne informacije o delovanju Al Kaide ter med drugim odkriti skladišče orožja v ZDA in podatke o tem, katere objekte so si operativci Al Kaide ogledovali za napad. Zdi se, da so besedam in zagotovitvam Busheve administracije sledili celo tako daleč, da so bili popolnoma zaverovani v prepričanje, da je tak način edino možno zagotovilo za to, da teroristi ne bi nikoli več niti pomislili na to, da bi še kdaj koli izvedli kakršen koli napad na ZDA.

A marca 2007 je svetovno javnost kot strela z jasnega presenetila objava revizijskega poročila pravosodnega ministrstva, da naj bi FBI v zadnjih letih nepravilno in večkrat na nezakonit način izvajal zakon o domovinski varnosti, ki zveznim agentom omogoča, da

od podjetij zahtevajo osebne podatke o njihovih strankah brez sodnega naloga. FBI naj bi ameriškemu kongresu v preteklih treh letih predstavljal napačne podatke o pogostosti uporabe teh zahtevkov, kar pomeni, da naj bi agenti FBI osebne podatke včasih zahtevali brez ustreznih pooblastil, v nekaterih nenujnih primerih pa naj bi si podatke o telefonskih pogovorih pridobivali celo na neprimeren način.

Kaj vse so Američani pripravljeni narediti za svojo varnost. Skoraj neverjetno je, koliko lastne svobode so pripravljeni odreči v zameno za »zagotavljanje« varnosti ob neki kvazi ogroženosti. Ameriški domovinski zakon, *Patriot Act*, je bil torej zgolj nujen odziv skrbne svetovne velesile, ki se počuti izjemno ogroženo.

Le ena poteza v okviru ameriškega boja proti terorizmu ni bila vse od napovedi, načrtovanja pa do izvedbe deležna podpore državljanov. Veliko več pozornosti domače in svetovne javnosti kot vojaški operaciji v Afganistanu je bilo usmerjene v vojno v Iraku. ZDA se je skupaj z zavezniki v Irak uspelo prebiti z bliskovito zračno in kopensko operacijo, vendar so se opozorila številnih, da je vojaška zmaga najlažji del vojne proti terorizmu, kmalu izkazala za še kako pravilna. Kljub temu, da je bila mednarodna skupnost po 11. septembru 2001 enotno na strani ZDA, so bile slednje zaradi vztrajanja pri vojni proti Iraku tako doma kot v svetu deležne nenehnih opozoril, da so dokazi glede upravičenosti tega vojaškega posega veliko manj prepričljivi.

Kritična svetovna javnost je vložila izjemno veliko napora v prepričevanje večine preostalega sveta, da vojna v Iraku ne bi bila upravičena niti potrebna, ker je bil Sadam Husein oster nasprotnik Al Kaide, mednarodni inšpektorji za nadzor orožja pa niso odkrili domnevnih iraških zalog orožja za množično uničevanje. ZDA so vseeno šle na vojaški pohod po Iraku. Brez širše podpore v mednarodni skupnosti, mimo rdeče luči v Varnostnem svetu OZN in mimo opozoril, da se Busheva administracija skupaj z zavezniškimi silami ne zaveda zahtev, ki jih je treba izpolniti v pookupacijski obnovi Iraka.

Za popolno potrditev hipoteze diplomske naloge se je treba tudi vprašati, kaj je prinesla ameriška vojna proti terorizmu in do katerih kršitev človekovih pravic je privedla?

Opozorila številnih svetovnih humanitarnih organizacij in tudi nekaterih državnikov so se izkazala za utemeljena. Po vojaškem vdoru je Afganistan ostal razbita država pod nadzorom krajevnih vojaških poveljnikov, v državo vdirajo pakistanski talibani ter načrtno pobijajo humanitarne delavce in tuje vojake ter povzročajo zmedo.

Medtem je predsednik Bush oblast v ZDA predal Baracku Obami, ki je skupaj s krmilom za vodenje države podedoval reševanje posledic Busheve vojne proti terorizmu. Sredi marca letos se je namreč izkazalo, da je CIA leta 2005 uničila 92 spornih videoposnetkov, ki so dokazovali prizore nečloveškega zasliševanja dveh visokih pripadnikov Al Kaide z metodo, ki povzroči občutek utapljanja in mučenja.

Ameriško pravosodno ministrstvo je očitke o spornih postopkih Busheve vlade pod krinko vojne proti terorizmu v zadnjih mesecih le podkrepilo s pravnimi mnenji. Iz teh jasno izhaja, da so v času Busheve vojne proti terorizmu predsednikova pooblastila presegla ustavne pravice do svobode govora in nedotakljivosti pred posegi oblasti brez sodnega naloga, s tem ko je Busheva vlada odredila odvzem prostosti osumljenim terorizma in prevoz po različnih tajnih zaporih CIE po vsem svetu in jih zasliševali s spornimi metodami zastraševanja. Busheva vlada je ves čas trdila, da je to zasliševanje dovoljeno, sedanjí predsednik Barack Obama pa tako kot številne organizacije za človekove pravice po svetu vztraja, da gre za mučenje.

A ameriški senat je potrdil, da je nekdanja Busheva svetovalka za državno varnost Condoleezza Rice leta 2002 odobrila nezakonito metodo simulacije utapljanja pri zaslišanjih terorističnih osumljencev. CIA je namreč izrecno zahtevala odobritev spornih zasliševalskih metod za osumljene pripadnike teroristične mreže Al Kaida. Ameriško pravosodno ministrstvo je takrat metodo s simulacijo utapljanja opredelilo kot zakonito obliko zasliševanja, pisna odobritev pa je sledila 1. avgusta. Sporna metoda naj bi bila uporabljena skoraj 300-krat.

Novi ameriški predsednik Barack Obama je sporne oblike zasliševanja že prepovedal, a prav tako ne podpira preiskav proti agentom CIE, ki so izvajali mučenja na podlagi

prejetih pravnih mnenj, vendar pa ne izključuje uvedbe preiskave proti avtorjem pravilnikov, ki so dovoljevali ta nečloveška mučenja.

S tem se le še podrepijo ugotovitve te diplomske naloge, da je ameriška vojna proti terorizmu grobo kršila človekove pravice domnevnim terorističnim osumljencem po svetu ter obenem ameriškim državljanom zelo omejila svobodo gibanja in govora. Po terorističnih napadih na ZDA 11. septembra 2001 so odločitve Busheve administracije v imenu varnosti nedvomno začele teptati človekove pravice, afere z mučenji zapornikov v iraškem Abu Graibu in tudi v Guantanamu pa so močno načele ugled države v svetu. Ne glede na to, da nekdanja ameriška oblast še vedno vztraja, da so sporne metode zasliševanja, zapora Guantanamo in Abu Graib ter skrivni zapori CIE dosegli učinek pri preprečevanju novih terorističnih napadov. Čeprav prav ti domnevno protiteroristični ukrepi predstavljajo simbol sramotnega ameriškega početja v boju s terorizmom.

Sedanji predsednik Obama boja proti terorizmu sicer ne namerava opustiti, a Busheva vojna proti terorizmu je očitno preseгла vse meje dovoljenega in zakonitega, zaradi česar je Barack Obama ukazal zaprtje vojaškega zapora Guantanamo na Kubi v enem letu, prepovedal mučenja terorističnih osumljencev in odredil zaprtje skrivnih zaporov CIE. Pri obravnavi zapornikov iz Guantanama, ki jih ni mogoče predati drugim državam ali jim soditi pred ameriški sodišči, je Obama zahteval uporabo zakonitih sredstev. Dosedanji potek ali celo izid vojaških sodnih postopkov zoper osumljene terorizma bodo sedanje ameriške oblasti temeljito pregledale, za nekaj časa bodo vsi postopki proti terorističnim osumljencem celo začasno prekinjeni. Obama se je odločil tudi za popoln nadzor izvajanja strategije, ki bi zagotovila mir in nemoteno življenje v Afganistanu, zaradi česar naj bi Obama tja poslal še več vojakov. Iz Iraka pa se bodo ZDA očitno nedvomno umaknile.

Zgolj v besedah ameriške vlade je bilo torej med načrtovanjem protiterorističnih aktivnosti doma in po svetu mogoče zaslediti načelno pripravljenost, da ZDA s svojim pristopom ne bi posegle in ogrožale individualnih svoboščin, njihova dejanja pa so razkrivala drugo stran resnice.

Dokazovanje resničnosti postavljene hipoteze zaključujem z lastno oceno, da se je marsikdo, samo zaradi tega, ker je bil posameznik po veroizpovedi musliman, ne glede na njegov poklic, družbeni položaj ali moralno držo, živeč bodisi na tleh ZDA ali po svetu, znašel na zatožni klopi, v priporu in na koncu celo v Guantanamu, pa če je kdaj v življenju slišal za Al Kaido ali ne.

LITERATURA

1. Ackerman, Bruce. 2003. *Yale teachers discuss the implications of the Iraq War*. Dostopno prek: <http://yaleglobal.yale.edu/display.article?id=1393&page=2> (14. januar 2006).
2. Anžič, Andrej. 2002. Mednarodni terorizem – varnostni izziv in dileme. *Teorija in praksa* 39 (3): 454-466.
3. Baldwin, Tom. 2007. *Bush admits that terrorist suspects were held in secret prison network*. Dostopno prek: http://business.timesonline.co.uk/tol/business/law/public_law/article630672.ece (5. april 2007).
4. Barber, Benjamin R. 1996. *Jihad vs. McWorld*. New York: Ballantine Books.
5. *BBC News*. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/> (22. april 2005).
6. Bebler, Anton. 2006. Z vojsko ne bomo izkoreninili terorizma. *Dnevnikov objektiv*, (25. november).
7. Benko, Vladimir. 1997. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: FDV.
8. --- 2000a. *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
9. --- 2000b. *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
10. Boyle, Francis. 2002. *Is Bush's War Illegal? Let Us Count the Ways*. Dostopno prek: <http://www.counterpunch.org/boyle0917.html> (7. junij 2007).
11. Cerar, Miro. 2004. *Temelji ustavne ureditve, človekove pravice in temeljne svoboščine, gospodarska in socialna razmerja*. Dostopno prek: http://mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/mju_dokumenti/pdf/Temelji_ustavne_ureditve___lovekove_pravice_in_temeljne_svobo___ine_gospodarska_in_socialna_razmerja_.pdf (6. maj 2007).
12. Chomsky, Noam. 2005. *911: Enajsti september*. Ljubljana: Sanje.
13. --- 2006. *Prevlada ali preživetje*. Ljubljana: Sanje.
14. Čuček, Janez. 1981. *Terorizem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

15. Dandeker, Christopher. 2005. The military and society after September 11th 2001. V *Sodobno vojaštvo in družba*, ur. Anton Bebler, 323-331. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
16. Department of Homeland Security. 2002. *A Partial Administration Timeline of Homeland Security Actions through May 29 of 2002*. Dostopno prek: http://www.dhs.gov/xabout/history/editorial_0114.shtm (16. junij 2006).
17. Dratel, Joshua L.in Karen J. Greenberg. 2005. *The torture papers: the road to Abu Ghraib*. New York: Cambridge University Press.
18. Duran, Khalid in Michael Pohly. 2001. *Osama bin Laden in mednarodni terorizem*. Tržič: Učila International.
19. *Europa – Portal Evropske unije*. Dostopno prek: http://europa.eu.int/index_sl.htm (22. april 2005).
20. Evropski svet. 2001. *Conclusions and Plan of Action of the extraordinary European Council meeting on 21 September 2001*. Dostopno prek: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/140.en.pdf (18. februar 2006).
21. --- 2004. *EU Plan of Action on Combating Terrorism*. Dostopno prek: <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/EUplan16090.pdf> (17. februar 2006).
22. Fallaci, Oriana. 2003. *Bes in ponos*. Tržič: Učila International.
23. Foot, Rosemary. 2004. *Human rights and counter-terrorism in America's Asia policy*. Oxford: Oxford University Press.
24. Fossati, Marco. 2005. *Terorizem in teroristi*. Ljubljana: Založba Sophia.
25. Gaube, Aleš. 2005. 7. julij. *Dnevnik*, (8. julij).
26. Generalna skupščina. 1966. *International Covenant on Civil and Political Rights*. Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, GS 2200 A (XXI), sprejet 16. decembra 1966. Dostopno prek: <http://www.ohchr.org/english/law/ccpr.htm> (8. marec 2005).
27. Goldsmith, Ben. 2002. Intervention by Invitation?. *European Journal of International Law - Discussion Forum on the Attack on the World Trade Center*. Dostopno prek: http://www.ejil.org/forum_WTC/messages/36.html (7. maj 2007).
28. Grizold, Anton. 2001. Nekaj izzivov izgradnji varnostne arhitekture v Evropi danes. *Teorija in praksa* 38 (5): 786–797.

29. --- 2002. Nove dimenzije koncepta nacionalne varnosti: kompleksno ogrožanje varnosti v luči terorističnega napada na WTC in Pentagon. *Slovenska vojska* (1. februar): 8-11.
30. Grizold, Anton in Bogomir Ferfila. 2000. *Varnostne politike velesil*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
31. Human Rights Watch Press Backgrounder. 2002. *Background Paper on Geneva Conventions and Persons Held by U.S. Forces*. Dostopno prek: <http://www.hrw.org/backgrounder/usa/pow-bck.htm> (12. januar 2006).
32. Hvala, Ivan in Marjan Sedmak. 2004. *Politea civilne razsežnosti politike*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
33. Kastelic, Brane. 2005. V London se že vrača življenje. *Dnevnik*, (9. julij).
34. Kovač, Dejan. 2005. Protiteroristična zakonodaja – zakonodajalce preveva strah. *Dnevnik*, (30. julij).
35. Luard, Evan. 2001. *Človek, država in vojna*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
36. Martyn, Angus. 2002. *The Right of Self-Defence under International Law-the Response to the Terrorist Attacks of 11. September*. Dostopno prek: <http://www.aph.gov.au/library/pubs/CIB/2001-02/02cib08.htm> (8. junij 2007).
37. Meacher, Michael. 2003. *This war on terrorism is bogus*. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/comment/story/0,3604,1036571,00.html> (5. april 2007).
38. Mednarodna agencija za jedrsko energijo. 2003. *IAEA Update Report for the Security Council pursuant to Resolution 1441*, sprejeto 29. januarja 2003. Dostopno prek: http://www.iaea.org/NewsCenter/Focus/IaeaIraq/unscreport_290103.html (23. marec 2006).
39. Mednarodni odbor Rdečega križa. 1949. *Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War Geneva*, sprejeta 12. avgusta 1949. Dostopno prek: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/375?OpenDocument> (6. september 2006).
40. --- 1977. *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)*, sprejet 8. junija 1977. Dostopno prek:

<http://www.icrc.org/ihl.nsf/7c4d08d9b287a42141256739003e636b/f6c8b9fee14a77fdc125641e0052b079> (6. september 2006).

41. Meysan, Thierry. 2002. *Pentagate*. Ljubljana: Orbis.
42. --- 2003. *11. september – Velika laž*. Ljubljana: Orbis.
43. Mrevlje, Andrej. 2005. 11/9 je virus terorizma. *Dnevnik*, (12. september).
44. NATO. 1949. *The North Atlantic Treaty*, sprejeta 4. aprila 1949. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/basic/txt/treaty.htm> (22. februar 2007).
45. --- 2001a. *Priročnik o zvezi Nato*. Bruselj: NATO Office of Information and Press.
46. --- 2001b. *Statement by the North Atlantic Council*, sprejeto 11. septembra 2001. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-122e.htm> (17. februarja 2007).
47. --- 2001c *Statement by the Secretary General of NATO, Lord Robertson*, sprejeto 11. septembra 2001. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-121e.htm> (16. februar 2007).
48. --- 2001č. *Statement by the Euro-Atlantic Partnership Council*, sprejeto 12. septembra 2001. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-123e.htm> (19. marca 2007).
49. --- 2001d. *Statement by the North Atlantic Council*, sprejeto 12. septembra 2001. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-124e.htm> (18. februar 2007).
50. --- 2001e. *Statement to the Press by NATO Secretary General, Lord Robertson, on the North Atlantic Council Decision On Implementation Of Article 5 of the Washington Treaty following the 11 September Attacks against the United States*, sprejeto 4. oktobra 2001. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/speech/2001/s011004b.htm> (20. februar 2007).
51. --- 2001f. *Statement on combating terrorism: Adapting the Alliance's Defence Capabilities*, sprejeto 18. decembra 2001. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-173e.htm> (19. februar 2007).
52. O'Connell, Mary Ellen. 2003. *Lawful responses on Terrorism*. Dostopno prek: <http://jurist.law.pitt.edu/forum/forumnew30.htm> (5. april 2007).
53. *OSCE - Organization for Security and Co-operation in Europe*. Dostopno prek: <http://www.osce.org/> (20. april 2005).

54. Pettiford, Lloyd in David Harding. 2005. *Terorizem – nova svetovna vojna*. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba.
55. Powell, Colin L. 2003. *Remarks to the United Nations Security Council*. Dostopno prek: <http://www.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2003/17300.htm> (8. marec 2007).
56. Prezelj, Iztok. 2002. Konceptualizacija nacionalnih varnostnih interesov. *Teorija in praksa* 39 (4): 621-637.
57. --- 2004. Domovinska varnost in terorizem. *Slovenska vojska* (17. december): 27-30.
58. Priest, Dana. 2005. *CIA Holds Terror Suspects in Secret Prisons*. Dostopno prek: <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2005/11/01/AR2005110101644.html> (5. april 2007).
59. Primorac, Igor, ur. 2005. *Terorizem. Filozofska vprašanja*. Ljubljana: Krtina.
60. Purg, Adam. 1997. *Boj proti mednarodnemu terorizmu*. Ljubljana: Visoka policijska-varnostna šola.
61. *Reuters – latest news*. Dostopno prek: <http://www.reuters.com/> (24. april 2005).
62. Rizman, Polona. 2004. Terorizem v dobi globalizacije. *Teorija in praksa* 41 (3–4): 616-633.
63. *Slovenska tiskovna agencija – STA*. Dostopno prek: <http://www.sta.si> (8. marec 2005).
64. *Spletni portal RTV SLO*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si> (10. september 2005).
65. Šabič, Zlatko, ur. 2005. *Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
66. Štefančič, Marcel. 2001. *Busheva Amerika – od puča do vojne*. Ljubljana: UMco.
67. --- 2004a. *Busheva legija – ljudje, ki so ugrabili svet*. Ljubljana: UMco.
68. --- 2004b. *Busheva šifra – Irak in največja teorija zarote vseh časov*. Ljubljana: UMco.

69. The Government of the United States. 2001a. *Address to a Joint Session of Congress and the American People*. Dostopno prek: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html> (27. december 2005).
70. --- 2001b. *Bush Executive Order on Freezing Terrorist Assets*. Dostopno prek: <http://usinfo.state.gov/topical/pol/terror/01092408.htm> (26. december 2005).
71. --- 2001c. *President Issues Military Order: Detention, Treatment, and Trial of Certain Non-Citizens in the War Against Terrorism*. Dostopno prek: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/11/20011113-27.html> (6. maj 2007).
72. --- 2001č. *President Signs Authorization for Use of Military Force Bill*. Dostopno prek: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010918-10.html> (2. marec 2007).
73. --- 2001d. *Statement by the President in His Address to the Nation*. Dostopno prek: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010911-16.html> (15. december 2005).
74. --- 2002a. *Fact Sheet: Status of Detainees at Guantanamo*. Dostopno prek: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/02/20020207-13.html> (3. april 2007).
75. --- 2002b. *Joint Resolution to Authorize the Use of United States Armed Forces Against Iraq*. Dostopno prek: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/10/20021002-2.html> (26. marec 2006).
76. --- 2002c. *National Security Strategy of the United States of America 2002*. Dostopno prek: <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html> (7. september 2006).
77. --- 2002č. *Press Briefing by Ari Fleischer*. Dostopno prek: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020109-5.html> (5. april 2007).
78. --- 2002d. *Press Briefing by Ari Fleischer*. Dostopno prek: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020128-11.html#On%20Afghanistan> (5. april 2007).
79. --- 2003a. *President Says Saddam Hussein Must Leave Iraq Within 48 Hours: Remarks by the President in Address to the Nation The Cross Hall*. Dostopno

- prek: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/03/20030317-7.html> (24. april 2007).
80. --- 2003b. *Statement by the Press Secretary on the Geneva Conventions*. Dostopno prek: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/05/print/20030507-18.html> (4. april 2007).
81. The Government of the United States. The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States. 2004. *The 9/11 Commission Report - Final Report of the National Commission on terrorist Attacks Upon the United States; official government edition*, sprejeto 21. avgusta 2004. Dostopno prek: <http://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf> (11. oktober 2006).
82. The United States Army. 2004. *Article 15-6 investigation of the 800th military police brigade*. Dostopno prek: http://www.npr.org/iraq/2004/prison_abuse_report.pdf (6. Julij 2007).
83. Ulfstein, Geir. 2003. Terrorism and the Use of Force. *Security Dialogue Vol. 34 No. 2*. Dostopno prek: <http://folk.uio.no/geiru/Terrorism%20and%20the%20Use%20of%20Force.pdf> (8. junij 2007).
84. *UN Action against terrorism*. Dostopno prek: <http://www.un.org/terrorism/> (22. april 2005).
85. Varnostni svet. 2001a. *Letter dated 7 October 2001 from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations addressed to the President of the Security Council*, S/2001/946. Dostopno prek: <http://www2.kobe-u.ac.jp/~shotaro/kogi/2005kiko/s-2001-946e.pdf> (9. november 2006).
86. --- 2001b. *Letter dated 7 October 2001 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the United Nations addressed to the President of the Security Council*, S/2001/947. Dostopno prek: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/567/91/PDF/N0156791.pdf?OpenElement> (9. november 2006).
87. --- 2001c. *Resolucija 1368*, S/RES/1368/2001. Dostopno prek: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement> (26. avgust 2006).
88. --- 2001č. *Resolucija 1373*, S/RES/1373/2001. Dostopno prek: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement> (27. avgust 2006).

89. --- 2001d. *Resolucija 1441*, S/RES/1441/2002. Dostopno prek: <http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/f2ea3b325ab183fac1256c8b003c2034?Opendocument> (3. oktober 2006).
90. Vrdlovec, Zdenko. 2005. Ne ve se več, kdo je sovražnik - 11. september v očeh filozofov. *Dnevnik*, (23. april).
91. Združeni narodi. Generalna skupščina. 1948. *Universal Declaration of Human Rights*, Resolucija 217 A (III), sprejeta 10. decembra 1948. Dostopno prek: <http://www.un.org/Overview/rights.html> (8. marec 2005).